

Úvod do literatúry

umenie

- forma vyjadrenia sveta cez umelecký zážitok
- druhy umenia:
  - a) *maliarstvo*
  - b) *architektúra*
  - c) *spisovateľstvo (literatúra)*
  - d) *hudba*
  - e) *tanec*

literatúra

- písomný alebo ústny výtvor re šťastne, lebo bohatý Predstavuje duchovnú hodnotu a závisí od pôvodu od inšpirácie od prepracovanosti
- literatúra je jedným z najstarších umení
- delí sa:

I. VECNÁ LITERATÚRA

- súbor všetkých písomných prejavov okrem umeleckej
- rozdeľuje sa:
  - a) *odborná*
  - b) *publicistická*
  - c) *administratívna*

II. UMELECKÁ LITERATÚRA

- vychádza z realita ale veľkú úlohu tu hrá fantázia autora
- súčasťou je ľudová literatúra – diela ústnej ľudovej slovesnosti
- znaky umeleckej literatúry:
  1. *prezentuje svoju individuálnu a životnú prax*
  2. *originálna, výnimočná*
  3. *slovná zásoba autora*
  4. *autor píše dielo pre čitateľa a čitateľ vyjadruje svoj postoj k dielu = čitateľský vkus*

Štruktúra literárneho diela

- je to systém väzieb medzi jednotlivými zložkami diela a tieto zložky sa vzájomne podmieňujú
- literárne dielo sa delí: **a) obsah**
b) forma

OBSAH – tvorí všetko, čo je obsiahnuté v umeleckom štýle

1. **téma** – (slovo z gréčtiny) čo je v popredí
  - zahrňuje obsah diela
2. **udalosť** – prechod z jedného významu do iného
  - pomocou udalosti sa dostávame do cieľa literárneho diela
3. **motív** – je veľmi dôležitý
  - môže ním byť hocaká udalosť, čin postavy, opis predmetu alebo javu
  - poznáme: *a) dynamický*
a) statický
b) voľný
  - delíme do 4 skupín
    1. opisný motív – opis osoby (charakteristika), prostredia, prírody
    2. motív prírodných udalostí – príroda priamo zasahuje do deja
    3. akčný motív – je daní činom
    4. úvahový motív – rozhodnutie hrdinu
4. **čas** – má veľmi dôležitú úlohu
  - dej prebieha v časovej následnosti
  - poznáme: *a) epický* – kratší ako reálny čas, prebieha v prítomnosti, minulosti a budúcnosti
b) retrospektívny – vracia sa z prítomnosti do minulosti
5. **priestor** – miesto, kde sa odohráva dej
6. **dej** – pozostáva z udalostí, ku ktorým dochádza pod vplyvom istých motívov
  - základom deja je **FABULA** (= prirodzený sled udalostí založených na časovej postupnosti)
= rozprávanie
7. **subjekt** (súže) – literárna realizácia epickej alebo dramatickej fabuly
8. **postava** – vytvára ju autor
  - delíme ich: *a) hlavné*
b) epizodické
  - v lyrike rozoznávame lyrický subjekt
9. **konflikt** – vzniká medzi:
  - a) postava a postava*
  - b) postava a spoločnosť*
  - c) postava a vnútro postavy*

FORMA – spôsob akým je literárne dielo napísané

- skladá sa:
  - a) štylisticky príznakové slová*
  - b) trópy*
  - c) figúry*

a) *štylisticky príznakové slová:*

1. **dialektizmy** – nárečové a hovorové slová
2. **slangové slová** – hovorí nimi určitá skupina
3. **argot** – platí pre určitú sociálnu skupinu (zlodeji, narkomani, podsvetie)
4. **profesionalizmy** – hovorí nimi určitá skupina ľudí na základe zamestnania
5. **archaizmy** – starobylé slová, súčasnosti sa nevyužívajú (rok meruôsmý – 1848)
6. **historizmy** – dobový kolorit (využitie v historických knihách) (dereš = miesto na bičovanie, palatín = starosta, vycišpán = prednosta, kortišovať = voliť)
7. **poetizmy** – básnické slová, (luna, Vesna, dač, kys)
8. **bibliizmy** – náboženská literatúra (kríž, oltár)
9. **neologizmy** – nové slová, využívajú sa v modernej literatúre, majú za úlohu aktivizovať literárne dielo
10. **prozaizmy** – bežne požívané v hovorovej reči ale v umeleckom texte sa stávajú štylisticky príznakové
11. **deminutíva** – zdrobneliny kladného štylistického zafarbenia
12. **hypochoristiká** – používajú sa v dôvernóm rodinnom styku
13. **pejoratíva** – záporne štylisticky zafarbené slová, (škrob, vydriduch)
14. **disfermizmy** – zveličujú negatívne črty, (sviňa)
15. **eufemizmy** – majú zjemňujúci charakter (tíško odísť = zomrieť)
16. **onomatopoeje** – zvukomalebné slová (klop-klop, hop-hop)
17. **vulgarizmy** – nadávky
18. **homonymá** – rovnako sa píše ale majú iný význam (oko, koruna)
19. **synonymá** – to isté znamenajú, ale inak sa píše
20. **antonymá = opozitá** – protiklady (život – smrť)

b) *figúry*

- slová alebo slovné spojenia, ktoré sa odlišujú od bežného vyjadrovania a v umeleckom texte plnia estetickú funkciu
1. **štylistické figúry** – využívajú opakovanie rovnakých alebo zvukovo podobných hlások alebo slabík
  2. **rečnicke figúry** – vyjadrujú postoj hovoriaceho adresátovi
  3. **anafora** – opakovanie rovnakého slova alebo skupiny slov na začiatku za sebou idúcich veršov alebo viet
  4. **epifora** – opakovanie na konci verša
  5. **epizeuxa** – opakovanie toho istého slova za sebou
  6. **epanastrofa** – opakovanie toho istého slova na konci jedného a na začiatku nasledujúceho verša
  7. **kalambúr** – zakladá sa na zvukovej podobnosti významovo rozdielnych slov
  8. **rečnická otázka** – príznakom patetického štýlu, napriek opytovacej intonácii obsahuje tvrdenie, záver myšlienky
  9. **rečnicke zvolanie** – vyjadruje citový vzťah autora k obsahu výpovede, prejavuje sa vo forme zvolacej vety

c) *trópy*

- nepriamo označuje predmety alebo javy a na základe podobnosti prenášajú pomenovania z jedného javu na druhý
1. **epiteton** – básnický prívlastok, vyjadruje príznak podstatného mena
    - a) **epiteton constans** – stály prívlastok
    - b) **epiteton ornans** – je prívlastkom väčšiny substantív, ktoré tak oživuje a konkretizuje, vnáša do deja statickosť, opisnosť a poetickosť

2. **metafora** – vzniká zámenou jedného slova alebo slovného spojenia iným slovom alebo spojením, a to na základe vonkajších podobností javov, vlastností, pohybu, funkcie
3. **alegória** – druh rozvitej metafory, nepriameho pomenovania obrazu alebo deja, ktoré sa nemôžu alebo nesme vyjadrovať priamo
4. **personifikácia** – neživým predmetom prisudzujú vlastnosti a schopnosti šudí, predmety ožívajú a konajú ako ľudia
5. **hyperbola** – má zveličujúci význam, zvýraznia určitú vec, jav alebo vlastnosť
6. **metonymia** – podobná metafore, ale dochádza k prenášaní pomenovania javov na základe vnútornej vlastnosti
7. **prirovnanie** – slová majú priami význam
8. **irónia** – kladné hodnotenie, má negatívny, pejoratívny záznam
9. **sarkazmus** – je uštipačný, bezohľadný výsmech

Druhy literatúry a jej žánre

LYRIKA	EPIKA	DRÁMA
verš (rytmus)	próza	verš / próza
nesujetovosť	sujetovosť	sujetovosť
nedejovosť	dejovosť	dejovosť
gnómický čas	minulý čas	prítomný čas
statické motívy	dynamické motívy	dynamický motív
monologickosť	dialogickosť	dynamickosť
obraznosť	hovorovosť	hovorovosť / obraznosť
opis, reflexia	rozprávanie	dianie (akčnosť)

Lyrické žánre:

1. **óda** - vyniká nadnesenosťou
- adresovaná významnej osobnosti
- patrí do reflexívnej lyriky
2. **hymna (chválospev)** - má charakter velenia chvály
3. **elégia (žalospev)** - lyrický žánr smutného, melancholického ladenia
4. **epitaf** - nápis na náhrobnom kameni
5. **epigram (nápis)** – stručne a duchapľne vyjadrujúci nejakú životnú pravdu
6. **epišťola (list)** - uprednostňujúci reflexiu
- adresovaný nejakej známej alebo vymyslenej osobe
7. **idyla (obrázok)** – lyrická báseň menšieho rozsahu, v ktorej dominuje obdiv k dedinskému životu i prostrediu
8. **alba** – lyrická pieseň s námetom ranného lúčenia milencov
9. **marginálie** (poznámky na okraj) – autor tvorí na istú tému báseň akoby na okraj
10. **kaligram** – grafická báseň
11. **nonsens (nezmysel)** – vyznačuje sa pospájaním zdanlivo nezmyselných prvkov v rámci básne
12. **žalm** – náboženská pieseň kresťanskej liturgie s elegickým charakterom

Epické žánre:

1. **báj** - najstaršia podoba ľudovej slovesnosti
- najčastejšou témou bájí je život bohov, vznik sveta, pôvod človeka, zvierat a alebo rastlín
- veda zaoberajúca sa bájou je *mytológia*
2. **epos** - boli staroveké mýty: *hrdinské a bohatierske eposy; duchovné s náboženskou tematikou; rytierske; idylické; reflexívne; komické;*

- má svoju záväznú kompozíciu:
  1. *propozícia* = krátke naznačenie deja
  2. *invokácia* = vzývanie múz alebo bohov
  3. *enumerácia* = predstavovanie bojovníkov, resp. postáv
  4. *opis boja*, predovšetkým opis hlavnej bitky
  5. *deus ex machina* = zásah bohov do deja
  6. *ovplyvnenie udalosti zázračnými prvkami bez zásahu bohov*
  7. *epizódy* = opis vedľajších udalostí
  8. *peronácia* = záver, zakončenie príbehu s dôrazom na poučenie
- 3. **kronika (dejepisná kniha)** – vyznačuje sa chronologickým radením historických udalostí bez opisu
- 4. **letopis** – vyjadruje oficiálny postoj k historickým udalostiam
- 5. **bylina** – žáner ruskej ľudovej slovesnosti o hrdinstve ruských bohatierov
- 6. **historická pieseň** – mala oslavný ráz, ale zároveň informovala o bojoch
- 7. **balada** - epický žáner so smutným až pochmúrnym dejom, ktorý má obyčajne tragický záver
  - dej je veľmi zhustený a udáva sa iba náznakmi
  - o lyrických vlastnostiach textu svedčí aj subjektívnosť
- 8. **exemplum** – objasňovali určitý morálny pojem alebo problém so zámerom vychovávať veriacich
- 9. **legenda** – obsahovala životné príbehy svätcov so zázračnými a fantastickými motívmi a prvkami
- 10. **facécia (žart, vtipný nápad)** – krátky humorný alebo satirický príbeh, žartovná poviedka
- 11. **bájka** – zvieratá alebo neživé predmety konajú a hovoria ako ľudia
- 12. **novela** – má presne vymedzenú kompozíciu bez väčších odklonov od ústrednej dejovej línie
- 13. **poviedka** - spracúva iba jednu udalosť a má len jednu zápletku
  - rozprávač neraz podáva dej v 1. osobe
  - nachádza sa tu **ARABESKA** = vyznačuje sa silným zastúpením dekoratívnych prvkov, ľahkosti a humoru
- 14. **aforizmus** – duchovný výrok významného autora, politika, diplomata a predstaviteľa inej spoločenskej oblasti
- 15. **román** - z hľadiska rozsahu i obsahu a použitia kompozičných a štylistických prostriedkov sa vyznačuje veľkou pestrosťou
  - **pikareský román** – hlavnou postavou je šibál, ktorý sa vyznačuje chytráctvom a podnikavosťou
  - z tohto románu vznikli: *výchovný román, filozofický román a psychologický román*
  - román delíme podľa povahy deja:
    - a) **reálne možný = román skutočnosť**
      1. *realistický román*
      2. *naturalistický román*
      3. *román literatúry faktu*
    - b) **nereálny = román výmysel**
      1. *utopický román*
      2. *dobrodružný román*
      3. *gotický román*
      4. *romantický román*
      5. *atď ...*
  - román delíme podľa zachytenia času:
    - a) *minulosť (historický román)*
    - b) *prítomnosť*
    - c) *budúcnosť (utopický román)*

Žánre drámy:

- dráma sa člení podľa zvukového a sluchového princípu:
  - a) *divadlo*
  - b) *film*
  - c) *televízna hra*
  - d) *rozhlasová hra*

Divadelné žánre:

1. **tragédia** - hlavný hrdina je nadprirodzený človek
  - hrdina bojuje proti rodu alebo spoločnosti
  - hrdina je výnimočný človek a vždy končí smrťou
2. **komédia** - podstatou je vyvolať smiech u diváka
  - pri komédii nie je zlo, ktoré má byť potrestané príliš veľké
3. **veselohra** - vychádza z komédie
  - v centre je jednoduchý, prostý človek, ktorý sa dostáva do smiešnych situácií, bez vlastného pričinenia
4. **fraška** - druh komédie, v ktorej prevláda situačná komédia a nadsázka
5. **groteska** - charakterizuje ju značne zveličené kontrasty
6. **monodráma** – hra, ktorú hrá jeden herec od začiatku až do konca
7. **bábkohra** - na javisku sa pohybujú bábkami namiesto hercov
  - bábkami:
    - a) *maňuška* – báбка na ruku
    - b) *marionetka* – závesná báбка
    - c) *javajka* – zvláštny mechanizmus, báбка kráča po javisku

Hudobné divadelné žánre:

1. **opera** – herci tu len spievajú (+ orchester + dirigent)
  - a) *vážna opera* (spieva sa v taliančine)
  - b) *komická opera*
  - c) *vážna opera s niektorými komickými prvkami*
  - d) *hudobná dráma* (predstaviiteľ – Richard Wagner)
2. **opereta** – (vzniká v 18. stor.) spev sa tu prelína s hovoreným slovom
3. **muzikál** – (pokračovanie operety) spev, dialóg, tanec
4. **televízna hra** - zakladá sa na obraze a slove
  - tematikou sú rodinné, domáce príbehy v malom časovom a priestorovom rozpätí
  - televízny seriál – typ TV hry – sú tu menšie výrobné náklady ako u filmov, každá časť seriálu je uzavretý celok
5. **rozhlasová hra** – využíva iba zvukové prostriedky, základným výrazovým prostriedkom je slovo
6. **film** - základom je obraz, slovo, hudba, zvukové efekty
  - základom je kamera, strih, réžia, producent, herci...

Metrika

- každá reč má svoj rytmus

rytmus = pravidelné opakovanie zvukového prvku reči

verš = jeden riadok básne

- sú usporiadané vo veršových systémoch:

1. **ČASOMIERA** – striedanie krátkych a dlhých slabík, ktoré sú usporiadané v stopách:

- stopy poznáme:

a) *jamb*

b) *trochej*

c) *daktyl*

d) *spondej* – priniesol Ján Kollár

2. **SLABIČNO VERŠOVANÝ SYSTÉM = SILABICKÝ** – vychádza z ľudovej slovesnosti

- priniesli ho štúrovci

Horí ohník horí

(pauza)

na Kráľovej holi

(= 12 slabík)

3. **SILABICKO-TÓNICKÝ** – striedanie prízvukných a neprízvukných slabík, rovnaký počet slabík v jednotlivých veršoch

- priniesol ho P.O. Hviezdoslav

4. **TÓNICKÝ VERŠOVÝ SYSTÉM** – zakladá sa na počte prízvukov v jednotlivých veršoch pričom počet slabík môže byť rozdielny

- v slovenčine sa nevyskytuje (je v anglickej a ruskej literatúre)

-

Ľudová slovesnosť

folklór – predstavuje kolektívnu umeleckú tvorbu ľudu

etnografia – náuka o spôsobe života a kultúre ľudu určitého národa

folkloristika – náuka o ľudovej umeleckej tvorbe

- folklór sa delí na 3 druhy – lyrika

- epika

- dráma

Ľudová poézia

- kalendárna obradová poézia – súvisela s obradovými zvykmi

piesne rodinného obradového folklóru:

1. **rodinné piesne** – o rodinných vzťahoch, živote rodiny

2. **krstové piesne** – súviseli s narodením a krstom dieťaťa

3. **svadobné piesne** – tradičná svadba na dedine

4. **pohrebné piesne** – vyznačovali sa nestrofikosťou, nepravidelným rýmom, rytmickou uvoľnenosťou

5. **historické piesne** – zobrazujú významné udalosti spoločenských dejín

6. **zbojnícke lyrické piesne** – hrdinské portréty zbojníkov

7. **regrútske a vojenské piesne** – majú lyricko-epický charakter

8. **verbovačky** – získavanie mládencov za vojakov sľubmi

9. **ľúbostné piesne** – boli odrazom citov jednoduchého ľudu

10. **uspávanky** – matka do nich vkladala lásku k dieťaťu
11. **trávnice** – ťahavé piesne, spievali sa pri práci na poli

Ludová próza

1. **príslovia:** a) *o práci*
b) *o človeku a spoločnosti*
c) *o rodinnom živote a priateľstve*
d) *o fyzickej a duševnej stránke človeka*
2. **porekadlá** – podobné prísloviám, ale nemajú poučný zámer
3. **pranostiky** – predstavujú skúsenosti ľudu s predpovedaním počasia
4. **hádanky:** a) *metaforicko-metonymické hádanky* (Nežije a preda chodí a človeka dobre vodí)
b) *priame otázky* (Do čoho nemožno diery vyvrtáť)
5. **rozprávky:** a) *fantastické* – popri ľudských postavách vystupujú aj nadprirodzené bytosti
b) *démonologické* – démonické postavy (čerti, víly, strigy, ...)
c) *o zvieratách* – zvieratá sú nositeľmi deja a majú ľudské vlastnosti
d) *legendové* – na základe biblických tém
e) *realistické* – dej sa odohráva v reálnom svete, sú bez nadprirodzeností
f) *dobrodružné*
h) *humoristické*
g) *satirické*

Ludová dráma

1. **obradové hry:**
2. **koledové (obchôdzkové) hry**
3. **detský folklór:** rečňovanky, vyčítanky, hádanky, detské hry, obyčaje a obrady

Charakteristika slovenskej ľudovej tvorby

- charakteristické vlastnosti: a) *ústnosť* (=ústne podanie)
b) *kolektívny charakter*
c) *selekcia*
d) *improvizácia*

Rozdelenie európskej literatúry

STAROVEKÁ: orientálna
antická

NOVOVEKÁ: staršia: stredoveká
humanizmus a renesancia
baroková literatúra
novšia: klasicizmus
preromantizmus a romantizmus
realizmus
súčasná: literárna moderna
medzivojnová literatúra
literatúra po druhej svetovej vojne
súčasná literatúra

Rozdelenie slovenskej literatúry

staršia: stredoveká: staroslovienska literatúra
literatúra písaná po latinsky
literatúra písaná po česky a slovakizovanou češtinou
humanizmus a renesancia
baroková literatúra
novšia: klasicizmus
preromantizmus a romantizmus
od romantizmu k realizmu (matičné obdobie)
realizmus
súčasná: literárna moderna
medzivojnová literatúra
literatúra po druhej svetovej vojne
súčasná literatúra

Staroveká literatúra

1. orientálna
  - a) literatúra blízkeho východu
    - I. sumerská (akkadská)
    - II. staroegyptská
    - III. hebrejská
  - b) indická
  - c) perzská
  - d) čínska
2. antická
  - a) grécka
  - c) rímska

Orientálna literatúra

Literatúra blízkeho východu

Sumerská (akkadská literatúra) literatúra

- vznik v Mezopotámii v roku 4 000 p.n.l.
- klinové písmo
- písali na hlinené tabuľky s trojhranným rydlom
- využívali dialekt – asýrčinu a babylončinu
- pôvod poznáme až 19. stor (predtým neznámy)

EPOS O GILGAMÉŠOVI

Sumerský kráľ Gilgaméš je z väčšej časti boh, z menšej človek. Žije v meste Uruk, kde vládne veľmi tvrdou rukou. Obyvatelia prosia bohov aby im poslali človeka, ktorý by im pomohol. Bohovia zosielajú na Zem polodivého človeka Enkidua, vyznačuje sa veľkou silou. Enkidu prichádza do Uruku, aby zápasil s Gilgaméšom, zvíťazí, ale s Gilgaméšom sa spriatelí. Spoločne odchádzajú do hôr aby premohli obra Chuvavu. Chuvavu zabijú. Keď sa vráti do Uruku, do Gilgaméša sa zaľúbi bohyňa Ištar (škaredá, zlá). Gilgaméš ju odmieta a Ištar posieľa na Zem nebeského býka, aby sa pomstila. Gilgaméš a Enkidu býka premôžu. Tým urazia bohyňu Ištar, ktorá privolá kliatbu na Enkidua, ktorý zomiera. Gilgaméš sa vydáva po jeho smrti hľadať tajomstvo večného života. Záver eposu obsahuje rozhovor medzi Gilgaméšom a Enkiduovou dušou vyvolanou z podsvetia, v ktorom sa Gilgaméš dozvedá o pochúrnom živote po smrti.

- epos sa zachoval iba vo fragmentoch
- je napísaný na 12 tabuliach
- zachovala sa jedna časť – Potopa
- hlavná myšlienka eposu je hľadanie večného života

-

Staroegyptská literatúra

- vznik 4 000 p.n.l.
- papyrus, pero z trstiny, atrament
- hieroglyfy
- ľúbostné piesne, v ktorých sa hovorí o ostrove života faraónov
- vzniká KNIHA MŔTVYCH, ktorá podáva rady pre zomrelých
- životopisy

Hebrejská literatúra

- vznik 1 000 p.n.l.
- najmladšia literatúra blízkeho východu
- zachovala sa nepretržitým podávaním (židovská náboženská pospolitosť)
- hlavná literárna pamiatka – **BIBLIA**
  - = súbor textov z pravidiel náboženskej viery a morálky.
  - obsahuje niekoľko desiatok spisov
  - delí sa na dve časti: Starý zákon (Stará zmluva)
Nový zákon (Nová zmluva)

Starý zákon:

- predstavuje 46 kníh, skladá sa z historických, liturgických, právnických a literárnych textov

- delí sa:
  1. Tóra – najstaršia časť, obsahuje 5 kníh Mojžišových
  2. Poučné a básnické knihy – jób, žalmy, kniha prísloví
  3. Prorocké knihy
  4. Biblické historické príbehy – mýty o stvorení sveta a človeka, vyhnanie z raja Adama a Evy, Kain a Ábel, Potopa, spravodlivý Noe, babylonská veža, príbehy Abraháma, Mojžiša, prijatie 10 božích prikázaní na hore Sinaj, Dávid a Goliáš, predpovedanie narodenia mesiáša.

Nový zákon:

- kresťanská zbierka biblických kníh, vznikla v 2. Polovici 1.storočia n.l., obsahuje 27 kníh
- delí sa:
  1. Historické (dejepisné) knihy – 4 evanjeliá (podľa Matúša, Marka, Lukáša, Jána) + skutky apoštolov
  2. Poučné knihy – 14 listov sv. Pavla, list sv. Jakuba, 2 listy sv. Petra, 3 listy sv. Jána Evanjelistu, 1 list Juda Tadea .
  3. Prorocké knihy – zjavenie sv. Jána (apokalypsa – koniec sveta)
    - obsahuje zvestovanie Ježiša Krista, zvestoval Archaniel Gabriel, narodil sa Márii, príbeh Herodosa – židovského kráľa – zabíja malé deti (nemluvňatá) – útek Márie, Jozefa a Ježiša do Egypta, detstvo Ježiša, tvorenie zázrakov, Ježišova cesta do Izraela, Ponský Pilát, vrchol Golgota, vstanie z mŕtvych, vstúpenie na nebesá

Biblia – najčítanejšie, najprekladanejšie dielo, ovplyvnilo literatúru celého sveta svojou poetikou, metaforickým, alegorickým, tematickým postupom

- na jej základe sa vytvárajú rozsiahle vrstvy myšlienkových a slovných spojení (frazologizmy, metafory)

Indická literatúra

- vznik 2 000 p.n.l.
- vznikajú posvätné knihy VÉDY
- vznikajú eposy **Mahábhárata** (bratovražedný boj o trón medzi Kuruovcami a Pánduovcami) a **Rámájana** (opisuje tragický údel kráľovského syna Rámu a jeho ženy Sítý)

Perzská literatúra

- vznik 7 stor. p.n.l.
- vznik zbierky náboženských textov **Avesta**
  - obsahuje
    - a) modlitby
    - b) mýty
    - c) lyriku
    - d) právnické texty

Čínska literatúra

- znakové písmo
- papier alebo hodváb (na to písali)
- štetec (ako pero)
- vznik filozofie - predstaviteľ **KONFUCIUS**
- vznik zbierky čínskej poézie **Kniha piesní**

Antická literatúra

- rozdeľuje sa: a) grécka
b) rímska
- vzniká z ľudovej slovesnosti
- predstavuje vyspelú a vyhradenú etapu bohatého vývoja starovekého umenia
- od 8. stor. p.n.l. až do 5. stor. n.l.

Grécka literatúra

- najstaršia z európskych literatúr
- jediná literatúra, ktorá sa vyvíjala samostatne
- prekonala literatúry starých orientálnych kultúr
- rozdeľujeme:
  - a) archaické obdobie
  - b) antické, klasické obdobie
  - c) helenistické obdobie
  - d) rímske obdobie

Archaické obdobie

- vznik epiky – EPOSY
- z lyriky
  - a) ELÉGIE
  - b) MONODICKÁ LYRIKA
  - c) MILOSTNÁ PIESEŇ
  - d) PIESEŇ OPILCOV
  - e) ZBOROVÁ LYRIKA
  - f) EPIGRAM
  - g) BÁJKA

Epos

Znaky homérovho eposu:

1. rozsiahla veršovaná epická skladba o významných udalostiach
2. bohatá dejovosť
3. obsahuje veľa veľa príbehov, veľa postáv, odohráva sa na určitom mieste, viac dejových línií
4. veľa opisov a lyrických zložiek, člení sa na spevy a kapitoly
5. hlavné postavy, výnimočný hrdinovia, ktorý sú nositelia príbehov
6. čerpá z ľudovej slovesnosti
  - forma – veršovaná skladba napísaná časomierou pomocou hexametru

ILIAS (hrdinský epos) – dejovosť sa dotýka posledných 51 dní 10 ročnej Trójskej vojny.

Vojnu medzi Trójou a Spartou vyvolal syn trójskeho kráľa Priama Paris, ktorý uniesol Helenu, krásnu ženu spartskeho kráľa Menelaa. Kráľ Agamemnon (mykénsky kráľ) vezme Achillovi peknú zajatkyňu dcéru kňaza Brisea. Achilles preto odmieta bojovať. Trójanovia začínajú mať prevahu nad Grékmi. Achillov verný priateľ Patrokolos ide v

Achillovej zbroji do boja, no zabije ho Primov syn Hektor. Smutný Achilles pomstí smrť priateľa. Zabije v súboji Hektora a jeho mŕtvolu vláči za vozom deväť dní. Do deja zasahujú bohovia, ktorí pomáhajú jednej alebo druhej strane.

- sú tu zobrazené ľudské vzťahy a city ako oddanosť, strach, radosť, hnev
- človek, príroda a bohovia tvoria jednotu, človek je spätý s prírodou, bohovia sú obdarení mladosťou a nesmrteľnosťou, ale majú aj ľudské vlastnosti. Zabávajú sa a nenávidia. Zúčastňujú sa krvavých bojov po boku svojich chránencov. Človek je celkom podriadený ich vôli a bezmocný voči ich rozhodnutiam.

ODDYSEA (dobrodružný epos) – dobrodružný epos, odohráva sa na sklonku desiateho roka po skončení Trójskej vojny a opisuje posledných 41 dní itackého kráľa Odysea.

Na ceste domov po skončení Trójskej vojny ho prenasleduje hnev boha mora – Poseidona. Odyseus na ceste domov prežije rôzne dobrodružstvá. Navštívi krajinu blažených Lotofágov, krajinu ľudozrútov, krajinu kráľa vetra, unikne nástrahám jednookého obra Polyféna a unikne sirénom. Po 20 rokoch sa vráti do rodnej Itaky, kde ho čaká jeho verná manželka Penelopa.

Lyrika

– recitovala sa najprv za doprovodu pišťali, neskôr lýry

a) **elégia**

- sa pestovali za doprovodu pišťali (vážne skladby)
- predstaviteľ **AISCHILOS**

b) **monodická lyrika**

- bola vždy len pre jedného človeka
- recitovanie, alebo sólový spev za doprovodu lýry

SAPFÓ – prvá žena, poetka, ktorá sa postavila proti spoločenskému zriadeniu

- vyhnanstvo s 23 dievčatami na ostrov Lesbos
- spolu so svojimi družkami zriadila na ostrove dom múz, v ktorom ona a jej priateľky písali a recitovali úbožnú poéziu
- jej tvorba znehodnotená a spálená (kvôli nemravnosti) zachovala sa **modlitba k Afrodite**

c) **pijanská lyrika** = anakreónska poézia

- predstaviteľ **ANAKREÓN**
- poézia písaná k zábave, recitovala sa za hudby
- témy: žena, alkohol, priateľstvo a spev

d) **lyrika s témou vojny**

- písal **ALKAJOS**

e) **zborová lyrika**

- ódy
- predstaviteľ **PINANDROS**

f) **epigram**

- pôvodne to bol oslavný verš, potom nápis na hrobe, neskôr satirická útočná báseň
- písal **SIMONIDES**

g) **grécka bájka**

- predstaviteľ **EZOP** (otrok, získal slobodu za svoju múdrosť)

- väčšina bájok sa odohrávala sa v ríši zvierat

Atické obdobie

- 5. – 4. stor. p.n.l.
- tvorí vrchol gréckej otrokárskej demokracie, začína rozkvet Atén
- rozvoj gréckej drámy
- vzniká filozofia: (milovať múdrosť), delí sa: realistická / materialistická
- vzniká a) Historická próza – **HERODOTOS** (perzská vojna)
- b) Filozofická próza
- vznik ústavy – **PLATÓN**
- **ARISTOFANES** – **Poetika, Rétorika** – základy prózy, drámy

Dráma:

- veľmi rozšírená
- konali sa dvakrát do roka (jar, jeseň) na počesť boha Dionýza v prírodnom divadle – amfiteáter → koloseum
- prevádzanie hier trvalo 8 – 12 hodín
- herci, vždy muži, vystupovali v maskách (odvodené maškarné divadlo)
- na začiatku vývoja drámy bol jeden herec a chór – mal za úlohu zdôrazňovať myšlienky a tvorenie verejnej mienky
- delí sa na a) tragédiu
- b) drámu
- bohovia zasahujú do deja a ovplyvňujú konanie hrdinov
- Predstavitelia: tragédia: **AISCHILOS, SOFOKLES, EURIPIDES**
- komédia: **ARISTOFANES**

Znaky gréckej drámy:

- 1) *čerpá z mytológie*
- 2) *hrdinovia sú odvážny a smelý alebo hrdý a samolúbny*
- 3) *konflikt sa odohráva v boji zo silnejším (osud, bohovia, spoločenské zákony)*
- 4) *končí vždy tragicky – hlavný hrdina zomiera ale morálne víťazí*
- 5) *veršovaná tragédia*
- 6) *vždy prítomný chór – vyjadruje verejnú mienku*
- 7) *jednota času, deja a miesta*
- 8) *nečlení sa na dejstvá, streda sa slovo so spevom a tancom*

AISCHILOS

- priviedol na javisko druhého herca, považovaný za otca gréckej drámy
- napísal 99 hier
- námety čerpal z oblasti morálky, msti a konflikt človeka a bohov.
- nepriniesol ucelenú divadelnú hru

Pripútaný Prométeus

- hlavný hrdina sa stáva mytologickým darcom rozumu, ktorý povzniesol ľudstvo ku kultúrnemu životu. Za služby preukázané ľudom je Prometheus odsúdený na mučenie: božský kováč Hefaistos ho na Diova rozkaz prikuje ku skale
- Hefaistosa pritom sprevádzajú dve alegorické postavy – Moc a Sila
- Zeus stavia proti Prometeovi len hrubú silu, Aichulos Diovi prisúdil črty gréckeho „tyrana“ je nevďačný, ukrutný a pomstivý

Orestej

- čerpala z mýtov

Agamenov syn Orestes na Apolónov príkaz má pomstiť smrť svojho otca. Zabije svoju matku a jej milenca. Po uskutočnení vraždy sa dáva na útek, prenasledujú ho bohyne pomsty. Z rozhodnutia bohyne Atény je Orestej postavená pred súd a napriek rovnosti hlasov je oslobodený.

- záver: je oslavou Aténskej demokracie

- spojili sa tu: lyrika Ajschilových textov, ktorá vypovedala o vnútornom živote človeka, vyjadrovala jeho postoje k naliehavým problémom gréckej báje dodávali zvláštne čaro, v ktorých hlavná postava vždy konala

SOFOKLES

- patrí do gréckej drámy (tvoril v Aténach)
- porazil Aischila
- napísal 130 hier a získal 18 víťazstiev
- zaviedol tretieho herca, zväčšil chór z 12 na 15 členov, po prvýkrát začal používať maľované kulisy
- napísal jednu celovečernú hru
- dával do popredia jednotlivca: **Antigona, Elektra, Vládca Oidipus**
- odkopol sa od teórie, že bohovia určujú osud jednotlivca a rozhodol, že jeho postavy budú konať samostatne a za toto konanie budú niesť zodpovednosť

Kráľ Oidipus

Oidipus vylúštil hádanku Sfingy a tak oslobodil Téby. Stal sa vládcom Téb a vzal si za ženu kráľovnú Iokastu. V Tébach vypukne mor a ľudia ho prosia, aby odstránil príčinu moru, rozhodne sa zistiť pravdu stoj, čo stoj, pričom netuší, že hlavnou príčinou je on sám. Z Korintu utiekol pred veštbou, ktorá mu prisúdila, že zabije svojho otca a za ženu si vezme vlastnú matku. Nevedel, že ľudia, ktorých považoval za rodičov sú len jeho pestúni, Keď od týchto pestúnov odišiel do Téb zabil v hádke muža, ktorý bol nie len kráľom, ale aj jeho otcom. Po vylúštení hádanky si berie za manželku svoju vlastnú matku. Všetko mu prezradí veštec. Za všetko Oidipus berie vinu na seba, oslepí sa a odchádza s Téb.

Antigona

- spracúva tu mytologický námet

Vojna „siedmich proti Tébam“, t.j vojna medzi Oidipovými synmi Polyneikom a Eteoklom sa skončila smrťou obidvoch bratov. Ich nástupca dá Eteokla ako obrancu vlasti pochovať so všetkými poctami, ale pod hrozbou smrti zakáže to isté urobiť s telom vlastizradcu Polyneika. Antigona, sestra oboch bratov, nedbá na jeho zákaz. Považuje ho za odporujúci božím zákonom. Posype pohodené telo brata prstou a vykoná príslušné obrady. Keď ju pritom pristihne Kreon, rozhorčený jej skutkom rozhodne, že ju zaživa zavrie do skalnej hrobky. Márne prosí Kreona o rozvahu náčelník zboru i vlastný syn Haimon, snúbenec Antigony. Až výstraha veštea Haimona ho presvedčí, aby odvolal zákaz Polyneikovho pohrebu a ponáhl'a sa Antigonu oslobodiť. Je však už neskoro a poslovia prinášajú krutú správu: Antigona sa obesila. Po nevydarenom pokuse napadnúť svojho otca sa zúfalý Haimon prebodne mečom a samovraždu spácha aj jeho matka.

- Dej tragédie: – nie je motivovaný zásahmi vyšších božských síl

- odohráva sa výrazne na rovine medziľudských vzťahov
- jeho vnútorná dynamika určuje autorovo chápanie sveta ako objektívneho poriadku, ktorý si bezpodmienečne vyžaduje, aby sa zachovala jeho rovnováha. Na druhej strane ide o humanistickú heroizáciu (vyzdvihovanie výnimočnosti) postavenia človeka, ktorý musí s danou nepriazňou osudu zápasiť.

EURIPIDES

- patrí do gréckej drámy
- písal tragické diela:

Trójanky – vykreslil vojnové utrpenie žien a detí

Ifigénia v Tauride – o záchrane brata

Médea – zdramatizovaná povesť o čarodejnici Médei, ktorá z lásky k mužovi zabila vlastné deti. V popredí je vykreslený duševný stav zradenej a trpiacej ženy

Komédia:

- osudy komédie v starovekom grécku si môžeme predstaviť len neúplne, nemáme úplné písomné doklady

ARISTOFANES

- predstaviteľ (vystupoval ako herec)
- napísal 44 komédií
- témy: spoločenský život Atén
úpadok Aténskej demokracie
- hry: **Jazdci** – kritika demokracie ľud je vykreslený ako mierne dementný

Oblaky

Ženský snem

Mier

Lysistrata

Rímska literatúra

- vychádza z gréckej literatúry, prebrala obsah a formu
- začala sa rozvíjať odvtedy, keď grécka literatúra bola v rozkvet
- rozdeľujeme:
  - 1.) **Archaické obdobie**
  - 2.) **Zlatý vek**
  - 3.) **Strieborný vek**

Archaické obdobie

- tvorí sa dráma – komédia
- vychádza z gréckej drámy (súťaže ako v Grécku)
- označovala sa ako grécka dráma – napodobňovala všetko (aj masky)

TITUS PLAUTUS

- predstaviteľ
- čerpal námety z bežného života
- **Komédia o hrnci, Pseudoludus, Chvastavý vojak**
- priniesol slovné hračky, ovplyvnil Moliéra

Zlatý vek

- rozšírilo sa rečníctvo – **CICERO** (najvýznamnejší)
  - knihy o štáte a o senáte
  - zaviedol politickú reč
- tvorila sa historiografia – životopisy slávnych – **GAIUS JULIUS CAESAR**
  - napísal knihu **Zápisky o vojne v Galii**
- vznik filozofickej prózy – **TITUS LUCRÉCIUS CARUS** - písal o Epikurejcoch
  - hovoria o ľudskom šťastí
- tvorila sa rímska poézia – dosiahla vrchol za cisára Augusta, delí sa na

- 1.) **Lúbostná lyrika**
- 2.) **Idylická poézia**
- 3.) **Príležitostná poézia**

1.) Lúbostná kritika

- predstaviteľ **PUBLIUS OVÍDIUS NASO**
  - sú tri obdobia vývinu:
    - a) *lúbostná lyrika*
    - b) *námety z gréckej a rímskej mytológie*
    - c) *literatúra z vyhnanstva (vyhnanec v Rumunsku)*
  - a) lúbostná lyrika:

Lásky

- 1. básnická zbierka
- obsahuje elégie
- láska Ovídia je ľahká, zábavná, dobrodružná

Listy heroín

- obsahuje 21 literárnych fiktívnych milostných listov slávnych mystických hrdiniek písaných svojim vzdialeným mužom

Umenie milovať

- skladá sa z dvoch častí:
  - v 1. časti: hovorí Ovídius, ako získať a udržať si lásku
  - v 2. časti: lieky proti láske

b) námety z gréckej a rímskej mytológie

Metamorfózy (premeny)

- obsahujú 12000 veršov
- autor v nich spracoval 250 gréckych a čiastočne aj rímskych báji
- základom sú premeny:
  - *živá vec* -> *neživá* (Daidalos a Ikaros)
Daidalos a Ikaros – postavy z gréckej mytológie. Daidalos – otec, Ikaros – syn. Žijú vo vyhnanstve na Kréte (Minos) Ikaros sa premení na Ikarovo more.
  - *neživá vec* -> *živá* (Pygmalionova socha)
Pygmalionova socha – Pygmalion si vytesal sochu zo slonoviny, bohovia sa nad ním zľutovali a oživil ju.

c) literatúra z vyhnanstva

- elégie **Žalospevy a Listy z Pontu**

2.) Idylická poézia

– predstaviteľ – **PUBLIUS VERGÍLIUS MARO**

1.) *pastierske idyly* – **Bucolica**

2.) *rolnícke spevy* – **Georgica**

3.) *národný epos* – **Aeneas** – pokračovanie Homérovho eposu Ilias

Po skončení trójskej vojny hľadá trójsky hrdina Aeneas so svojimi druhmi, otcom a synom, na príkaz bohov novú vlasť. Prenasleduje ho hnev bohyne Junony.

3.) Príležitostná poézia

– predstaviteľ **QUINTUS HORÁCIUS FLACCUS**

- zástancom Epikurejcov
- priniesol myšlienku zlatej strednej cesty (ideál životného šťastia vidí v súkromnom živote a v drobných radoostiach v nezávislosti od bohatstva a v mravnej počestnosti)
- jeho základná filozofia: Nedať sa zotročiť ľuďom, veciam a žiť svoj život podľa vlastného uváženia, záujmov a záľub. (využi deň – Carpe Diem)
- Diela:
  - Ódy** – poučča mladých ľudí aké majú mať mravné hodnoty a akými cestami sa má človek uberať aby bol prospešný sebe a spoločnosti
  - Satiry** – poukazuje na správny spôsob života, ukazuje na ľudské chyby a omyly
  - Listy** – zobrazuje tu sám seba ako človeka, ktorý sa dopúšťa chýb a ktorý hľadá svoje životné šťastie

Svetová stredoveká literatúra:

- vzniká po zániku Rímskej ríše v 476 n.l.
- vzniká kresťanstvo, ktoré ju začína ovplyvňovať od 4. storočia
- centrami vzdelanosti boli kostoly, kláštory a školy
- vznikajú prvé univerzity
- základom pre literatúru sa stáva Biblia
- nebola originálna
- hovoríme o univerzálnosti stredovekej Európskej literatúry (všetky kultúry mali spoločné vlastnosti, ktoré ovplyvnili tvorbu)
- delíme:
  1. západnú - latinskú vzdelanosť
  2. východnú – byzantská a grécka vzdelanosť

- **ZNAKY STREDOVEKEJ LIT:**
  1. *Teória o nemenlivosti poriadku sveta (svet sa delil na kňazov, pánov a chudobných)*
  2. *Nemá psychologický motív deja*
  3. *Napodobňovanie Biblie v obsahu aj forme: citácie, imitovania, parafrázovanie*
  4. *Citácia a parafrázovanie sa prichádzajúcim opakovaním stali topickými (využívanie ustálených zvrátov)*
  5. *Čerpanie symboliky, alegórie*
  6. *Všetko určoval vzťah k Bohu*
  7. *Anonymita – diela bez mien a titulov*
  8. *Synkretizmus – splyvanie literárnych druhov a žánrov*
  9. *Vzájomne sa ovplyvňovala umelá a ľudová literatúra*
  10. *Forma bola dôležitejšia ako obsah*
  11. *Básnický štýl bol rétorický, veľmi ozdobný*

- rozdeľujeme:
  - a) Orientálna
    1. *Indická stredoveká literatúra*
      - básnik **KALIDÁSA** (žil v 5. stor) napísal drámu – **Šakuntala** – hovorí o večnej láske
      - vzniká báseň **Oblak poslom lásky** – hovorí sa o láske k životu, o milovanej žene, o vyhnancoch, ktorí museli opustiť domov
    2. *Perzská stredoveká literatúra*
      - básnik **NIZÁNI** napísal rytiersky epos **Sedem obrazov** – rozpráva o siedmich sestrách, ktoré vystúpia z obrazu
    3. *Arabská stredoveká literatúra*
      - základom sú **Rozprávky z tisíc a jednej noci** s hlavnou postavou Šeherezádou, ktorá rozpráva svoje príbehy sultánovi
      - základom je **Korán** – boh je Alah, náboženstvo Islam, vznik 7. stor
    4. *Čínska stredoveká literatúra*
      - vzniká v 8. storočí
      - básnik **LI-PO** – rebel, autor veršov o víne, priateľstve, voľnosti a prírode
      - básnik **TU-FU** – žil v 8. stor., sociálny kritik, písal o vojnách, hladomore a despotizme
      - v 10. – 12. storočí vzniká v Číne epika a prvý román
  - b) Európska
    1. náboženská

- vzniká v cirkevnom prostredí
  - mala náboženský, výchovný a vzdelávací obsah
  - vychádza z Biblie
  - zobrazená v kontrastoch: hriech – ideál
  - vytvoril sa ideál kresťanskej dokonalosti:
    - 1) oddanosť k Bohu
    - 2) oddanosť k múdrosti
    - 3) oddanosť mravnosti
    - 4) oddanosť statočnosti
    - 5) askéza – odopieranie pozemských statkov
 hlavná postava je svätec – mohol konať zázraky

  - literárne žánre:
    - a) *lyrické piesne*
    - b) *legendy*
    - c) *hagyografie* (= životopisy svätých)
    - d) *exemplá* (= krátke rozprávania o + alebo – príkladoch mravného života vo forme bájky alebo poviedky)
    - e) *mystéria* (hry, ktoré sa hrajú v kostoloch a chrámoch)

  - zachovalo sa málo pamiatok:
    1. v 13. storočí zozbieral **Jakub de Voragine** zbierku latinských legiend
Zlatá legenda
    2. **František z Assisi** (žil v 12.-13. storočí – básnik, potulný kazateľ, hlásateľ chudoby a zakladateľ rehole františkánov) – prvá súvislá pamiatka talianskej literatúry – **Spievanka**
2. svetská - rozdeľujeme:
- I) literatúra pre rytierov a šľachticov:
- hlavný hrdina je bojovník, šľachtic – zidealizovaná postava
  - má tieto vlastnosti: 1. sila, 2. statočnosť, 3. múdrosť, 4. oddanosť k feudálnemu pánovi
  - písali sa:
    - a) hrdinský národný epos
      - **znaky hrdinského národného eposu:**
        1. Príbeh z bohatým dejom, má hlavné aj vedľajšie línie
        2. Má veľmi veľa postáv, veľa opisov
        3. Hlavná postava je vždy šľachtic
      - *Francúzsky epos* – **Pieseň o Rolandovi** – dej sa odohráva za vlády Karola Veľkého, zobrazuje križiacke výpravy proti Sarrakénom v Španielsku
      - *Nemecký epos* – **Pieseň o Niebelungoch** (12. stor.) – rozpráva sa tu o bájnóm poklade Niebelungoch
      - *Ruský epos* – **Slovo o pluku Igorovom** (12. stor.) – zobrazuje boj ruského kniežat'a Igora s kočovnými poloverskými kmeňmi
      - *Fínsky epos* – **Kalevala**
    - b) rytiersky epos:
      - hlavná postava je rytier, odvážny bojovník, spravodlivý vládca, ochranca chudobných a žien

1. **TOMAS DE BRETAGNE – Tristan a Izolda** (franc.) – to isté napísal **GOTFRIEDA VON STRASSBURGA**
2. **Pieseň o Cidovi** (špan.) – autor tu zobrazil bojovníka proti Maurom

- c) dvorná kurtuázna lyrika
- typ ľúbostnej poézie, ktorý vyjadroval hlboký cit a lásku k vyvolenej pani, často táto láska bola neopätovaná, nešťastná
  - autori boli recitátori a speváci: Francúzsko – trubadúri, Nemecko – minisengri, Slovania – igríci
  - tvorili sa tu pastierska ľúbostná pieseň, ľúbostné listy a alba

II) meštianska stredoveká literatúra

- vyznačuje sa zábavnosťou a komikou
- šírili ju študenti
- veršované poviedky, zvierací epos, na trhoch predvádzaná dráma

Česká stredoveká literatúra:

- datuje sa s Veľkomoravskou ríšou, starosloviencina
- najznámejšia je stredoveká pieseň – **Hospodine pomyluj my** (Hospodine zmiluj sa nad nami)
- vznikali legendy – písané po latinsky
- vznikali kroniky – najvýznamnejšia **Kronika česká** (z 12. stor.)– **KOSMAS** zobrazené české dejiny od vybájených čias do 12. storočia
  - **Dalimilova kronika** (14. stor.)– čeština, neznámy autor
    - české dejiny od najstarších čias
- **Hradecký rukopis** (14. storočie)– patrí do meštianskej literatúry
  - má satirický podtón
- **JÁN HUS**
  - profesor pražskej univerzity
  - kázal v Betlehemskej kaplnke
  - postavil sa proti cirkvi (odpustky)
  - diela: **Knižky o svatokupectví**
Výklady viery
Desetořo a páteře
Postilla
  - priniesol didaktické znamienka
- po Husovej smrti sa číril husitské hnutie a symbolom husitského hnutia sa stala pieseň Ktož sú boží bojovníci

Slovenská stredoveká literatúra

- v rokoch 800 – 1500
- delíme ju:
  - a) staroslovenská
    - v tomto období bola Veľká Morava, ktorá súvisí s kresťanstvom
    - na Veľkej Morave pôsobili iba franský kňazi, ktorí kázali v latinčine, gréčtine alebo hebrejčine
    - knieža Rastislav požiadal byzantského kráľa Michala III, aby poslal na územie VM niekoho, kto by šíril vieru v jazyku, ktorý by poznal ľud
    - roku 863 prichádzajú na VM Konštantín a Metod, solúnsky bratia, ktorý poznali slovanské nárečie z okolia svojho rodiska Solúna (dnes Thesaloniky)
    - význam Cyrilometodejskej misie:
      - a) vznik prvého slovanského písma
      - b) vznik prvého slovanského jazyka – staroslovienčiny
      - c) vznik staroslovienskej literatúry
    - roku 867 obhajuje Konštantín a Metod pred pápežom slovanskú bohoslužbu
    - Konštantínovi sa podarilo obhájiť nie len ako bohoslužobný jazyk ale aj ako jazyk spisovný a cirkevný
    - Pápež ďalej schválil preklady a Metoda vymenoval za arcibiskupa
    - Konštantín vstupuje v Ríme do kláštora, kde prima meno Cyril kde onedlho zomiera
    - Metod sa vracia na VM (vládca bol Svätopluk – prívrženec franských kňazov), dva roky ho väznili v Bavorsku
    - Metod musel znova obhajovať staroslovienčinu pred pápežom a pápež Ján VIII znovu potvrdil staroslovienčinu ako liturgický jazyk
    - po smrti Metoda pápež Štefan V zakázal slovanskú bohoslužbu
    - väčšina slovanských kňazov musela odísť pred prenasledovaním
    - uchýlili sa najmä v Bulharsku, kde začiatkom 10. storočia zostavili nové písmo – Cyriliku
    - Metodovi nasledovníci, pôsobiaci v Bulharsku, vytvorili diela **O písmenách – MNÍCH CHRABR** a **Život Maurov**
    - po zániku VM sa staroslovienčina používala len v Sázavskom kláštore a v súčasnosti sa staroslovienčina používa ako liturgický jazyk pre gréckokatolíkov

1. Hlaholika – zostavená z malých písmen gréckej abecedy, zostavil Cyril
2. Cyrilika – zostavená z veľkých písmen gréckej abecedy
  - neskôr sa z nej vyvinula Azbuka, ktorou dodnes píše Rusi, Srbi, Ukrajinci, Bulhari

- literatúru rozdeľujeme:

a) prekladovú

- náboženské a bohoslužobné texty, ktoré Konštantín a Metod preložili
  - **Misál** (=omšová kniha), **Nový zákon**, **Breviár** (= modlitebná knižka pre kňazov), **Žaltár** (= zbierka žalmov), **Spevník**, **Súdny zákonník pre svetských ľudí**, **Paterik** (= kniha otcov, rozpráva o mníchoch)
  - Metod – **Nomokanon** (= cirkevné prepisy, považovali sa za právnickú literatúru)

b) pôvodnú

Proglas - KONŠTANTÍN

- predhovor prekladu evanjelia
- najstaršia zachovaná slovanská báseň

- podáva tu program Cyrilometodejskej misie – veľmi dôležité pretože proklamuje nutnosť vzdelania, právo na kultúru v zrozumiteľnom jazyku
  - táto myšlienka znamená začiatkom demokracie kultúry
- oslavuje tu slovanský preklad písma
- vyzdvihuje domáci jazyk ako základ knižnej vzdelanosti
- ako prvá slovanská báseň sa vyznačovala obrazným štýlom a citátmi z Biblie

Moravsko-panónske legendy

- delíme na:

1. Život sv. Konštantína – autor KLIMENT

- zobrazuje tu jeho detstvo, štúdium, nadanie, múdrosť a súcit s trpiacimi
- sústreďuje sa na jeho predmoravskú činnosť a obhajobu slovanského bohoslužobného jazyka v Benátkach pred pápežským dvorom
- využívajú citáty z evanjelia sv. Matúša:

“ Či neprichádza dážď od Boha na všetkých rovnako? ”

- bránil staroslovienčinu:

“ A tak vy nehanbíte sa, tri jazyky len uznávajú a prikazujú, aby všetky ostatné národy a plemená boli slepé a hluché? ”

- autor si všíma spoločenskú situáciu na VM
- legenda je napísaná prózou, vznešeným rétorickým štýlom
- obsahuje rečnícke otázky, prirovnania, kontrasty, dramatické dialógy, biblické citáty a podobenstvá

2. Život sv. Metoda – autor GORAZD

- je kratší, epickejší, vecnejší, menej legendový
- Metodovej mladosti sa venuje len veľmi stručne, podrobnejšie sa zaoberá jeho činnosťou na VM
- Metod sa zaslúžil o vznik samostatnej cirkevnej provincie
- legenda obsahuje aj historické dokumenty o schválení slovanskej liturgie a vymenovaní Metoda za arcibiskupa
- štýl legendy je jednoduchší, obsahuje mnohé básnické figúry a trópy
- v legende niet prvkov zázračnosti

b) literatúra písaná po latinsky

- začiatok 10. storočia – zánik VM
- Slovensko sa stáva súčasťou Uhorska, Uhorský štát sa orientuje na latinskú kultúru a na vzdelanie
- vzdelanie slúžilo len cirkvi a svetským feudálom
- strediskami vzdelania boli kláštory, cirkevné a mestské školy a univerzity
- latinčina sa používala ako jazyk štátnej moci, písali sa v nej listiny a dekréty
- najväčšie vzdelanie mali kňazi – latinské cirkevné školy
- mestské školy vznikali v 14. stor. – poskytovali základné vzdelanie
- vznikli univerzity, Akadémia Istropolitána – 1465 (13. stor. – Gaudeamus Igitur – študentská hymna)
- najvýznamnejšie literárne pamiatky:
  - latinské legendy majú nielen umeleckú, ale aj historickú hodnotu

1. **Legenda o sv. Svoradovi a Benediktovi**

- napísal **BISKUP MAURUS**
- zobrazuje udalosti zo života oboch mníchov, ktorí pôsobili za panovania Štefana I
- Svorad vstúpil do benedikínskeho kláštora na Zobore pre Nitru a neskôr odišiel do pustovny na Skalke pri Trenčíne
- jeho žiakom a spolupustovníkom je Benedikt

2. **Tri legendy o sv. Štefanovi**

- z tohto obdobia sú kroniky (13. stor.):

a) **Kronika Šimona z Kézy**

b) **Anonymná kronika**

c) literatúra písaná po česky a slovakizovanou češtinou

- od 15. – 18. storočia
- vplývalo:
  1. Husitské hnutie (na Slovensku sa volali bratrci)
  2. Výjazdy husitov na Slovensko (husitské vojská Jána Jiskru z Brandíza)
- úradné listiny v latinčine
- pod vplyvom husitov sa čeština stáva úradným jazykom, okrem češtiny sa používa slovakizovaná čeština (rozšírená medzi meštiactvom)
- zachovali sa rôzne listiny a mestské knihy
  - najvýznamnejšia je **Žilinská kniha** – nemá literárnu hodnotu, má kultúrno-historický jazykový význam
- literárne pamiatky:
  - pieseň – **Vítaj milí Spasiteľu**
  - **Spišské modlitby**
  - ľúbostné dvojveršie **Ó milá panna**
  - ľudová slovesnosť, vznikali pracovné, svadobné, pohrebné piesne, koledy, balady (**Mati dievča zháňa**)
  - hádanky, príslovia, porekadlá a pranostiky
  - vznikajú miestne povesti
  - najstaršia stredoveká rozprávka – **O dvanástich mesiačikoch**
  - najstaršie piesne – **Morena, Morena; Hoja Ďund'a hoja!**

Humanizmus a renesancia

- vzniká v 13. stor. v Taliansku
- trvalo 13 - 17. stor.
- Humanizmus - ľudský - prebraté z lat.
- Renesancia - Znovuzrodenie, obroda - prebraté z francúzštiny.
- na vznik humanizmu a renesancie mali vplyv objavy:
  - objavenie Ameriky
  - vznik miest a veľký rozmach meštianstva
  - vznik Koperníkovho Heliocentrického názoru
  - názor Galilea Galileiho
  - kníhtlač – Gutenberg
  - vynájdenie pušného prachu
  - vynájdenie kompasu

Znaky humanizmu a renesancie:

- 1) návrat k antike a antickým ideálom
- 2) od náboženstva sa prešlo k uznávaniu radostí pozemského života
- 3) v popredí sú zmysly a rozum
- 4) v popredí individualizmus - viera vo vlastné sily
- 5) literatúra sa píše v národnom jazyku, nie v latinčine
- 6) v popredí je literatúra náučná - životopisy, cestopisy, pedagogická literatúra, rozkvet lyriky
- 7) plodia sa mnohostranní umelci

literárny humanizmus - spočiatku používal iba latinský jazyk, neskôr aj národné jazyky
- využíval sa len v školských a učených kruhoch

- literatúra veľmi málo rozšírená, spracúvala len učeníu a príležitostnú problematiku

literárna renesancia - zobrazovala radostný prirodzený zmyslový a renesančný vzťah človeka k pozemskému životu, ku kráse a k prírode

- využívala len národné jazyky, mala ľudovejší charakter, vzniká tu veľa literárnych diel.

Talianska humanistická a renesančná literatúra

- datuje sa v 14.-16. stor.
- veľký rozmach renesančných diel
-

Dante Alighieri

Božská komédia - epická báseň

- skladá sa z troch častí: a) Peklo
b) Očistec
c) Raj

- námety vychádzajú z Biblie

- duchovný epos

- príbeh s bohatým dejom

- hrdinom je sám básnik, tento básnik - vzdelanec putuje tromi záhrobnými ríšami => alegorická púť človeka za poznaním, za bohom a za svetlom. Autora sprevádzajú peklom a očistcom rímsky básnik Vergílius. Vergílius tu symbolizuje reálny pozemský život. Rajom básnika sprevádza žena

Beatrice, ktorá je symbolom nadpozemskej dokonalosti , žena - anjel, v skutočnosti je to jeho zomrelá milenka.

Renesančné znaky:

1. trest za ľudské chyby
2. láska k antickej vzdelanosti
3. túžba človeka po poznaní
4. láska k vlasti
5. stretá sa tu stredoveké myslenie s novovekým (Vergílius nesmie ísť ako pohan do raja)

Giovanni Boccaccio

(1313 - 1375)

- zakladateľ novodobej prózy
- priniesol novelu

Dekameron

- vrchol európskej novelistiky
- 100 noviel, ktoré hovoria 10 mladí ľudia, ktorí utiekli pred morovou epidémiou z Florencie
- rozprávania sú veľmi veselé, zakončené poučením, vyjadrujú radosť zo života
- autor kritizuje pokrytectvo, hlúposť, do popredia stavia lásku k žene
- renesančné znaky diela:
  - 1) novely obsahujú svetské témy: láska, nevera
  - 2) je tu vyjadrená kritika malomeštiactva, duchovenstva, chamtivosti a hlúposti cez úsmev a iróniu
  - 3) žena vystupuje ako rovnocenný partner k mužovi

Francesco Petrarca

- taliansky lyrik, básnik lásky a pozemského života

Spevník (Sonety pre Lauru)

- básnická zbierka
- písané formou sonetu
- ľúbostné verše, venoval ich reálnej žene
- napísal ju na základe prežitého šťastia a nešťastia
- verše sú smutne melancholické, cítiť tu únavu zo života
- ovplyvnila ďalšie generácie básnikov, najmä Jána Kollára

Francúzska humanistická a renesančná literatúra:

- 15. – 16. storočie

Francois Villon

- predstaviteľ francúzskej renesančnej poézie
- prvý moderný európsky básnik
- bol prvým „prekliatym básnikom“, lebo nebol ochotný zmieriť sa so spoločnosťou
- vo svojich básniach vyjadruje neistotu doby
- priniesol **Villonovskú baladu**:
  - lyrická báseň s prvkami balady, ale nie vždy končí tragicky, rieši sa tu určitý problém
  - báseň je pochmúrna, dej sa nestupňuje
  - vyjadroval sa pomocou protikladov: márnosť - túžba po živote
cnosť – pohrdanie
vtipnosť – vážnosť
radosť - zúfalstvo

Malý testament

- spomienka na pobyt v Paríži
- venoval ho svojim priateľom

Veľký testament

- spomienka na lásky, mladosť, študentskú veselosť a strach zo smrti

Francois Rabelais

- predstaviteľ francúzskej prózy
- satirik, kritik zla, ľudských chýb, veľký humanista
- napísal prvý satirický román vo francúzskej literatúre:

Gargantula a Pantagruel

- má 5 častí
- rozprávanie o dvoch obroch - otcovi a synovi
- téma: výsmech stredovekých prežitkov scholastickej výchovy a hlúposti, výsmech všetkého, čo bránilo človeku žiť plnohodnotným životom
- v kontraste s týmto výsmechom je predsavzatie zdravého rozumu, životného optimizmu
- román bol odsúdený, pretože útočil na vzdelancov parížskej Sorbony
- Rabelais tu využil groteskný humor, slovné hračky, veľa filozofických úvah

Španielska humanistická a renesančná literatúra:

- 16. – 17. storočie
- nazýva sa: “Zlatý vek španielskej literatúry”
- Španielsko bolo veľmi silnou veľmocou
- rozšírená bola dramatická tvorba a komédie
-

Lope de Vega

- písal hry náboženského charakteru, historické hry, komédie
- v komédiách zobrazoval najmä súčasnosť
- diela: **Učiteľ tanca**
Záhradníkov pes – komédia

Fuente Ovejuna

- názov dediny
- je to dráma
- obraz odboja ľudí proti útlaku
- dedinčania sa rozhodnú, že toho, kto zabil kontura (predstaviteľ štátnej moci), nevydajú

Miguel de Cervantes Saavedra

- básnik, prozaik, dramatik
- predstavuje vrchol španielskej literatúry
- priniesol **pikareskný román**: => pikaro - šibal, huncút, sprevádza pána na cestách
- zakladateľ novodobého románu

Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha

- zámerom tohto románu je zosmiešniť populárne rytierske romány
- hrdina sa pomätie z čítania rytierskych románov a rozhodne sa obnoviť rytiersku slávu
- putuje na nevládnom koni, Rocinante, a so zbrojnošom, prostým a prefikaným sedliakom Sancho Panzom, ktorý ho sprevádza na oslovi
- chce pomáhať biednym, naprávať krivdy
- jeho dobrodružstvá sa končia zosmiešnením, alebo bitkou (boj s veternými mlynmi, ktoré považuje za obrov, alebo s krdľom oviec => nepriateľským vojskom)
- nakoniec sa vracia domov, ochorie a pred smrťou sa zrieka svojho poblúznenia
- Cervantes stavia do konfliktu dva svety: svet ideálov a svet skutočnosti
- jeho hrdinovia sa stali literárnymi typmi:
  - Quijote - naivný, smiešny rojko
  - Panza - praktický sedliak
- autor využíval humor a satiru na kritiku stredovekého feudálneho sveta a zároveň bojoval za ideály humanizmu

Anglická humanistická a renesančná literatúra:

- 14. – 16. storočie

Geoffry Chaucer

- predstaviteľ poézie
- napísal veršované poviedky *Canterburské poviedky*
  - vynikali drobnokresbou, samopašným humorom
  - podávali obraz anglickej spoločnosti

William Shakespeare

(1564 ? - 1616?)

- pokladá sa za najvýznamnejšieho svetového dramatika
- narodil sa v rodine rukavičkára v Standforde
- nadčasový dramatik
- diela majú všeobecnú platnosť
- písal aj sonety
- 36 hier a zbierka sonetov

znaky jeho drámy:

- 1) *neobmedzený námet, čas, miesto konania*
- 2) *dráma podáva obraz pozemského života (žiarlivosť, vášeň ...)*
- 3) *postavy žien samostatne rozhodujú o svojom živote, nikomu sa nepodriaďujú, sú energické a rozhodné*
  - *priniesol ženské postavy z ľudu*
- 4) *príčinou tragédie je vždy ľudská vášeň, alebo náhoda*
- 5) *tragické prvky nie sú oddelené od komických*
- 6) *verše sa striedajú s prózou*
  - *postavy z ľudu - próza*
  - *postavy vyššie postavené hovoria vo veršoch*
- 7) *hry sú napísané pomocou blankvertu - nerýmovaný 5-stopový jambický verš*

- jeho hry rozdeľujeme:

- 1) *tragédie* (Rómeo a Júlia, Otello, Macbet, Kráľ Lear)
- 2) *komédie* (Skrotenie zlej ženy, sen noci svätajánskej, Mnoho kriku pre nič, Veselé panie z Windsoru)
- 3) *historické hry* (Henrich VI., Richard III.) - preniknuté vlasteneckým pátosom

Rómeo a Júlia

- hlavná téma: boj dvoch znepriatelených rodov (Kapuletovci a Montekovci)
- hl. postavy: Júlia Kapuletová, Rómeo Montek
- hl. myšlienka: láska mladých ľudí → nesmrteľná, večná
- Rómeo a Júlia - stali sa typmi pre novo vzniknuté literárne diela
- príbeh sa odohráva vo Verone - je vymyslený
- vo Verone žijú dva znepriatelené rody (príčina znepriatenia im nebola známa)
- Rómeo a Júlia sa stretávajú na maškarnom bále, boli to deti. Júlia - 13, Rómeo - 15, vzniká láska na prvý pohľad
- keď sa navzájom predstavia, zistia, že sú deti dvoch znepriatelených rodín
- vedia, že rodičia im nedovolia, aby sa zosobášili - zosobášia sa tajne
- Rómeo pri pouličnej bitke zabije Júliinho bratranca Tibalta
- Rómeo musí odísť z Verony
- rodičia nútia Júliu k sobášu, Júlia si nevie rady, prichádza za mníchom a prosí ho o radu
- mních jej dá nápoj, po ktorom bude vyzerat' ako mŕtva
- mních posla za Rómeom posla, posol sa zdrží, Rómeo dostáva správu, že Júlia je mŕtva
- Rómeo prichádza tajne do Verony, vidí v rodinnej hrobke „mŕtvu“ Júliu, vie, že bez jej lásky nemôže žiť a rozhodne sa zabiť sa
- Júlia precitne z hlbokého spánku a keď vidí mŕtveho Rómea, tiež spácha samovraždu (prebodne sa dýkou)
- ráno obe rodiny zistia, že ich deti sú mŕtve a nad ich telami končí boj dvoch rodín
- najznámejšia scéna - balkónová (mladí ľudia si tu vyjadrujú lásku)

Hamlet

- Hamlet, Kráľovič dánsky
- námiet z kroniky z 12. stor.
- odohráva sa na hrade Elsinor
- hl. téma: rozpor hlavného hrdinu, ktorý túži uskutočniť svoje ideály, toto sa mu nepodari, je veľmi nerozhodný, je tu veľmi veľa úvah o zmysle života, o ľudskej existencii, najvýznamnejšia úvaha: „Byť, či nebyť“
- krátky obsah: Hamlet, syn dánskeho kráľa, sa rozhodne pomstiť smrť svojho otca, ktorého zavraždil vlastný brat, aby sa zmocnil trónu a oženil sa s kráľovnou – vdovou. Princ Hamlet vykoná pomstu až po dlhom váhaní, a pritom zomierajú aj nevinní (Ofélia, ktorá ľúbila Hamleta, sa pomiatla a utopila, Oféliin brat vyzve Hamleta na súboj, v ktorom má Hamlet zomrieť otráveným mečom. Zraní princa, ale pri zámene kordov je sám smrteľne zranený). Kráľovná pripíja na Hamletov úspech otráveným vínom a umiera, ranený Hamlet zabije vraha svojho otca

Othelo

- v tejto tragédii víťazí podlosť a intrigy nad čistým ľudským citom
- čierny vojvodca benátskeho vojska Othelo v žiarlivosti podľahne intrigám karieristu Jaga a zavraždí svoju nevinnú bielu manželku Desdemonu
- keď zistí, že sa dal oklamať, spácha samovraždu

Macbeth

- námiet čerpá zo škótskeho prostredia
- ctižiadostivý vojvodca Macbeth, ktorému čarodejnice predpovedajú slávu, zavraždí s pomocou lady Macbeth škótskeho kráľa Duncana, ktorý je hosťom na jeho hrade. Zmocní sa trónu a stáva sa z neho krutý tyran a vrah
- neskôr ho prenasledujú vidiny, je nešťastný, pretože lady Macbeth sa pomätie a zomiera
- presvedčí sa o nezmyselnosti svojho konaniam, ale už je neskoro
- synovia zavraždených sa mu pomstia a zabijú ho
- spravodlivým škótskym panovníkom sa stáva syn zavraždeného kráľa Duncana
- víťazí pravda nad ľudskou podlosťou

Kráľ Lear

- je jedným z vrcholných diel renesančnej literatúry
- je to veršovaná tragédia
- starý kráľ chce rozdeliť svoju ríšu trom dcéram
- staršie dcéry sa otcovi neúprimne líškajú, a tak získajú dedičstvo
- najmladšia dcéra Kordélia je úprimná k otcovi, preto na ňu pyšný kráľ zanevrie
- vydá ju za francúzskeho kráľa a sám žije u svojich starších dcér, pretože im prekáža, vyženú ho
- staršia sestry sa navzájom nenávidia keď Goneril otrávi sestru Regan a sama spácha samovraždu, najmladšia dcéra prichádza s francúzskym vojskom chudobnému otcovi na pomoc
- po vylodení pri anglických brehoch padne do zajatia a vo väzení ju zabijú
- samotípanovník vidí, že sa vo svojich dcérach zmýlil a pri pohľade na mŕtvolu Kordéliu mu pukne srdce
- hrdinovia Shakespearových diel sú silní jednotlivci, ktorí sa nevzdávajú svojich vznešených ideálov, hoci sa ich osud často končí tragicky
- v hrách sa strieda próza (hovorová reč) s veršami
- Shakespeare odsudzoval predsudky, zákernosť, pokrytectvo, krutosť, a to vždy v protiklade s ušľachtilosťou ľudstva

Nemecká humanistická a renesančná literatúra

Hans Sachs

(1494 - 1576)

- napísal veľa hier a veršovaných anekdot
- je ho postavu zvečnil R. Wagner v opere *Majstri speváci*
- ľudové knižky **O figliarovi Tillovi Eulenspieglerovi**
O doktorovi Faustovi - upíše dušu diablove

Poľská humanistická a renesančná literatúra

Jan Kochanovskí

(1530 - 1584)

- **Frašky** – vynikajú múdrosťou a vtípom
- **Treny** – elégie, vyjadruje bolesť nad smrťou

Česká humanistická a renesančná literatúra

- vplýval boj meštianstva a šľachty
  - nástup Habsburgovcov, náboženské spory
- Daniel Adam z Veleslavína - Kalendář historický**

Ján Blahoslav

- prvý pokus o vytvorenie českej gramatiky
- biskup Jednoty bratskej
- vo svojej **Kralická Biblia** venuje pozornosť nie len slovníkom ale aj frazeológii a skladbe, je tu úvaha o slovanských jazykoch
- na preklad Nového zákona nadviazali bratský autori, ktorí preložili celú Bibliu (Kralická biblia)
- jazyk Kralickej biblie uzákonil jazykovú normu v Čechách a stal sa aj literárnym jazykom (biblická čeština) slovenských evanjelikov až do polovice 19. stor.
- rozvoj českého humanizmu bol prerušený roku 1620 keď cisárske vojská zvíťazili v bielohorskej bitke a nastúpili politický, národnostný a kultúrny útlak

Slovenská humanistická a renesančná literatúra

- 1500 – 1650
- spoločenské pomery na Slovensku sú nepriaznivé
  - a) vplyvom tureckých vpádov
  - b) rôzne reformácie
  - c) protihabsburskými povstaniami
- roku 1465 Matej Korvín zakladá v Bratislave Akadémiu Istropolitánu
- na vývoj vplývala česká univerzita
- využívala sa latinčina a čeština

- slovenskú humanistickú literatúru rozdeľujeme:
  1. latinská humanistická poézia
  2. humanistická odborná próza

a) latinská humanistická poézia:

Martin Rakovský

1535? – 1579?

- učiteľ, pisár, vedúci účtov Uhorskej kráľovskej koruny
- písal po latínsky
- zapojil sa do prúdu renesančnej tvorby, ktorá sa zaoberala osobnosťou panovníka, usporiadaním spoločnosti a výchovou občana

O spoločenských vrstvách v štáte a príčinách prevratov v kráľovstvách a cisárstvách

- renesančná náučná veršovaná skladba
- ovplyvnila ho antická literatúra najmä Aristoteles a Platón
- Kompozícia:
  - Prológ:
    - vzyva múzu, oslavuje Maximiliána II., predstavuje zámer a cieľ diela
  - 1. časť:
    - hovorí o podrobnom rozvrstvení feudálnej spoločnosti s krátkou charakteristikou každej sociálnej skupiny. Občanov ďalej delí podľa majetku na boháčov, stredne majetných, chudobných a hovorí, že nie je dobré, ak je veľa bohatých alebo chudobných.
  - 2. časť:
    - autor sa zamýšľa nad príčinami častých nepokojov a vzbúr v kráľovstvách a cisárstvách. Podľa neho hlavnou príčinou je neschopný vládca a nerovnosť medzi ľuďmi. Veľa miesta venuje i vlastnostiam panovníka, ktorý by nemal vojakmi krajinu plieniť, mal by zabezpečiť, aby sa každý dočkal svojho práva, aby nebol tyran
- Epilóg:
  - báseň venuje Maximiliánovi II. a žela mu panónske žezlo a vladársku korunu

O svetskej vrchnosti

- podáva tu model spravodlivého panovníka, prihovára sa za dôstojnejšie postavenie ľudu, bezmocných, utláčaných

- obe diela sú napísané v elegickom distychone (žalospevné dvojveršie)

Jakub Jakobeus

(1591? – 1645?)

- prišiel z Čiech do Prešova
- nadviazal na Vergília
- do slovenskej literatúry sa zapísal:

Slzy, vzdychy a prosby slovenského národa

- epicko-reflexívna báseň
- národno-vlastenecká báseň a signalizuje prebúdzanie slovenského národného povedomia u vtedajšieho meštiactva
- obsah: Matka Slovákov sa trpko sťažuje na svoj osud, pretože turecké vpády, živelné pohromy a mor sa usilujú vyhubiť jej deti. Slovenské pokolenie vymiera a zúfalá Matka Slovákov prosí o pomoc nebesá.
- z tohoto diela čerpali Ján Hollý a Ján Kollár

b) humanistická odborná próza:

Ján Jesenius

- lekár, profesor pražskej univerzity
- prvá verejná pitva v Čechách

Vavrinec Benedikt z Nedožier

- profesor pražskej univerzity
- napísal prvú systematickú gramatiku češtiny:

Dve knihy českej gramatiky

- systematická gramatika češtiny
- otvorene sa hlási k slovenskému pôvodu
- uvádza rozdiely medzi slovenčinou a češtinou
- napomína rodákov, aby viac pestovali materinský jazyk a venovali sa vzdelávaniu
- rozdelenie renesančnej literatúry:
  1. poézia
    - a) historické spevy
    - b) ľúbostná poézia
    - c) náboženská poézia
  2. dráma

1) renesančná poézia :

a) *historické spevy*:

- predstavujú veršovanú epiku
- rozdeľujú sa:
  - I. protiturecké
  - II. protihabsburské
- autori boli väčšinou neznámi ľudia z radou študentov, učiteľov a zemanov
- spevy sa zachovali v opisoch
- boli napísané slovakizovanou češtinou
- veľmi málo ich zľudovelo

Píseň o Sigetském zámku

- rozpráva o obliehaní sigetskej pevnosti Turkmi a hrdinskom odpore obrancov na čele s grófom Mikulášom Zrénskym. Pevnosť padla

Písne o některých zámkoch:

O Modrom kameni

Divíne a Zvoleně (museli ho brániť pred Turkmi)

- v piesniach je takmer unikátny motív v našej renesančnej poézii – motív ženy bojujúcej v mužskom prestrojení

Martin Bošňák

Píseň o zámku Muránském

- jedna z najstarších historických piesní
- používa kronikársky až dokumentárny štýl
- opisuje dobývanie Muráňa a potrestanie hradného pána, lúpežného rytiera Mateja Bazalda

Štefan Komodický

O jágri a některých vítězích - historická pieseň

- za spustošenie krajiny neviní Turkov dobývajúcich Jáger, ale aj drancovanie cisárskych nemeckých žoldnierov
- v historických piesňach zo začiatku 17. storočia sa protihabsburská nálada vyostruje, napr.: O Tompieroovi, Myjava a kozáci

b) lúboštná poézia:

- reprezentuje rytiersku veršovanú romancu:

Píseň o dvouh uherských pánoch a tureckého cisáre dcére

- sultánova dcéra, hoci príslušníčka pohanského sveta, vyslobodí šľachticov Siládiho a Hadmážiho z väzenia a sama uteká spolu s nimi
- v súboji Siládiho a Hadmážiho o ruku dcéry vyjde najavo, že Hadmáži má doma manželku
- osem anonymných lúboštných piesní v **kódexe Jána Jóna Fanchaliho**
  - dievča sa musí vydať za muža, ktorého nemiluje → *Mejž ty lítost, má nejmilší na serdce moje*
- náznaky dotyku s ľudovou tvorbou, prípadne náboženskou tvorbou → *Ach, potešení mé roztomilé*

c) náboženská poézia

Ján Silván

(1493 - 1573)

Písne nové na 7 žalmů kajících a jiné žalmy

- zbierka piesní
- osobne zaangažovaný vypovedal o svojich citoch, vášniach a bolesti
- konflikt medzi renesančným a stredovekým ponímaním ľudskej existencie
- využíva jednoduché stylistické prostriedky, často biblické, slabičný verš, niektoré piesne skladal na melódie historických a ľudových

Eliáš Láni

(1570 - 1618)

- jeho piesne sú úzkosti v období bockajovského povstania a tureckých vpádov

Daniel Pribiš

- zbierka duchovných piesní, pripojených k prekladu katechizmu

Juraj Tranovský

Písne duchovní staré i nové (Cithara sanctorum)

- evanjelický spevník
- sústredil sa na vieroučné a bohoslužobné otázky
- spevník doteraz vyšiel vo vyše 100 vydaniach
- postupne je dopĺňaný o nové piesne, podporoval náboženské i národné uvedomenie
- zahrnul do neho veľa českých piesní, preklady z nemčiny, hlavne Lutherove texty, menej zaradil slovenských piesní
- menší záujem o vnútornú osobnú, sociálnu alebo národnú problematiku

2) renesančná dráma:

- hry sa hrávali v školách, mali výchovný cieľ, boli prehliadkou žiackych schopností
- vždy sa hrali na konci školského roka
- čerpali sa z Biblie, antiky a z dejín

Pavel Kyrmezer

- druhá polovica 16. storočia

Komédia česká o bohatci a lazarovi – hra

- spracúva tu biblický námet o nadutom boháčovi, ktorý nechce zmierniť biedu chudobného lazara ani omrvinkami zo svojho stola. Za takúto bezočivosť ho smrť prekvapí uprostred hodovania a čerti ho odnesú do pekla
- Kyrmezer v tejto hre dáva priestor aj realistickým ľudovým prvkom napr. postavy čertov a problém zabezpečenia vdovy po boháčovi.

Komédia nová o vdově – hra

- príbeh o chudobnej vdove, ktorú prenasleduje bohatý kupec, ktorý od nej vymáha dlh. Pomôže jej prorok zázračným rozmnožením oleja
- najostrejšia kritika slova na spoločnosť vkladaná do úst súkenníka, ktorý sa zamýšľa nad sociálnou nerovnosťou, nespravodlivosťou, útlakom, úžerníctvom a biedou
- v oboch hrách využíva ľudovú hovorovú reč

Jur Tesák – Mošovský (17. stor.)

- hra: *Ruth* – spracoval tu biblický príbeh o statočnej neveste, ktorá sa stala obeťou o svoju svokru

Európska baroková literatúra

- 16. – 18. storočie
- spoločenské a politické pomery: 30-ročná vojna
turecké nájazdy
protireformačné boje
sociálny útlak
ľudí zachvátili pesimizmus, zúfalstvo a beznádej, začína
nedôvera v pozemský život, ľudia sa utiekajú k Bohu

barok:

- vzniká v Taliansku a Španielsku
- cirkev si upevňuje moc
- perla nepravidelnej formy
- pochádza z výtvarného umenia
- znamená zakrivenie a deformáciu klasickej harmónie, vyznačuje sa ozdobnosťou, nádherou a nadnesenosťou
- opak renesancie, hlása návrat k náboženským hodnotám
- heslo: *“všetko je márnosť nad márnosť a trápenie ducha.”*
- myslenie ľudí sa mení a začína byť dvojpólové:
  - a) ľudia túžia po živote
  - b) ľudia majú strach zo smrtirozdeľuje sa:
  1. cirkevný
    - a) katolícky
    - b) protestantský
  2. svetský
    - a) šľachtický
    - b) meštianský
    - c) ľudový
- barok nezobrazoval iba nadpozemský život, ale aj pozemský život, ktorý v ponímaní baroka strácal zmysel
- pozemský život sa chápal ako hra alebo sen a zobrazoval sa cez znaky a symboly
- literárny barok sa vyznačuje protikladmi:
  - 1) náboženský mysticismus - pozemská zmyslovosť
  - 2) pominuteľnosť, márnosť a zbytočnosť svetských vecí - túžba po svetskej nádhere a živote
  - 3) neprirodzený pátos (nadnesenosť) - vnútorná citovosť (emocionálnosť)
  - 4) upevňovanie starých žánrov - vznik nových
  - 5) vzťah medzi umelou a ľudovou literatúrou (postupné utváranie tvorivého vzťahu medzi týmito literatúrami)

Baroková štylistika:

- veľmi dekoratívna, pompéžna, patetická
- vyznačuje sa knižným štýlom so zložitými štylistickými a jazykovými prostriedkami a nezvyčajnými obrazmi
- využíva veľa trófov a figúr, veľa synonym, zložité metafory, symbolu, alegórie, hyperboly a prirovnania

TALIANSKÁ LITERATÚRA

Torquato Tasso

(1544- 1595)

- venoval sa literatúre a filozofii

Oslobodený Jeruzalem - epos

- nepriaznivo prijatý vzdelancami, upadol do pochybností o správnosti myšlienok v epose, preto požiadal niekoľko krát o inkvizíciu
- kvôli eposu upadol do chorobných depresí, zomrel tesne pred vymenovaním za Kráľa básnikov
- je to epos o osudoch prvej križiackej výpravy
- stretávajú sa tu 2 ústredné témy:
  - a) svet zbrání, úzko spätý s teologickými predstavami
  - b) svet ľudských citov
- najviac sa využívajú hyperbola a antitéza
- OBSAH: Gotfried zorganizuje križiacku výpravu na oslobodenie Jeruzalema. V boji zahynú udatný kresťanskí i moslimskí bojovníci. Križiaci nakoniec mesto dobyjú. Počas bojov mladá Sofronia sama seba obžaluje z krádeže, aby zachránila kresťanov. Milujúci Olindro neváha a dá sa s ňou upáliť. Zachráni ich mohamedánska bojovníčka Klorinda, ktorá sa dá pred smrťou pokrstiť. Armida, zaklínačka nepriateľského tábora, úkladmi bojuje proti križiakom, ale nakoniec zvíťazí láska ku kresťanovi Rivaldovi
- je tu množstvo epizód, symbolické fakty
- Jeruzalem – svätý hrob – duchovné absolútne, svetlo pravdy
- moslimovia – moci temnot, záporné stavy duše, pomáhajú Luciferovi

ANGLICKÁ LITERATÚRA

John Milton

(1608 - 1674)

- písal diela o slobodnej demokracii a pedagogické spisy

Stratený raj   }
Raj znova nájdený   }   duchovné eposy

Stratený raj

- podáva spracovaný biblický príbeh o stvorení sveta cez pád anjelov, neposlušnosť človeka až po vyhnanie Adama a Evy
- hlavná postava – Satan, proti stvoriteľovi zosnul plán pomsty tým, že zvedie prarodičov na hriech
- schémou je celý svet, vykreslený nádherou neba, krásou raja a temnoty pekla

Raj znova nájdený

- námety pokúšania Krista v púšti

ŠPANIELSKÁ LITERATÚRA

- vychádza z predstavy, že najvyššie vzopätie ľudskej aktivity spočíva v dramatickom vnútornom napätí a v duchovnom splynutí s Kristom
- vzniká **Gongorizmus** – poézia s priveľmi zložitou obraznosťou, symbolikou, učenosťou a komplikovaným štýlom (názov je podľa Luisa de Gongora)

NEMECKÁ LITERATÚRA

Hans Christoffel von Grimmelshausen

(1621 - 1676)

Dobrodružný Simplicius Simplicissimus

- opisuje osudy chlapca, ktorý sa počas 30-ročnej vojny dostane medzi vojakov, zažije všelijaké dobrodružstvá, až ho choroba a nešťastie privedú späť k Bohu a stane sa pustovníkom na pustom ostrove

ČESKÁ LITERATÚRA

Jan Amos Komenský

(1592 - 1670)

- začiatky jeho kňazskej a učiteľskej činnosti boli v meste Fulnek
- prenasledovaný musel Fulnek opustiť
- žena a dve deti mu zomreli na mor, nakoniec ako exultant sa usadil v poľskom Lešni
- cestoval po európskych mestách (povinnosti biskupstva Jednoty bratskej, pedagogické práce, otváranie základných škôl, písanie učebníc)
- po vypálení Lešňa odišiel do Amsterdamu, kde zomrel
- stredobod je uňho človek
- popri záujme o prírodu venuje trvalú pozornosť aj ľudskej spoločnosti, sociálnym, náboženským a politickým otázkam
- človek je prameňom všetkého zla, ale i dobra

Labyrint sveta a ráj srdca – náboženské psychologické dielo

- zobrazuje svet ako mesto, ktorým prechádza autor pútnik so svojimi dvoma sprievodcami:
  1. Vezvěd všudybud – predstavuje úsilie človeka poznať
  2. Mámení – predstavuje vlastnosti človeka pohodlného
- obaja dali autorovi okuliare “mámenia” nakrivo, čo mu umožnilo vidieť trpkú pravdu
- autor utečie do svojho vnútra a tu nachádza Krista a pravý pokoj

Veľká didaktika (Didactica magna) - základný spis, v ktorom sa usiloval o reformu školstva

- zaoberá sa v nej všetkými otázkami výchovy a vzdelávania, počínajúc cieľom výchovného pôsobenia, podmienkami, v ktorých sa výchova uskutočňuje a prostriedkami výchovu
- položil základy svojej ďalšej pedagogickej činnosti a na vytvorenie ucelenej pedagogickej sústavy, vyniká systematickosťou výkladu, úsilím urobiť z pedagogie vedný odbor
- prihliada k vekovým stupňom a ako východisko zdôrazňuje vyučovanie v materskom jazyku
- ďalšie významné diela Komenského:

Brána jazykov otvorená – učebnica latinčiny

Svet v obrazoch – jazyková obrázková učebnica

Informatorium školy materské – výchova v rodine, jeho diela smerujú k vševede (pansofii)

- domnieval sa, že poznanie odstráni rozpor medzi ľuďmi a dovedie ich k večnému mieru

Slovenská baroková literatúra:

- 1650 – 1780
- spoločenské a politické pomery:
  - upevňovanie feudalizmu
  - turecké vpády
  - veľmi silná protihabsburská povstania
  - protireformačné náboženské boje
  - na Slovensku silnie sociálny útlak, vzbury a úteky do hôr
- strediská vzdelania boli: Trnava – katolíci, bola tu katolícka univerzita a tlačiareň
- Prešov – evanjelici, bolo tu najvýznamnejšie lýceum
- ako jazyk sa používala latinčina, čeština a slovakizovaná čeština
- preberá črty európskeho baroka a rozdeľuje sa:
  1. náboženský
    - a) katolícky
    - b) protestantský
  2. svetský
    - a) meštiacky
    - b) ľudový

1. náboženský barok

- charakteristický je záhrobný život, pominuteľnosť, márnosť a zbytočnosťou svetských vecí, v popredí je náboženský mysticismus
- žánre:
  1. náboženská poézia
    - najprístupnejšia
    - je písaná česky a slovakizovanou češtinou
    - má 2 funkcie:
      - a) poučovať vo viere
      - b) bohoslužobná funkcia

Benedikt Szöllösi

- vyzdvihuje Cyrila a Metoda, tradície a minulosť Slovákov vo spevníku *Písne katolícké* – piesne majú väčšinou český pôvod, menej slovenských, sú tu prvýkrát uspávanky a koledy, + vianočné piesne

2. rôzne modlitby a kázne

3. školské hry a školské dišputy (debaty, rozprávania, besedy)

2. svetský barok

- vzniká vznikom meštianstva
- slabšie rozvinutý ako náboženský, viacej pripútaný k pozemskému životu
- žánre:
  1. poézia
    - a) umelá
    - b) poloľudová
    - c) ľudová
  2. próza
    - a) zábavná
    - b) memoárová (pamäte, spomienky)
    - c) odborná
    - d) cestopisná
  3. dráma
- tieto diela sa nevydávali, ostali v rukopisoch, vydávaniu zabraňovala cenzúra

Svetská baroková poézia

- píše sa latínsky
- obsahuje mravoučné a didaktické témy
- sú to anonymné básne o márnosti pozemského života
- patrí sem anonymná študentská poézia Chcel by som zomrieť v krčme
- pololudová a ľudová poézia je v slovakizovanej češtine a češtine
- 1.krát niektoré v slovenských nárečiach
- písali sa spevníky a zborníky
- najvýznamnejšie:

Dionýz Kubín – Slovenské piesne

Zborník Jána Lányho I, II (ľúbostná poézia *Amor, ó amor, proč mne tak sužuješ*)

Mikulášsky zborník (zbojnícka tematika – *Pieseň o Jánošíkovi zbojníkovi*)

Zborník Jána Buoca

Ján Sekáč

Láskavé karháni smíšnepochabých svetských mravú

- zborník, ktorý má za úlohu poučať čitateľa láskavou formou („*strán ženským není čo veriti*“)

Štefan Ferdinand Selecký

Obraz panej krásnej perem maľovaný

- umelá ľúbostná báseň
- alegória na trnavskú univerzitu

Baroková didakticko-reflexívna poézia

- druhá polovica 17. storočia – polovica 18. storočia
- didakticko = výchovný
- reflexívny = úvahový
- uvažovanie o rôznych životných a spoločenských mravoch
- predstavitelia: **Peter Benický**
Hugolín Gavlovič

Peter Benický

SLOVENSKÉ VERŠE

- podáva tu spoločenskú kritiku a satiru, rozpory medzi bohatými a chudobnými
- oslavuje osobnú slobodu
- ironizuje ženy a manželstvo
- poukazuje na zbabelosť panstva a šľachty
- sympatizuje s poddanými a sedliakmi (aj keď bol zemanom)
- napísané v silne slovakizovanej češtine
- využíva slabičný verš, 12-veršové slohy
- veľmi veľa porekadiel
- verše majú didakticko-reflexívny charakter
- citáty: „*Samotný jako pták, nesmítá se co rak a užívej své slobody.*“ (o osobnej slobode)
„*Neb tvoju zlu ženu jak nedobru bylinu nebudeš moci prodat.*“ (ironizuje ženy)

HUGOLÍN GAVLOVIČ

- predstaviteľ didakticko–reflexívnej poézie
- zakladateľ Meštianskeho ľudového baroka
- nadväzuje na antiku, humanizmus a renesanciu
- využíval Bibliu, zvieracie motívy
- bol príslušníkom františkánskej rehole
- chorý na pľúca
- v lete žil na salaši, v zime v Pruskom

VALAŠSKÁ ŠKOLA MRAVOV STODOLA

- podáva tu životnú múdrosť a skúsenosti pastierov
- súbor mravných ponaučení a praktických rád o najrozmanitejších veciach a kladných hodnôt života, odsudzovanie zla a záporných javov života
- podáva základné zásady slušného správania
- v popredí je vždy oslava dobra a kladných hodnôt života, odsudzovanie zla a záporných javov v živote

kompozícia:

- 21 pastierskych nôt
- každá časť začína pastierskou nôtou = pastiersky spev o nejakom výjave zo Starého zákona, po ktorom nasleduje 59 samostatných didakticko–reflexívnych básní → v celej skladbe je 1298 týchto básní
- v jednotlivých básniach sa zamýšľa nad pominuteľnosťou a márnosťou
- skladba je napísaná v severozápadnom nárečí s českými jazykovými prvkami a využíva ľudový jazyk
- citáty:

„Jednako se všeci rodá, nejednako k smrti chodá.“

„Peníze všechno můžou.“

„Pekne sa drž v ceste v dedinách i v meste.“ (o spoločenskom správaní)

„Hle, člověk opilý, každému nemilý.“

„Kde gazdiná korhelkyňa, tam prázdna je kuchyňa.“ (o opilstve)

„Voják dvůr Bohům na obet' se křmi.“ (odpor proti vojne)

„Vlast' svoja každému milá.“

„Vel'mi je hlúpy, kdo vlast svou tupí.“ (o láske k vlasti)

„Pracování stálé dáva úžitky nemalé.“ (o práci)

„Čo dobrého čítaš, to si pamatuj.“

„Jak chceš literatúru vedeť, musíš pri učení sedet'.“ (o vzdelaní)

„Nad literárne umení vetší bohatstvo není.“ (o literatúre)

„Bohatý má mnoho peněz a chudobný detí.“

Baroková memoárová a cestopisná literatúra

- druhá polovica 17. storočia
- súvisí s Tureckými vpádmi a s náboženským prenasledovaním
- súvisí so súdnymi procesmi
- protestantskou inteligenciou

Štefan Pilárik

Osud Pilárika Štefána

- epicko-reflexívna báseň, autor tu vykresľuje svoje zajatie a vyslobodenie z rúk Turkov

Tobiáš Masník

Väzenie a vyslobodenie Tobiáša Masníka

- z tureckého väzenia

Ján Simonides

Väzenie, vyslobodenie a putovanie

- cestopisná próza
- zaujíma sa o krajové zvláštnosti, antické pamiatky, zvyky a myslenia obyvateľstva
- poukazuje tu na utrpenie väzňov na lodi

Juraj Láni

Krátky a pravdivý historický výťah z pápežského väzenia

Ján Rezík

Prešporské jatky

- z obdobia Tökölyho povstania
- zobrazuje tu väzňov, ktorí sa zúčastnili tohto povstania a boli popravený v Prešove

Samuel Hruškovič

Život Samuela Hruškoviča

- autobiografia
- rozpráva tu o zážitkoch s ľuďmi, s ktorými sa stretol a stretnutím s Matejom Belom

Daniel Krman

Itinerárium (cestopisný denník)

- napísaný v latinčine
- Krman cestoval s náboženským povstaním za švédskym kráľom Karolom III, ktorý bojoval proti cárovi Petrovi Veľkému
- zaujímal sa o zemepisné, sociálne, politické, národnostné a náboženské pomery
- zachytáva tu Poľsko, Litvu, Ukrajinu a Moldavsko
- rozpráva tu o charakteristike, zvykoch a náboženstve týchto národ

Odborná baroková próza

druhá polovica 17. storočia – 18. storočie

Matej Bel

(Očová 1684 - 1747)

- prekročil svoju dobu
- *polyhistor* – základy vied (znalec rôznych vedných odborov)
- *polyglot* – ovládal 9-11 svetových jazykov (znalec viacerých svetových jazykov)
- všestranný vedec
- rektor bratislavského lýcea
- zaujímal sa o kultúru, históriu, jazykovedu, národopis, zemepis, hospodárstvo, prírodné vedy
- 1. slovenský vedec, ktorý zorganizoval 1. slovenský tím
- vypracoval výskumný plán, opieral sa o archívne dokumenty
- prezývali ho perla Uhorska alebo ozdoba Uhorska
- predchodca osvietenstva, člen mnohých učených spoločností na našom území, ale aj v cudzine

Historické a zemepisné vedomosti o súvekom Uhorsku

- pozostáva z poznatkov z niekoľkých uhorských stolíc: Turčianskej, Prešporskej, Prešovskej, Malohontskej, Zvolenskej, Liptovskej
- vyzdvihuje tu nadanie a pracovitosť slovenského ľudu
- poukazuje na jeho morálno-mravné vlastnosti
- zobrazuje ťažké sociálne postavenie Slovákov
- ukazuje na zvyky, obyčaje, zvláštnosti regiónov a hlavne sa sústredil na svadobné a pohrebné zvyky

Daniel Sinapius Horčička

Nový trh latinsko-slovenský

- obrana a chvála slovenského a slovenského národa a jazyka
- odsudzuje tu odrodilcov, ktorým je bližšia latinčina než materinský jazyk
- obsahuje vyše 500 prísloví a porekadíel, zväčša sú z Poľska, v malej miere zo Slovenska

Adam František Kollár

- písal obrany slovenského národa
- historik, právnik, riaditeľ Viedenskej cisárskej knižnice
- jeho myšlienky sa uplatnili v reformách M. Terézie

O pôvode a stáлом používaní zákonodárnej moci

- podáva kritiku zlého postavenia poddaného ľudu
- navrhuje zdanenie cirkvi a šľachty
- náklad kníh bol zhabaný a časť bola spálená

Ján Baltazár Magin

- písal obrany

Obrana ... ostré námietky

- v tejto obrane odpovedá z poverenia trenčianskej stolice na spišského maďarského profesora, ktorý písal znevažujúco a o Slovákoch, Slovanoch a Trenčanoch
- vychádza z Cyrilometodejskej tradície, z občianskych slobôd Trenčína a zrovnoprávnenia Slovákov v Uhorsku

Európska klasicistická literatúra

- 17. – 18. storočie
- kríza feudalizmu
- vznikajú absolutistické monarchie, bohatá šľachta túži po dokonalom umení, preto vzniká nový umelecký smer klasicizmus
- pochádza z latinčiny, doslovný preklad: dokonalý, vzorový, vynikajúci, príkladný
- vznikol vo Francúzsku za vlády Ľudovíta XIV
- francúzske umenie sa stalo vzorom
- francúzština sa stala módnym jazykom
- strediskami umenia sa stávajú kráľovské dvory a salóny boháčov
- vznik súvisel so vznikom filozofie - **Racionalizmus** - racio – rozum
  - túto myšlienku priniesol **René Decartes** – zakladateľ
“Cogito ergo sum” – “Myslím, teda som”
  - filozofický smer, ktorý hlása poznateľnosť sveta na základe rozumu
  - racionalisti popierali závislosť človeka od vôle Boha

Znaky klasicizmu:

- 1) jasnosť, presnosť, zrozumiteľnosť
- 2) vychádza z antiky, ale na rozdiel od renesancie ju chápe ako nemenný vzor
- 3) obraz človeka je ideálny
- 4) tento človek sa pohybuje v trojjednote pravdy, krásy a dobra (kalokagatia)
- 5) hlavný hrdina podriaďuje svoje záujmy záujmu štátu a kráľa
- 6) konflikt diela sa zobrazuje v oblasti čestnosť, láska, povinnosť
- 7) postavy sú kladné a záporné - čierno-biele videnie
- 8) jednoduchý dej
- 9) prevažuje monológ
- 10) ako žáner sa presadila dráma a pri nej sa museli dodržať tri jednoty:
  - a) jednota času (príbeh sa musel odohrať za 24, prípadne za 30 hodín)
  - b) jednota miesta (musel sa odohrať na jednom mieste - zvyčajne neurčitý palác)
  - c) jednota deja (zameranie na jeden dej, vylučovalo vedľajšie motívy)
- 11) v dráme vystupujú rezonéry, ktoré komentovali dej a vyjadrovali mienku autora
- 12) Žánre delíme:
  - 1) Vyššie: - tragédia, epos, óda, elégie
    - pestovala ich aristokracia
  - 2) Nižšie: - komédia, zábavná a náučná poézia, satirická a mravoučná poézia
    - pestovalo ich meštianstvo

FRANCÚZSKO

vyššie žánre:

Pierre Corneille

Cid

- je tu v popredí rodová morálka
- Rodrigo – Cid (pán) zabije otca svojej milej Chimeny, ktorý urazil jeho otca
- Chimena, hoci miluje Rodriga, žiada jeho smrť
- rozuzlenie je po zásahu kráľa zmierlivé: posielala Rodriga bojovať proti Maurom v nádeji, že čas všetko zahojí
- záver hry vybočuje s klasicistických pravidiel, pretože v nej došlo k prelínaniu žánrov
- mala tragikomický ráz

Jean Racine

- písal psychologickú tragédiu, v ktorej dominujú osudové ľudské vášne, najmä ľúbostné, plodia nenávisť a rozklad
- vrcholné dielo *Faidra* – príbeh ženy zachvátenej živelnou zločinnou láskou k nevlastnému synovi

nižšie žánre:

Jean de la Fontain

- písal bajky

Jean Baptiste Poquelin Molière

- najväčší dramatik tohto obdobia
- pestoval komédie, vysmieval sa hlúposti a obmedzenosti meštiactva
- herec, riaditeľ hereckej kočovnej spoločnosti
- nadviazal na stredovekú frašku
- zomrel na javisku pri predstavení svojej poslednej hry Zdravý nemocný

Lakomec

- najvýznamnejšia hra, do dnes sa hrá
- hlavná postava – Harpagon
  - vdovec, hrozne lakomý, bezcitný
  - jeho zmysel života je zhŕňať peniaze
  - pre peniaze dokáže urobiť všetko
  - má 2 deti: Kleanta a Elizu
- Harpagon chce vydať Elizu za starého boháča Anzelma (má syna Valéra, ktorého ľúbi Eliza a dcéru Marianu, ktorá ľúbi Kleanta)
- Harpagon si chce kvôli peniazom vziať za ženu Anzelmovu dcéru Marianu
- mladé páry využijú úskok, ukradnú Harpagonovi poklad a ukryjú ho v záhrade
- vrátia ho pod podmienkou, že sa vezmú z lásky
- Molière tu využil situačný humor a slovný humor

Tartuffe

- do dnešného dňa sa hrá
- bola zakázaná a nesmela sa hrať
- hra odhalila falošnosť cirkvi a šľachty
- hlavná postava – Tartuffe – vystupuje navonok ako veľmi pobožný človek (farizej)

- vtrú sa do domu bohatého meštiaka Orgona. Na Orgona má veľký vplyv, že chce prepísať Tartuffeovi všetok majetok. Tartuffovi pokrytecký charakter nebráni uchádzať sa o priazeň Orgonovej manželky. Všetko sa napokon vyrieši a Tartuffovi je vina preukázaná

Meštiak šľachticom

- kritizuje snahy meštiactva napodobňovať šľachtu

Mizantrop

- človek, ktorý nenávidí ľudí
- vrchol jeho tvorby, hrá sa do dnes
- hovorí o vypočítavosti šľachty

Zdravý nemocný

- hrá sa dodnes
- hra o hypochondrovi, ktorého zneužívajú lekári pre svoje obohatenie

- vytvoril typy postáv a každá táto postava sa stala modelom pre ďalšie literárne diela

Osvietenstvo

- 18. storočie
- nadväzuje na racionalizmus
- osvietenenci kritizovali absolutistické monarchie
- osvietenenci boli "osvietený rozumom"
- začali hlásať myšlienky za slobodu a rovnosť
- otvorili cestu k veľkej francúzskej buržoáznej revolúcii
- heslo: "slovoda rovnosť bratstvo"
- spisovatelia boli zároveň vedcami, filozofmi, historikmi, matematici,...
- najväčší rozmach dosiahlo vo Francúzsku a Anglicku

FRANCÚZSKO:

- najvýhodnejšie podmienky na vznik osvietenstva
- myšlienkovým vodcom osvietenstva sa stal **Voltaire**
  - filozof, historik, dramatik, básnik, novinár
  - veľký odbor cirky
  - žiadal:
    1. náboženskú znášateľnosť
    2. slobodu slova a tlače
    3. pripraviť cestu k veľkej francúzskej buržoáznej revolúcii
  - vynikajúci štylista, nepríjemný človek v politike
  - využíval satiru
  - písal filozofické poviedky:
    - Candide alebo Optimizmus**
      - poviedka o hľadaní ľudského šťastia
      - hrdina putuje so sluhom po svete
      - drámy: **Zaira**
Mohamed
      - historické spisy: **Storočie Ludovíta XIV**

Charles de Montesquieu

- kritika osvietenstva
- román **Perzské listy**
  - zobrazil tu mladého Peržana, ktorý prišiel do Európy zo vzdelaním

Encyklopedisti

- mladší osvietenenci, boli vo Francúzsku
- vytvorili veľké dielo – **Veľká encyklopédia**
  - obsahuje 350 zväzkov
  - zahŕňa rôzne vedné odbory

Denis Diderot

- zaslúžil sa o vydanie Veľkej encyklopédie

Mniška – román v listoch

- nesmel byť vydaný

- skutočný príbeh dievčaťa, ktoré muselo vstúpiť do kláštora

Jakub fatalista – román

- hovorí o otázkach spoločenskej morálky
- román v dialógoch, rozhovor medzi pánom a sluhom

ANGLICKO:

Daniel Defoe

Robinson Crusoe

- dobrodružný román
- rozpráva o stroskotancovi na pustom ostrove
- boj človeka s prírodou
- boj človeka samého so sebou
- vzťah k čínorodej práci
- cez postavu Piatka sú tu ukázané medzil'udské vzťahy

Jonathan Swift

Guliverove cesty

- filozoficko-satirický román
- nesie prvky utópie
- podáva obraz Anglicka 18. storočia, ideálnu spoločnosť, ktorá by mala v Anglicku nastať

Slovenský klasicizmus

- 1780 – 1840
- Slovensko patrí do Rakúsko-Uhorska
- politické a spoločenské podmienky v Rakúsko-Uhorsku:
  - Slovensko patrí do Uhorska, ktoré je v porovnaní s Rakúskom zaostalejšie:
    - chýba priemysel, problematické poľnohospodárstvo a pomaly sa rozvíjajúci obchod.
  - na trón prichádzajú Mária Terézia a po nej Jozef II – osvietený panovníci, ktorí pre ekonomický rozvoj vydávajú rôzne nariadenia a patenty :
    - a) *zrušenie nevoľníctva v 1781*
    - b) *vydanie tolerančného patentu – hovorí o náboženskej znášateľnosti*
    - c) *rozpustenie žobravých mníšskych rehól'*
    - d) *zavedenie povinnej školskej dochádzky*
    - e) *zrušenie počtu sviatkov*
    - f) *zrušenie cenzúry – viedlo k slobode slova a tlače*
- na Slovensku umožnilo vznik a rozvoj národného života

I. Fáza národného obrodzenia

II.

- cieľom bolo úsilie o formovanie slovenského národa
- zemianstvo, meštianstvo a šľachta sa odnárodňuje a maďarizuje, preto sa do popredia dostáva inteligencia (učitelia, kňazi), ktorí sa snažia o vznik jazyka
- Slovenská inteligencia sa usiluje:
  - a) *obrodiť národ*
  - b) *vytvoriť národný jazyk*
  - c) *šíriť medzi ľuďmi osvetovú činnosť*
- v tejto fáze sa nehovorí o sociálnom postavení slovenského ľudu
- v Bratislave a v bohatých banských mestách vznikajú učené spoločnosti za účelom vydávania kníh, časopisov a almanachov.
- SPOLOČNOSTI:

SOCIETA SLAVICA (SLOVENSKÁ SPOLOČNOSŤ) – Banská Bystrica 1785

- prvá spoločnosť
- zakladateľ Ondrej Plachý
- združovala evanjelikov
- vydáva prvý literárny časopis na Slovensku: *Staré noviny literárneho umnení*

SLOVENSKÉ UČENÉ TOVARIŠSTVO – Trnava 1792 - 1800

- najdôležitejšie postavenie
- zakladateľ Anton Bernolák a Juraj Fándly
- najväčšia spoločnosť, mala 450 členov a pobočky na celom území (BA, BB, KE, ...)
- združovala katolíkov aj evanjelikov, pre neustále ich nezhody sa nestala celonárodným spolkom
- úlohy tovaríšstva:
  - a) *vytvoriť národný jazyk a uvádzať ho do života*
  - b) *vydávať knihy a časopisy*
  - c) *šíriť osvetu medzi ľuďmi*

UČENÁ SPOLOČNOSŤ BANSKÉHO OKOLIA – 1810

- zakladateľ **Bohuslav Tablic**
- združovala evanjelikov
- pokus o vytvorenie celonárodnej spoločnosti

UČENÁ SPOLOČNOSŤ MALOHONSKÁ

- vydávala ročenku Solenia
- Vznikali časopisy: **Prešporské noviny** (Štefan Leško) – hospodárska a náboženská znášateľnosť
Týdenník (Juraj Palkovič) – hospodárstvo, prvýkrát reklama

PREDSTAVITELIA: Anton Bernolák, Juraj Fándly, Jozef Ignác Bajza, Bohuslav Tablic

Anton Bernolák

(1762 Orava-Slanica – 1813 Nové Zámky)

- študoval teológiu (katolícky kňaz) v Trnave, Viedni a Bratislave
- ako kňaz pôsobil v Bernolákove, Trnave, Nových Zámkoch
- prvýkrát kodifikoval spisovnú slovenčinu – BERNOLÁKOVČINU: (evanjelici – biblická čeština)
  - a) základ tvorilo západoslovenské nárečie z okolia Trnavy
  - b) prebrali jazykový úzus vzdelancov trnavskej univerzity
  - c) pridanie mäkkých spoluhlások a dvojhĺások
    - písali ňou len katolíci, vydávali v ňom knihy
    - pravopis bol fonetický

DIELA:

- *Jazykovednokritická rozprava o slovenských písmenách*
- odôvodnil tu zavedenie fonetického pravopisu
- *Gramatica slavica (Slovenská gramatika)*
- hovorí o gramatickej stavbe slovenčiny
- *Etymológia slovenských slov*
- rozpráva o vzniku slovenských slov, o ich odvodzovaní a skladaní
- *Slovár slovenský – česko – latinsko – neměcko – uherský*
- porovnávací slovník, má obrovský význam
- skladá sa zo 6 častí
- vyšiel až po jeho smrti

Jozef Ignác Bajza

1755 Predmier pri Žiline – 1836 Bratislava

- vyštudoval za katolíckeho kňaza, pôsobil v Dolnom Dubovom, stal sa dekanom, je pochovaný v Dóme sv. Martina
- patrí do osvieteneckej prózy (I. Fáza národného obrodzenia)
- pokúšal sa vytvoriť spisovný jazyk
  - zo západoslovenského nárečia + biblická čeština + časť prvkov nemčiny
  - nevyšiel, preto ostro vystupuje proti bernolákovcom
- NAPÍŠAL PRVÝ SLOVENSKÝ ROMÁN: - pikareský román

René mládenca príhody a skúsenosti - výchovno-sentimentálny román

- dvojzväzkový román
- prvý slovenský román
- satirický pohľad na spoločenské pomery, ktoré vládli koncom 18. storočia
- hl. postava: René
  - symbolizuje znovuzrodenie
  - chovanec Dona Barletta
- I. diel:**
  - René sa rozhodne ísť do sveta, aby zistil, ku ktorému spoločenskému stavu sa má pridať
  - na ceste ho sprevádza jeho učiteľ Van Stiphout
  - spoločne prežívajú rôzne dobrodružstvá a prechádzajú celou Európou
- II. diel:**
  - René sa cez Viedeň dostáva na Slovensko, sprevádza ho postava Tovariš cesty
- ukazuje realistický pohľad na Slovensko, kritizuje všetky spoločenské vrstvy a cirkev
- Tovariš cesty – sám autor, jeho ústami sa dozvedáme ako to vyzeralo na Slovensku

Slovenské dvojnásobné epigramatá

- satira na slabé stránky ľudí
- cítiť v nich vzťah k obyčajnému človeku
- *“Dva tuná ležia, žobrák a boháč. Rozdielu niet, okrem toho, že na boháčovi si červíky viacej pochutnajú.”*
- ďalšie dielo:

Rozličné verše – kniha veršov

Juraj Fándly

- vyštudoval za katolíckeho kňaza
- ako kňaz pôsobil v Seredi, v Lukáčovciach, v Naháči
- zomrel v Ompitáli (dnešné Doľany)
- najväčší osvietenec (I. fáza)
- venoval sa ľudovovýchovnej činnosti
- silný zástanca bernolákovčiny
- PRÍNOS: satirický dialóg
- NADVIAZAL NA: Voltaira
- 1. DIELO NAPÍŠANÉ V BERNOLÁKOVČINE:

Dúvierná zmluva medzi mníchom a d'áblem

- rozpráva o reformách Jozefa II (zrušenie mníšskych žobravých rehôľ)
- hlavné postavy: mních Atanazius a čert Titinilius
- mních je člen zrušenej rehole a čert je alegorická postava, ktorou mnísi strašili veriacich

- skladá sa zo 4 častí:
  1. časť - mních narieka za starým životom a rozmyšľa ako bude žiť
  2. časť - Titinius uvádza mníchovi príklady ako mnisi vydierali veriacich ľudí (predávali zázračné obrázky, byliny)
  3. časť - ukazuje na ťažké polozenie slovenského ľudu, z ktorého všetci žijú ale nikto mu nepomáha
    - obracia sa na bohatých aby pomohli zmierniť jeho utrpenia
    - bohatstvo zrušených kláštorov navrhuje využiť na výstavbu škôl a nemocníc
  4. časť - zobrazuje zásluhy mníchov o rozvoj vedy
- autor priniesol v tomto diele satirický dialóg a nadviazal na Voltaira
- prvé dve časti cirkev odsúdila, ďalšie nedovolila vydať (bol vo väzení)
- po napísaní týchto diel sa venuje práci v tovarištvu a celý majetok minul na vydávanie ľudovovýchovných spisov:

Pilný domajší a poľný hospodár

- zameriava sa na potreby dedinského človeka
- pouča ich o domácich prácach, chove dobytka, hydiny, rybníctve, vinohradníctve, chove včiel a zjednodušene vysvetľuje Koperníkov heliocentrický systém
- využíva formu besednice a poučných príhod

Zelinkár

- obsahuje základy zdravovedy
- v úvode na príkladoch propaguje zber a široké využívanie liečivých rastlín
- v ďalšej časti uvádza jednoduché lieky na rozmanité choroby
- postupuje od hlavy nadol
- na každé ochorenie uvádza niekoľko príkladov
- venuje veľkú pozornosť toxickým látkam

O úhoroch a včelách

- úhor = pôda, ktorá sa neobrábala
- oboznamuje tu roľníkov s metódami obrábania pôdy, propaguje zemiaky a ďatelinu
- kniha nenašla pochopenie u ľudí

POÉZIA:

- začína prenikať v protiklade s barokom a má črty klasicizmu
-
- najprv ako súčasť Bernolákových polemík s Bajzom, neskôr podobe anakreónskej lyriky oslavujúcej víno, zábavu, životnú pohodu
- didaktické verše – ***Krátko chvíľne spevy pre mládež roľníckou*** – JURAJ ROHOŇ
- didakticko reflexívny charakter – ***Pamětná celému světu trageodie*** – AUGUSTÍN DOLEŽA
  - v diele chcel zmierovať náboženstvo a rozum

Bohuslav Tablic

- preložil Umení básnické od Despréauxa
- zakladateľ Učenej spoločnosti banského okolia
- v jeho poézii sa začínajú kryštalizovať aj prvky národnej lyriky

Poezye

- štyri zväzky
- každý zväzok obsahuje literárno-historickú časť a pôvodné a preložené básne

II. Fáza národného obrodzenia (1820-1840)

- centrom sa stáva Budapešť, vzniká tu:
  - **Spolok milovníkov reči a literatúry slovenskej** - 1. celonárodná spoločnosť založili ho katolíci
- filozof Herder – predpovedá Slovanom veľkú budúcnosť
- evanjelici sa opierajú o myšlienku slovenskej vzájomnosti:
  - zakladatelia Pavol Jozef Šafárik a Ján Kollár
  - rozpracovali tu kultúrnu a literárnu spoluprácu
  - P.J.Šafárik a J. Kollár tvrdili:
    - a) *každý Slovan má ovládať 4 slovanské jazyky: ruština, poľština, srbsko-chorváčtina (ilúrsky jazyk) a češtinu.*
      - evanjelici naďalej boli zástancami slovakizovanej češtiny
      - Kollár tvrdil – Slováci sú vetvou českého národa
    - b) *výmena kníh*
    - c) *vytvorenie národnej kultúry*

Pavol Jozef Šafárik

- študoval za kňaza: Rožňava, Dobšiná, Kežmarok
- pôsobil na gymnáziu v Novom sade, okolo 30 rokov v Prahe
- prvý vedec, ktorý objasnil slovanskú minulosť a podiel Slovanov na utváraní európskej kultúry

Dielo:

Tatranská múza s lýrou slovanskou – básnická zbierka

Písne svetské lidu slovenského v uhřích – zbierka ľudových piesní

Slovanský národopis

Slovanské starožitnosti

Dejiny slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí – učebnica encyklopedického charakteru

Slovenské starožitnosti

- najrozsiahlejšie dielo
- sleduje v nich osudy Slovanov do konca 10. storočia, do prijatia kresťanstva
- jeho zámerom bolo dokázať, že Slovania majú indoeurópsky pôvod, ktorý na naše územie prišli p.n.l. a že sú tvorcami kultúry spolu s Grékmi a Rimanmi
- určil hranice slovanského osídlenia a opísal najstaršie slovanské dejiny a kultúru

Dejiny slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí

- učebnica, práca encyklopedického charakteru
- informovala čitateľov o jazykoch a zvykoch slovanských národov
- týmto reagoval na podceňovanie slovanských národov ich kultúry a jazyk
- samostatnú kapitolu venoval slovenčine a slovakizovanej literatúre

Ján Kollár

Mošovce 1793 – 1852 Viedeň

- vyštudoval gymnázium v Kremnici, Banskej Bystrici a Bratislave, vyššie vzdelanie získal v Nemecku – Jena
- pôsobil ako evanjelický kňaz 30 rokov v Budapešti
- na sklonku života ho menovali za univerzitného profesora na viedenskej univerzite
- roku 1904 boli jeho telesné pozostatky prevezené do Prahy - Olšany
- najväčší vplyv mala na Kollára:
  - 1) Jena – zúčastnil sa osláv 300 výročia reformácii cirkvi
  - 2) osud Lužických Srbov – asimilácia
  - 3) láska k Frederike Schmitovej
- jeho diela delíme:
  - 1) teoretické
  - 2) umelecké

Teoretické:

O literárnej vzájomnosti medzi kmeni a nárečiami slávskymi

- praktický návod na uskutočnenie myšlienky slovanskej vzájomnosti

O hlasové potrebie jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky

- ostro tu vystúpil proti uzákoneniu spisovnej slovenčiny Ľudovítom Štúrom

Národné spievanky

- zozbieral vyše 2500 ľudových a umelých piesní zo Slovenka, Čiech a Moravy
- stali sa východiskom pre prácu štúrovcov

Umelecké:

Básne Jána Kollára

- obsahuje: národné, vlastenecké a ľúbostné básne
- ľúbostné básne sa stali základom pre napísanie jeho najvýznamnejšieho diela:

Slávy dcéra

- celý život ho prepracúval a dopĺňal
- pôvodne malo predspev a 3 spevy:
  1. Sála
  2. Labe
  3. Dunaj
- neskôr mala predspev a 5 spevov:
  1. Sála
  2. Labe, Rén, Vltava
  3. Dunaj
  4. Lethé (nebo)
  5. Acherón (peklo)
- 4. a 5. časť urobená na základe Božskej komédie – Dante Aligiery

predspev:

„Aj, zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím,

nekdy kolébka, nyní národu mého rakev

Stůj, noho! posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš,

k obloze, Tatry synu, vynes se, vyvýše pohled,

neb radeji k velikému přichyl tomu tam se dubisku,

jenž vzdoruje zhoubným až dosaváde časům.“

- napísaný časomierou, striedanie krátkej slabiky s prirodzene dlhou
- napísaný elegickým distychonom
- žiali nad asimiláciou Lužických Srbov:

„ *nekdy kolébka, niní národu mého rakev* “

- obáva sa rovnakého osudu na Slovensku, obracia sa k Slovákom aby obranu hľadali v Rusku („dubisko“)
- autor sa obracia na susedov slovenských národov, ktorý proti nim viedli vojny vyzýva Nemecko:

„ *Zardi se, závistná Teutónie sousedo Slávy.* “

- na záver vyslovuje myšlienku demokracie:

„ *Sám svobody kto hoden, svobodu zná vážiti každou, ten kto do pout je má otroky sám je otrok.* “

1. spev – Sála (rieka v Nemecku)

- ľúbostný denník, hlavná téma je láska k Míne (F.S.)
- ospevuje ju, spomína si, zamýšľa sa nad láskou a na záver sa lúči s Mínou a sľubuje jej vernosť:

„ *Mlčím, váham – v tom do hrude ruku vnorím, srdce vyrvem z nej a rozlomím: „Berte,“ vravím. „Vlasti pol, pol tebe, Mína.* “ “

2. spev – Labe, Rén, Vltava

- putuje v sprievode Mílka, ktorého mu dáva Mína po polabských krajoch, pociťuje smútok nad ponemčenými Lužickými Srbmi a rozpínavosťou Nemcov v Čechách
- vyzýva Slovanov k činorodej práci pre vlasť, zatracuje vojnu a vyzdvihuje mierumilovný život

“ *Pracuj každý z chuti usilovnou*

“ *na národu roly dedičné,*

“ *cesty mohou býti rozličné,*

“ *jenom vůly všichni mějme rovnou.* ”

3. spev – Dunaj

- prichádza na Slovensko, zobrazuje ho v jeho ťažkých podmienkach
- zároveň črtá ideál veľkej budúcnosti Slovanov

“ *Co z nás Slávů bude o sto roků?*

“ *Co bude z celé Evropy?* ”

- podáva charakteristiku Slovanov a Slovákov

“ *Národem nás zvou holubičím* ”

- keď vidí, že mu nie je dopriate s Mínou žiť na Zemi, túži po stretnutí s ňou vo večnosti a túži aby sa dožil slávy Slovanov

“ *Aneb potom vstanu, ještě z hrobu.* ”

4. spev – Lethé = nebo

- Mína sa mení na vílu a sprevádza autora po slovanskom nebi, kde sú všetci čo Slovanom priali

5. spev – Acheron = peklo

- dáva sem zradcov a odrodilcov národa
- zhrnutie:
  - lyricko-epická skladba
  - 150 zneliek
  - Mína tu vystupuje nie len ako milenka ale ako bájna dcéra bohyne Slávy, ktorá v sebe spája vlastnosti všetkých slovanských dievčat
  - vyzdvihol tu ideál slobody, spravodlivosti, ľudskosti a myšlienku slovanskej vzájomnosti
  - využil tu rôzne figúry a trópy, najmä metafory, prirovnania, symboly, synekdoty, epiteton, nepriame pomenovania, ...

Ján Hollý

- pochádza z roľníckej rodiny z Borského Mikuláša
- vyštudoval za katolíckeho kňaza
- 30 rokov pôsobil v Maduniciach pri Piešťanoch
- pri vyhorení fary v Maduniciach odchádza na Dobrú Vodu (tu je aj pochovaný) k svojmu priateľovi
- silný zástanec Bernoláka
- predstavuje vrchol slovenského klasicizmu
- skôr ako začal tvoriť, preložil Homéra, Vergília a Teokrita
- vypracoval pravidlá časomiernej prozódie
- písal eposy, selanky, ódy, elégie a náboženské piesne
- **Eposy: Svätopluk, Cyrilometodiáda, Sláv**
- **Selanky** – 21 idylických básni o prírode
- **Elégie: Naríkaní Rastislava, Plač matky Slávy nad synmi Svätoplukovými, Plač matky Slávy nad synmi odrodilými**
- **Ódy: Písne** – zbierka

Svätopluk

- čerpá z námetu z Veľkej Moravy
- skladba má 12 spevov
- pred každým spevom je stručný obsah – Hollý dodržiava postup antických autorov
- epos začína propozíciou, pokračuje invokáciou a inmediazres
- napísané v časomiere, využitý hexameter
- hl. postava je Svätopluk – dal uväzniť Nemcami a oslepiť Rastislava, neskôr ho sami Nemci uväznili
- využitá bernolákština, veľa zložitých slov

1. spev

- Svätopluk je väznený u Karolmana a smúti vo väznici za slobodou
- Svätopluk myslí na Slavomíra a jeho bojovníkov
- Boh sa nad ním zmiluje, posla svojho posla Karolmanovi aby mu vo sne zjavil božiu vôľu a prikázal oslobodiť Svätopluka
- Karolman Svätopluka oslobodí pod podmienkou, že Svätopluk musí spolupracovať s Nemcami a aby bol zväzok pevnejší má sa oženiť s Karolmanovou dcérou
- Svätopluk súhlasí, ale Slováci na čele so Slavomírom sú nešťastný, že zradil národ

2. spev

- Karolman organizuje na počesť Svätopluka rytierske hry a hostinu. Nad všetkých bojovníkov sa vyníma Britvald

3. spev

- z pekiel prichádza pohanský boh Černobog, ktorého modly Svätopluk zakázal uctievať
- premení sa na kňaza Bixsu a navádza Slovákov aby opäť uctievali pohanského boha
- ľud to však odmieta, pretože Cyril a Metod dali Slovanom krst
- Černobog sa na záver teší, že Svätoplukovi hrozí smrť, keď sa dozvie, že Karolman usporiadal hostinu na počesť Svätopluka, uteká za Slavomírom na hrad Devín

4. spev

- Černobog prichádza na Devín a zoberie na seba podobu Rastislava a zvestuje, že Svätopluk zradil
- Slavomír posielal svojho zveda na výzvedy k Nemcom

5. spev

- Slavomír zvoláva snem, na ktorom jeho zved potvrdí zradu Svätopluka
- Slavomír sa pýta, či si vyberú poddanstvo alebo slobodu
- Slovania si vyberú slobodu:

“ Zemrime v čil radšej než by sme jak otroci Nemcom slúžili. ”

6. spev

- odohráva sa na hostine u Karolmana
- Karolman vyzve Svätopluka aby rozprával o pôvode svojho národa
- Svätopluk tu rozpráva o pôvode Slovanov, ktorí prišli do Európy z Indie, ušli pred povodňou a v novej vlasti museli čeliť mnohým nájazdom bojovných národov
- v závere svojej reči Svätopluk zhrnie dejiny Slovákov v európskej vlasti:

“ Lud veľmi dobrý, mierumilovný, krotký, tichý a štedrý ku hostom. ”

7. spev

- Karolman daruje Svätoplukovi zbroj a pripája sa k nemeckým vojvodom

8. spev

- Černobog post'ahuje mračná a Morava zaplavuje vodou kraj
- Svätopluk rozkáže postaviť plte a nastáva ťažký boj
- Svätopluk s polovicou vojska v tichosti prichádza k Devínu

9. spev

- Svätopluk sa chystá dobyť Devín a v poslednej chvíli sa rozhodne ísť za Slavomírom
- pýta sa ho, či Slováci bez boja prímu karolmanové návrhy
- Slavomír mu sľúbi kráľovskú korunu a Svätopluk sa pridáva na stranu Slovákov

10. spev

- boj medzi Slovákami a Nemcami, Svätopluk odoláva Nemcom

11. spev

- Svätoplukovi pomôže príhovor Cyrila k Bohu a Boh Černoboga s pomocníkmi vrhá do priepasti

12. spev

- súboj medzi Svätoplukom a Britvaldom, Svätopluk zvíťazí

Cyriometodiáda

- náboženský epos
- vystupuje tu Cyril a Metod
- rozpráva sa tu o príchode na Veľkú Moravu, účinkovaní na Veľkej Morave
- epos končí bojom Metoda proti franským kňazom, kde Metod víťazí
- napísané je v bernolákštine pomoc časomieri

Sláv

- 6 spevov
- nevychádza z historických prameňov
- autor si tu vymyslel národ Čudov, ktorí prišli bojovať proti Tatrancom (Slováci)
- na čele Tatrancov stojí Sláv, nie je to historická postava, ale táto postava nesie názory a myšlienky Hollého

- epos je menej známy čitateľom
- má najlepšie prepracovanú teóriu literatúry a považuje sa za klenot bernolákovštiny a časomieri

Selanky

- idylické obrázky z prírody a pastierskeho života
- obsahuje 21 ks
- nadviazal tu na Vergília
- témy sú rôznorodé
- hlavné postavy sú pastieri, myslia a konajú ako Slováci
- najvýznamnejšie: *Vyvolávaní jara, Lubko, Pasy, Jaroslav, Polislav*

Elégie:

- témy: príbehy a bieda slovenského národa, vyjadrujú smútok a žiaľ nad vyhynutými Slovákmi:

Naríkaní Rastislava

Plač matky Slávy nad synmi Svätoplukovými

Plač matky Slávy nad synmi odrodilými

Ódy:

- zbierka *Písne*
  - oslávil v nich svojich priateľov, známych, slovenskú prírodu a slovenský národ
  - najznámejšie ódy: *Na slovenský nárok, Na mlíč*

Dráma:

- nepatrí do žiadnej fázy národného obrodzenia
- málo rozvinutá, vzniká až s rozvinutím meštiactva
- v 1830 zakladá v Liptovskom Mikuláši GAŠPAR FEYERPATAKY BELOPOTOCKÝ prvý divadelný spolok
  - bola tu po prvý krát uveřejnená hra Kocúrkovo

Ján Chalupka

Horná Mičiná 1791 – 1871 Brezno

- starší brat Sama Chalupku
- študoval na gymnáziu v Ožďanoch, Levoči (teológia), neskôr v Jene (filozoficko-jazykové štúdium)
- učil na lýceu v Kežmarku, od roku 1824 bol farárom v Brezne, kde zomrel
- písal po Nemecky, Maďarsky a Česky, na sklonku života všetky diela prepísal do štúrovej slovenčiny
- 1. dramatik

Kocúrkovo alebo len aby sme v hambe nezostali – veselohra

- skladá sa z 3 častí
- pri tvorbe postáv využil čierno-biele videnie
- postavy sú zo všetkých spoločenských vrstiev:
  - a) *predstavitelia feudalizmu – Pán z Chudobíc*
  - b) *predstavitelia malomeštiactva – rodina čižmára Tesnošila*
  - c) *predstavitel' inteligencie – učiteľ Svoboda*
- 1. *Pán z Chudobíc*
  - predstaviteľ zemianstva, polovzdelanec
  - má hrozné medzery vo vzdelaní, napriek tomu, že je školský a cirkevný inšpektor
  - je vdovec, žije zo svojím mentálne postihnutým synom Atilom (ukázal postupný zánik zemianstva)
  - je Slovák, ale slepo obdivuje Maďarov, snaží sa hovoriť po maďarsky hoci po maďarsky nevie a ďalej používa latinčinu, ktorú taktiež neovláda
  - je proti slovenčine a nemčine
  - žije vo veľkej biede, na dvore je neporiadok (okná zahádzané hnojom)
- 2. *Tesnošil*
  - na prvé miesto nekladie kvalitu svojej práce
  - je chválenkár, veľmi dôležitý, rád hrá karty a pozerá sa na dno pohárka, rád používa maďarčinu, nemá rád Slovákov
  - jeho žena Madlena je veľmi bezduchá intrigánka, hľadá len na blaho rodiny, je nekritická k svojim deťom a veľmi chce vydať svoju dcéru Aničku za učiteľa
  - jeho dcéra Anička je veľmi hlúpa, nešikovná, nevie navariť a pobavila celé Kocúrkovo keď opekala nevypitvané prasa
  - jeho syn Honzík je lenivý, vyznieva najsympatickejšie, fajčí a míňa rodičovské peniaze
- 3. *Učiteľ Svoboda*
  - veľmi vtipný, ovláda cudzie jazyky
  - uznáva potrebu učiť deti maďarčine, pokiaľ to administratíva vyžaduje, ale odmieta odnárodenie
  - v 2. dejstve recituje Slávy dcéru
  - prvá literárna postava, ktorá si obhajuje svoj slovanský pôvod
- DEJ:
  - v Kocúrkove sa schádza konvent, zhromaždenie oprávnených členov na voľbu nového učiteľa
  - Tesnošil podporuje susedovho syna Martina, ktorý si má zobrať za ženu jeho dcéru Aničku
  - podľa vôle inšpektora pána z Chudobíc konvent zvolí akéhosi Svobodu

- keď prichádza do Kocúrkova, Tesnošil si ho usiluje získať pre svoju dcéru Aničku
- ŠTYLISTICKÉ A JAZYKOVÉ PROSTRIEDKY:
  - využíva latinské a maďarské výrazy, ľudové príslovia, porekadlá, satiru, humor a iróniu

Ďalšie hry (veselohry):

Všetko naopak, Trasoritka, Trinásta hodina, Starúš Plesnivec, Dobrovoľníci, Huk a Fuk, Juvelír, Hrdá pýcha skrotla

- napísal jeden román **Bendegúz**
  - satirický román na spôsob Dona Kichota
  - napísaný po maďarsky, vydaný po nemecky
  - téma: zosmiešnenie maďarského šovinizmu
  - obsah: dvaja pomaďarčení turčiansky zemanía Bendegúz a Kolompos sa vydávajú do sveta hľadať pravlasť Maďaro

Európska preromantická literatúra

- koniec 18.stor. – začiatok 19.stor.
- vzniká okolo roku 1750
- súvisí so vznikom meštiactva (remeselníci)
- znaky:
  1. túžba po šťastí a idyle
  2. do popredia prichádza sen
  3. sentimentálnosť (prehnaná citovosť) – vyúsťuje až do tragizmu
  4. vytvorenie sveta ako rodiny na základe lásky, úcty a porozumenia
  5. nezobrazovala sa skutočnosť, ale minulosť
  6. hrdina – človek veľmi citovo založený, trpiaci – buď je to sirota, vdova alebo starec
  7. vychádzali z ľudovej slovesnosti

Jean Jacques Rousseau

- predstaviteľ preromantizmu
- pôvodne bol hodinársky tovariš
- vzdelanie získal ako samouk
- zistil, že príčinou sociálnej nerovnosti je súkromné vlastníctvo
- za nositeľa moci považoval ľud
- tvrdil, že ľudská duša je dobrá, ale že ju kazí civilizácia
- hlásal návrat k prírode, kde príroda je symbol slobody a harmónie a domnieval sa, že spoločenské problémy možno odstrániť výchovou
- diela:
  - O spoločenskej zmluve*
  - Emil*
  - Júlia, alebo nová Heloisa*
  - Rozprava o nerovnosti*

Emil – výchovný román

- zdôraznil potrebu výchovu detí v prírode a v priamom kontakte detí s vecami, o ktorých sa učia

Júlia alebo Nová Heloisa - román

- pokladá sa za vrcholné dielo európskeho preromantizmu
- príbeh lásky šľachtického dievčaťa Júlie a jej učiteľa, napísaný vo forme listov
- román zdôrazňuje čistotu citov, veľa opisov prírody a využil tu kontrasty medzi životom v prírode a spoločnosti

Romantizmus

- veľký vplyv mali spoločenské pomery, anglická priemyselná revolúcia – vznik manufaktúr, revolúcia pomohla umožniť rozpad feudalizmu a nástup kapitalizmu, vznik parného stroja
- lenže kapitalizmus neumožnil túžbu človeka po slobode, po nezávislosti, po porozumení a rovnoprávnosti
- romantizmus bol ovplyvnený **filozofiou iracionalizmu** – filozofický smer v idealistickej filozofii, popierajúci vedecké, rozumové a logické poznávanie
- znaky:
  1. *v popredí je človek, ktorý nie je dokonalý*
  2. *hrdina túži po slobode a dostáva sa do konfliktu so spoločnosťou*
  3. *v tomto konflikte je hrdina osamelý a nepochopený*
  4. *rozpor medzi snom a skutočnosťou*
  5. *titanizmus – vykonanie mimoriadneho činu*
  6. *koniec je vždy tragický, hrdina zomiera*
  7. *autor sa stotožňuje s hrdinom – autoštylizácia*
  8. *hrdina sa búri (revoltuje)*
  9. *využitie protikladov, čiže kontrastov*
  10. *diela sú poznačené pesimizmom, beznádejou, smútkom*
  11. *postavy žijú na okraji spoločnosti (trestanci, žobráci, tuláci)*
  12. *literatúra je subjektívna*
  13. *námety z minulosti*
  14. *pestuje sa lyrika, epika, dráma menej*
  15. *lyrika splyva s epikou = vznik lyricko-epických diel*

ANGLICKÁ

George Gordon Byron

- pochádza zo starej aristokratickej rodiny
- znechutený z pomerov Anglicka odchádza do cudziny
- väčšinu života prežil v cudzine, sympatizoval s národno-oslobodzovacím hnutím európskych národov
- zomrel na mor, keď pomáhal Grékom v boji proti Turkom
- tvrdil, že sa má zmeniť vzťah človeka k človeku, aby sa každý mohol vyvíjať slobodne
- ovplyvnil Janka Kráľa

Childe Haroldova púť – lyricko-epická skladba

- autobiografia, hovorí tu o svojich cestách po Európe, spomína na vojnu a na ľudské utrpenie
- hrdina je rozčarovaný cíti sa osamelý, ale súčasne sa búri proti tvrdeniu a neslobode porobených národov
- ďalšie diela:
- romantické básnické poviedky: *Džaur, Korzár, Manfréd*
- básnická skladba: *Don Juan*
- je to satira, ostrý výsmech anglickej spoločnosti

Chillonský väzeň

- na hrade Chillon pri Ženevskom jazere väznia povstalcu, ktorého po mnohých rokoch vyslobodia bernskí povstalci. Nevie si zvyknúť na slobodu a cnie sa mu za väzením

Percy Bysshe Shelley

- anglický romantik, citovo založený
- nebál sa prejavovať svoju nespokojnosť
- za pokrokové názory ho vylúčili z univerzity
- veril, že láska môže človeka obrodiť
- tvrdil, že poézia a filozofia prinesie človeku skutočné životné šťastie
- písal lyrické básne
- témy: človek, svet, život, príroda

Odpútaný Prométeus – filozofická veršovaná dráma

- najvýznamnejšie dielo
- nadviazal na antiku
- hrdina je prikovaný ku skale, trpí, ale sa nepoddáva, podporujú ho mytologické bytosti, ktoré nakoniec zosadia Jupitera, ducha zla, a Herkules Prometea oslobodí. Nastáva obdobie lásky a porozumenia
- hra je prorocťom o nevyhnutnom páde tyranov a oslobodení ľudstva
- jeho tvorba predpokladala revolučnú zmenu sveta

Francúzsko Viktor Hugo

- zakladateľ francúzskeho romantizmu
- básnik, dramatik, esejista
- stúpenec monarchie
- člen francúzskej akadémie
- získal šľachtický titul pair
- po revolúcii sa stal republikánom
- po nástupe Napoleona odchádza do exilu, 18. rokov bol mimo Francúzska
- po návrate do Francúzska dostal najväčšie vyznamenanie, stal sa najslávnejším mužom Francúzska
- tvorba:

básnické zbierky:

Jesenné listie

Spevy súmraku

Tresty

Legenda vekov

- dosiahla najväčší úspech
- skladá sa z 3 častí
- autor postupne komentuje plynutie času od Adama ku Kristovi, od antiky až po súčasnosť, podáva vízie nového sveta

dráma:

Predhovor k dráme Cromwell – stal sa manifestom romantizmu, žiadal tu slobodu umenia

Hernani (ernani) – klasická ukážka romantizmu, hlavná postava pre česť obetuje lásku aj život

Ruy Blas – veršovaná dráma, v ktorej sa rozpráva o láske kráľovnej ku sluhovi, nesie všetky prvky romantizmu

próza – romány:

Bedári, Robotníci mora, 93, Muž, ktorý sa smeje, Chrám Matky božej v Paríži

ROBOTNÍCI MORA

- román

- chudobný rybár, sám uprostred oceánu zachráni stroj poškodeného parníka, len aby získal lásku dievčaťa
- keď vidí, že dievča aj napriek tomu ľúbi iného – volí smrť

93

- román
- téma Veľká francúzska revolúcia
- viera v lepší život

BEDÁRI

- román
- hlavná postava **Jean Valjean**
  - je to galejník, ktorý sa dostal na Galeje, pretože ukradol peceň chleba
  - vyznačuje sa veľkou silou

Jeanovi sa podarí z Galeje utiecť, pri úteku prenocuje na fare, kde ho kňaz uhostil, na tejto hostine využil strieborný príbor – ten ukradne, zatkne ho polícia, ale kňaz potvrdí, že mu príbor daroval a že si ešte zabudol zobrať strieborný svietnik. Tu nastáva zlom, z Jean Valjeana sa stáva vážený občan a stáva sa starostom mesta. Na nešťastie prichádza do mesta policajný úradník (predtým dozorca na Galejoch), ktorý v starostovi spoznáva bývalého Galejníka. Jean Valjean je nútený utiecť z mesta a zachraňuje dcéru prostitútky, Cossettu, ktorú vychováva ako svoju dcéru. Uteká s ňou do Paríža, v Paríži ho naďalej prenasleduje tento policajt, ktorý povie Cossette pravdu o jej otcovi. Cossetta odmieta Jeana Valjeana, na záver však Jean zachraňuje jej snúbenca (VFR) a zomiera v náručí svojej dcéry.

CHRÁM MATKY BOŽEJ V PARÍŽI

- historický román
- zachytáva stredoveký Paríž v 15.stor., klasický román romantickej svetovej literatúry
- skladá sa z dvoch častí
- dejová línia je prerušená opismi a to: Paríža z vtácej perspektívy
Katedrála Notterdam
- odbočenia o teórii kníhtlače, o architektúre, celá stať je venovaná stredovekému súdnictvu
- miesto – román sa odohráva v najbiednejšej časti Paríža – dvor divov – žijú tu žobráci, zlodeji, okrem dvora divov opisuje paláce, námestia, kostoly – podal tu tzv. „Karnevalový obraz Paríža“
- hlavné postavy – Quasimodo, Phoebus, Esmeralda, Frollo

Quasimodo

- klasická postava urobená v kontraste – škaredý výzor, dobrá duša
„Zrak jej klzal z krivých nôh, na hrbatý chrbát, z hrbatého chrbta na jedno oko, celé telo samý chlp, nepočuje. Niečo strašné, ani človek, ani zviera.“
- ale hlas mal veľmi nežný
- Quasimoda nájdu ženy v kostole, bol znetvorený, škaredý, že sa nepodobal na človeka. Zľutuje sa nad ním kňaz Frollo, vychová ho, naučí ho písať a čítať. V 14 rokoch stratí sluch od zvonov. Najradšej zo všetkých činností zvoní – Zvonár u Matky Božej. Ľudia sa ho boja a v Paríži ho zvolia za Kráľa bláznov. Je nesmierne oddaný Frollovi. Unesie Esmeraldu (krásnu cigánku), do ktorej sa kňaz Frollo zaľúbil. Za tento pokus je potrestaný na verejnom pranieri. Keď mu Esmeralda podá vodu na pranieri, vznikne v ňom oddaný cit ku krásnej cigánke. Vie, že ju nezíska a pomocou rôznych intríg sa Esmeralda ocitne na šibenicí. Quasimodo ju unesie a schová ju v Notterdame, kde sa o ňu stará. Keď jej Frollo chce ublížiť, zhodí ho z chrámu. Keď ľudia dobyjú Notterdam, Esmeraldu popraví. O niekoľko rokov nájdu 2 kostry v objatí. Podľa kostry zistili, že Quasimodo sa s ňou dal zaživa pochovať.

Esmeralda

- protipólom Quasimoda, nádherné dievča, je hlboko mravná, i keď žije na dvore divov. Vášnivo miluje Phoebusa a kvôli láske, by sa vzdala všetkého. „Je ako slnečný lúč, ako kvapka rosy, ako vtáčí spev.“
- nepristúpi na ponuku Frollo, ani za cenu slobody a neskôr života. Frollo sa jej protiví, pretože sa nespráva ako kňaz. Má veľmi nešťastný osud. Ako 6 mesačnú ju cigáni ukradnú a vymenia za znetvorené dieťa. Viac ako 15 rokov si uchováva črievičku, ktorú mala obutú pri únose. Cigánka jej predpovedala, že ak si zachová nevinnosť, nájde svoju matku. Nachádza ju tesne pred svojou popravou. Jej láska k Phoebusovi je nešťastná, pretože Phoebus ju chce iba na pobavenie. Frollo Phoebusa zraní a Esmeralda je odsúdená za tento čin (mala malú dýku, ktorou bol Phoebus zranený). Navyše je obvinená z bosoráctva a jej smrť vyznieva tragicky, lebo umiera ako obeť.

Frollo

- najrozpornejšia postava
- zvláštnosťou je, že ako kňaz je nositeľom zlých vlastností
- autor ho zobrazil ako človeka, s ktorým zamával osud, pretože najprv bol dlho príkladom medzi chudobnými, ale vášeň k Esmeralde ho pretvorí na netvora. Bol veľmi schopný študent, vyniká v mnohých vedách a pozná veľa jazykov. Robí pokusy z alchymie a zaujíma sa o astrológiu. Na svoju dobu bol veľmi vzdelaný. Podozrievali ho, že ovláda prvky mágie. Má hrôzu z cigánok, prenasleduje ich, študuje súdne spisy z procesov s čarodejnicami – to znásobuje jeho chorobný prejav k osudnej žene Esmeralde. Táto postava končí smrťou a z Notterdamu ho zhodí Quasimodo.

Phoebus

- mladý kapitán
- zachránil Esmeraldu pred Quasimodom, ľahkovážny, sebavedomý človek, ktorý jej sľubuje lásku a potom ju nechá a nepomôže jej v nebezpečenstve
- zvláštnosťou románu je stále prítomná postava **Pierra Gringoira** – spisovateľ bez úspechu, bez peňazí, bez domova. Nie je to postava z románu, ktorá ovplyvňuje dej, ale spolu s rozprávačom nás sprevádza dejom od začiatku do konca a svojou prítomnosťou spája dej a postavy románu
- sú tu využité kontrasty

<u>1. v postavách</u>	vo vonkajšej charakteristike vo vnútornej charakteristike Quasimodo a Esmeralda
<u>2. láska</u>	Quasimodo a Esmeralda – Q ju miluje až za hrob, E pociťuje ľútosť Esmeralda a Frollo – E sa ho bojí (až nenávidí), F láska je šialená Esmeralda a Phoebus – E ho miluje úprimnou, čistou láskou, Phoebus ju berie ako zábavu
<u>3. situácie</u>	ukážka na pranieri – ľudia Quasimoda zbijú, oplývajú a Esmeralda, ktorej ublížil, mu podá vodu

NEMECKÁ

- v tomto období v Nemecku vzniká hnutie **Sturm und Drang** (búrka a vzdor)
  - príslušníci tohto hnutia sa búrili proti spoločnosti a ich revolta bola živelná
  - postavili sa proti nadvláde rozumu a žiadali uplatnenie všetkého, čo je v človeku prirodzené (cit, vášeň, láska, sloboda)
- myšlienku preromantizmu v Nemecku propagoval filozof Herder, ktorý zozbieral ľudové piesne európskych národov ale najmä ho ovplyvnili slovanské piesne

Johann Wolfgang Goethe

Frankfurt nad Mohanom 1749 – 1832 Veimar

- vyštudoval právo, viac ho zaujímala literatúra
- veľký vplyv mal naňho Herder
- bol povýšený do šľachtického stavu
- stáva sa postupne radcom, neskôr ministrom
- ku koncu života sa venuje prírodným vedám, antike a renesancii
- jeho tvorbu delíme do dvoch častí:
  1. časť - v popredí je cit, vášeň, láska, sloboda, boj proti spoločnosti, revolta, živelnosť
    - Prométeus* (óda – oslava človeka, ktorý verí vo vlastné sily)
    - Utrpenie mladého Werthera*
    - Faust*
  2. časť - nadviazal na antiku a na renesanciu
    - Ifigénia v Tauride* – o zrážke barbárskeho a antického sveta
    - Torquato Tasso* – o živote talianskeho básnika
    - Egmont* – o oslobodzovacích bojoch Holanďanov proti Španielom

FAUST

- veršovaná dráma s filozofickým podtextom
  - spracoval tu stredovekú povesť o doktorovi Faustovi, ktorý v túžbe po poznaní upíše svoju dušu diablovej
  - hlavná postava je starý alchymista Faust, ktorý ku koncu svojho života začal pochybovať o ľudskom poznaní a pozemskom šťastí
  - vtedy sa mu zjaví pozemský diabol Mefistoteles, ktorý mu sľúbi splniť všetky prania, vráti mu mladosť a ponúkne mu všetky krásy života. Omladený Faust prežíva lásku k Margaréte, no neprináša mu šťastie. Ani moc, ani bohatstvo ho neuspokojí, ani krásna Helena, za ktorou sa dostane až do podsvetia. Nakoniec svoje šťastie nájde v zmysle života, pre prácu a radosť iným (zamestná ľudí, odvodní bažinatú pôdu a zúrodní ju)
  - záver – Faust sa stáva šťastným až vtedy, keď urobí šťastnými iných
  - Faust = symbol ľudskej aktivity a tvorivej práce
  - Mefistoteles = stelesnenie sebeckta, túžby po moci
  - znaky romantizmu v tomto diele:
    1. námet čerpá z minulosti
    2. využité kontrasty
      - staroba – mladosť
      - láska – sklamanie
      - veda – čierna mágia
    3. titanizmus
- „Zaslúži len ten slobodu si s žitím, kto denne o ne bojuje.“

UTRPENIE MLADÉHO WERTHERA

- román v listoch, delí sa na 2 knihy
- text je rozčlenený na jednotlivé listy dátumované od 4. mája 1771 až do 20. decembra 1771
- napísal ho na základe jeho nešťastnej lásky k Charlotte Buffovej
- hlavné postavy sú Werther a Lotta

Werther – autobiografická postava, mladý, vzdelaný muž zo stredného stavu. Pred rozumom dáva do popredia cit, je citlivý, nadchýna sa prírodou a ľuďmi. Prišiel na vidiek zabudnúť na stratenú lásku a nájde novú osudovú lásku, Lottu. Aká nespravodlivosť, že Lotta nemôže patriť jemu, hoci by pri ňom bola šťastná

Lotta – krásna mladá dievčina, ktorá sa stará o 8 súrodencov, je vyrovnaná, priateľská. Werther ju priťahuje rovnakými zvukmi duše, ale zostáva verná svojmu snúbencovi Albertovi.

- román má dve roviny:
  1. vzťah Werthera k Lotte – nešťastná láska, Werther si uvedomuje beznádejnosť vzťahu, lebo nechce zasiahnuť medzi ňu a Alberta. Keď sa Albert vráti, spriatelí sa, ale priateľstvo je len zdanlivé. Vedie dlhé rozhovory s Lottou a v jednej z nich hovorí o samovražde. Albert ju odsudzuje slovami: „Ľahšie umrieť, ako statočne znášať život plný strastí.“ Werther odpovedá: „Ľudská prirodzenosť má svoje hranice, môže znášať radosť, bolesti po určitý stupeň a zomiera. Tu teda nejde o to, či je niekto slabý a silný, ale či vlastne dokáže zniesť mieru svojho utrpenia.“ Werther sa rozhodne svoje city vyjadriť a napíše Lotte báseň. Lotta pred ním utečie a Werther sa rozhodne spáchať samovraždu.
  2. vzťah Werthera k spoločnosti – Werther túži po slobode, spoznáva pokrytectvo spoločnosti, ktorá ho obklopuje, túži po postavení, kariére. Kritizuje byrokratický aparát, spoločenskú nerovnosť. Spoločnosť označuje háved'ou. Cíti sa osamelý, nemá nikoho, o koho by sa mohol oprieť a volí smrť. Je tu veľa vnútorných monológov a dialógov, príroda odráža psychiku postavy – prírodno-psychologický paralelizmus.

Fridrich Schiller

- nemecký básnik a dramatik
- chcel sa stať kňazom, otec mu to nedovolil a na príkaz otca študoval vojenskú akadémiu, po skončení sa stáva vojenským lekárom
- počas štúdií čítal francúzskych osvietenecov, hlavne Voltaira
- nadchýnala ho myšlienka slobody
- základné témy jeho diel: boj o slobodu; túžba po kráse a dobre; pravda spojená s obžalobou šľachty

Zbojníci - dráma

- rozpráva tu o dvoch znepriatelených bratoch – Karol a Franz
- hlavný hrdina je Karol (Franz – mladší brat)
- Franz očierňuje pred otcom Karola, aby zdedil aj jeho majetok a hlavne jeho milú
- Karol sa stáva vodcom zbojníkov, pretože chce pomstiť krivdu:

„Moje remeslo je odplata, pomsta moja živnosť“
- po otcovej a bratovej smrti sa vydáva do rúk spravodlivosti a zomiera
- Karol je typom rebela, ktorý nezvládol rozpor medzi skutočnosťou a svojimi ideálmi

Úklady a láska - tragédia

- hra o láske šľachtica k dcére chudobného muzikanta
- hlavná téma: vzburá proti šľachte a jej zasahovanie do osobného života

- ďalšie hry: *Mária Stuartovna*
Panna Orleánska
Don Carlos

William Tell

- námet čerpá z histórie Švajčiarska
- boj na oslobodenie s pod nadvlády Habsburgovcov
- odohráva sa v 14. storočí
- ľud v povstaní vedie William Tell, pretože nevzdal úctu vystavenému klobúku, symbolu nadvlády Nemcov. Miestodržiteľ ho prinútil zostreliť jablko z hlavy vlastného syna, príkaz splnil, ale vrhli ho do väzenia, z ktorého ušiel a zabil miestodržiteľa. Začalo sa povstanie, ľud vyhnal Nemcov a vydobyl slobodu

Heinrich Heine

- najrevolučnejší nemecký básnik, prozaik, romantik
- písal poéziu s baladickými, pochmúrnymi prvkami
- čerpal námety z minulosti, neskôr z prítomnosti
- najvýznamnejšie básnické zbierky: *Kniha piesní*
- cyklus politických básní – *Časové básne*
- najvýznamnejšie dielo: *Nemecko – zimná rozprávka* – rozpráva o nenávisti proti šľachte a meštiactvu
- zbierka básní *Romancero* – o pomeroch v Nemecku (vyjadrený skepticizmus)

Ruská

- vznikala vo veľmi napätej atmosfére v období nevoľníctva a cárizmu
- v Rusku sú rôzne povstania (najvýznamnejšie – povstanie Dekabristov – 1825)
- je zameraná na boj proti útlaku a bezpráviu ako na problémy národné

Michal Jurjevič Lermontov

- romantický ruský básnik
- za jeho názory ho cár vypovedal na Kaukaz
- bol zabitý v súboji, ktorý vyprovokovala cárska polícia

DÉMON

- veršovaná skladba
- pracoval na nej celý život
- hlavná téma - zápas dobra a zla
- Démon je pre vzburu proti Bohu odsúdený k večnej samote
- túži po čínorodom živote a šťastí, chce sa odkliať pomocou lásky k princeznej Tamare, lenže tá pod vplyvom jeho lásky zomiera, Démon prehrá boj s dobrom a naďalej zostáva zlý

MAŠKARÁDA

- filozofická dráma
- hlavná postava je knieža Arbenin, ktorý pohŕda spoločnosťou a hľadá útočisko v láske
- sám doplatí na svoje intrigy, uverí klebetám o nevere svojej ženy a otrávi ju

HRDINA NAŠEJ DOBY

- psychologický román
- hlavná postava je Pečorin – typ zbytočného človeka, ktorý sa stále nudí, je presýtený životom a napokon nezmyselne zomiera
-

Alexander Sergejevič Puškin

- pochádza zo šľachtickej rodiny
- od mladosti sympatizoval s odporcami cárizmu
- obdivoval dekabristov
- za politické verše bol vo vyhnanstve
- bol vyprovokovaný k súboju, kde zomrel
- mnohé jeho diela boli sfilmované a zhudobnené (Čajkovsky)
- charakter jeho tvorby: 1. láska k človeku
2. nenávisť k dobe v ktorej žil
- najvýznamnejšie diela: *Kaukazský zajatec* } napísané počas vyhnanstva (zobrazená
Cigáni } krásna ruská príroda a vydedenci spol.
- *Báseň na Sibír* – báseň vyjadrujúca autorove sympatie k dekabristom
- najvýznamnejšie diela: *Eugen Onegin, Piková dáma, Kapitánova dcéra, Boris Gogdunov, Medený jazdec, Povesti Beukina, Poltava*

EUGEN ONEGIN

- veršovaný román
- zobrazuje tu typ zbytočného človeka, ktorý nedokáže urobiť šťastného seba ani iných
- Onegin znechutený vyššou spoločnosťou odchádza na vidiek, kde sa beznádejne nudí. Tu v súboji zabije svojho priateľa Lenského, odmieta lásku Tatiany a odchádza do sveta. Po návrate, v Petrohrade stretáva Tatianu – manželku kniežaťa, ktorá sa stala 1. dámou cárskej spoločnosti. Onegin jej vyznáva lásku, Tatiana ho však odmieta, pretože ostáva verná svojmu manželovi
- Tatiana je nositeľkou najkrajších ženských vlastností, najmä šľachtivosti a naozajstného citu

KAPITÁNOVA DCÉRA

- povesť, ktorá rozpráva o Pugačovom povstaní
- hlavným hrdinom je Jemeljan Pugačov, vodca roľníckeho povstania v 18.stor.

PIKOVÁ DÁMA

- romantická poviedka zo sociálnym podtextom
- hlavný hrdina je Herman, ktorý ide cieľavedome za materiálnym zabezpečením
- Herman je vášnivý hráč kariet, dozvie sa, že stará grófka Anna Fedorovna pozná 3 karty, ktoré prinášajú šťastie. Herman predstiera lásku ku chovanici grófky, pretože chce získať toto tajomstvo. Ku grófke sa dostane, najprv ju prosí, potom sa jej vyhráza a stará grófka dostane infarkt a zomiera. V nočnom zjavení mu grófka prezradí toto tajomstvo, Herman hrá – už vyhráva obrovské sumy, ale keď si je už istý svojou výhrou, namiesto túza sa mu zjaví piková dáma s tvárou grófky a žmurkne na neho. Herman zošalie.

Poľská

- spojená je s národným bojom – vodca: Adam Mickiewicz
-

Adam Mickiewicz

- počas univerzitných štúdií sa stal členom tajného študentského spolku, ktorého cieľom bola vlastenecká výchova, vzdelávanie, družnosť

Óda na mladosť

- veril, že mládež privedie svet k vzájomnej láske a priateľstvu
- ovplyvnil štúrovcov
- po odhalení spolku bol vyhnaný, tu napísal:

Konrad Wallenrod – historický epos

- hrdina (člen litovského, porobeného národa) bojuje proti nepriateľovi, tak, že sa pretvaruje a zradí. Nepriateľské vojská pošle do záhuby, kde sám zomiera
- základná myšlienka: hrdina preberá zodpovednosť za osudy vlasti a má právo použiť všetky prostriedky pre záchranu
- po vyhnanstve emigroval do Francúzska, kde napísal:

Pán Tadeáš – národný epos

- spor dvoch šľachtických rodín o starý zámok. Roztržku ukončí láska medzi Tadeášom a Zoškou (boj aj proti cárskemu vojsku)
- dielo končí optimisticky príchodom poľskej légie Napoleonskej armády
- je tu obraz poľského života, mravov a zvykov
- počas krymskej vojny odišiel do Turecka, zomrel v Carihrade
- stelesňuje myšlienku národnooslobodzovacieho boja
-

Maďarská

Sándor Petőfi

- jeho matka bola Slovenka
- obdivoval francúzsky život ľudu a inšpiroval sa ľudovou povest'ou
- po vypuknutí povstania sa stal vodcom mládeže
- písal revolučné básne, ľúbostnú, reflexívnu a prírodnú lyriku
- písal revolučné básne – *Obeste kráľov!*

Vít'az Janko – veršovaná rozprávka

- hrdina prežíva rôzne dobrodružstvá, bojuje proti Turkom, putuje ríšou rozprávok aby našiel svoju milú. Mŕtvu milú a utýranú macochu prinavráti k životu. Láska a spravodlivosť víťazia.

Apoštol – epická skladba

- dielo je plné dramatického napätia a končí sa atentátom na kráľa
- autor vyjadruje nenávisť k tyranii a predvída premeny spoločnosti
- trpko sklamaný tým, že ľud, ktorému dopomohol k slobode sa odvracia
- zahynul pri potlačení povstania, pochovaný je v spoločnom hrobe
- jeho revolučné myšlienky zapôsobili na J. Kráľa a P.O.Hviezdoslava

Česká

- zložitá situácia
- hlavnou úlohou literatúry bolo vychovávať k vlastenectvu
- na mladú generáciu zapôsobila francúzska revolúcia a poľské povstania
- do tejto literatúry zaradujeme: **Josef Kajetán Tyl**
Karel Hynek Mácha

Jozef Kajtan Tyl

- písal poviedky a divadelné hry
- najvýznamnejšie hry: **Fidlovačka** – po prvýkrát tu odznela pieseň *Kde domov můj*
Strakovický dudák – vyzdvihuje tu vernosť k domovu

Karel Hynek Mácha

1810 – 1836

- najvýznamnejší básnik českého romantizmu
- v Prahe študoval právo
- pracoval v divadle ako ochotník
- pracoval málo ako advokátsky praktikant v Litomericích, tu tesne pred svadbou s Lori Šomhovou, matkou svojho syna, zomrel na následky choroby a vyčerpania
- písal poéziu a prózu
- najprv písal v češtine, neskôr v nemčine
- najvýznamnejšie dielo:

MÁJ – lyricko-epická báseň

- vrchol jeho tvorby
- i keď je to dielo romantizmu, pokladá sa za základné dielo modernej českej poézie
- miesto – krajina pod Bezdězem
- postavy – Jarmila a Vilém
- je tu veľa úvah o zmysle života
- skladá sa zo 4 spevov a 2 intermezí

1. spev:

- podáva tu obraz májovej prírody, motív lásky a prvej tragédie:

„Byl pozdní večer – první máj
večerní máj – byl lásky čas.
Hrdliččin zval ku lásce hlas
kde borový zaváněl háj.“

- pri jazere uprostred hôr sedí Jarmila, ktorá spomína na Viléma, ktorý nepríde, lebo je vo väzení za vraždu svojho otca. Jarmila nedokáže uniesť tento žiaľ a utopí sa

2. spev:

- stretávame sa s Vilémom, ktorý vo väzení prežíva poslednú noc pred popravou. Pred jeho zrakom sa odvíja celý jeho mladý život, spomína na detstvo, roky mladosti až po okamžik vraždy
- väzeň si uvedomuje krutú pravdu konca.

1. intermezzo:

- nočná príroda sa chystá prijať odsúdenca so svojho lona

3. spev:

- zobrazená krása májovej prírody. Je to obraz Vilémovej popravy, rozlúčka so zemou a vlasťou

2. *intermezzo*:

- je tu žalospev družiny nad mŕtvym Vilémom

4. *spev*:

- najdôležitejší
- do deja vstupuje autor, stotožňuje sa s Vilémovým životom a smrťou, skladba končí zvolaním:

„Hynku! Viléme!! Jarmilo!!!“

obsah: Zobrazil tu osud zbojníka Viléma (prezývka - Strašný lesov pán). Vilém zabije zvodcu svojej milej Jarmily, netuší, že tým zvodcom je jeho vlastný otec. Viléma popraví a Jarmila sa zo zúfalstva utopí

- Vilém – individuálna obeť spoločnosti, ktorá sa proti nej búri, hľadá ľudskosť, pravdu, zmysel života.
- využil tu epitetá, metafory, anafory, epizeuxy
- Máj bol kritikou odmietnutý (dodnes patrí k najlepším dielam českej romantickej (literatúry)

Cikáni – rozpráva o živote vydedencov, podáva tu realistický obraz postáv

- poviedky: **Obrazy zo života môjho, Pouť Krkonošská, Marinka** (podáva tu obraz pražskej štvrte na Františku, kde žijú najchudobnejší)

Křivoklad – historický román

Karel Jaromír Erben

- romantik zmierenia
- napísal zbierku básní - **Kytice** – vychádza tu z dávnych predstáv o svete
- najvýznamnejšie balady: *Polednice, Svatební košile, Vodník*
  - zobrazuje tu zložitost' života, ľudskej duše, ľudského osudu

Božena Němcová

Viedeň 1820 – 1862

- mladosť prežila v Ratibožiciach, kde sa starala o jej výchovu babička
- vydala sa za Jozefa Němca, ktorého prekladali z pôsobiska na pôsobisko
- v čase keď pracoval v Balážskych Ďarmotách spoznala Slovensko, tu zozbierala ľudové rozprávky (**Slovenské pohádky a pověsti**) a stretávala sa so štúrovcami

Babička

- má podtitul: **Obrazy venkovského života**
- rozsahom sa blíži k románu
- niet v ňom konfliktu a deja
- osudy ľudí, príbehy a udalosti sú voľne spojené s postavou babičky
- babička stelesňuje životodárnú silu ľudu, harmonickú osobnosť, večnú idyl

slovenská preromantická a romantická literatúra

- viaže sa na tretiu fázu národného obrodenia – 1830 – 1850
- revolučné hnutia v Európe zasahujú aj zaostalé Slovensko
- na čele hnutia stojí stredná šľachta a zemianstvo
  - ich úlohou bolo: 1. Boj proti Viedni
  - 2. Boj za samostatnosť Uhorska
  - viedol ich **Lajos Kossuth**
- pod jeho vedením vzniká silný maďarský nacionalizmus, toto sa nepáči Slovákom (nechut' k tomuto procesu)
- vzniká skupina slovenských národovcov
  - mali program: 1. Boj proti národnostnému útlaku (maďarizácia)
  - 2. Boj proti hospodárskej zaostalosti (Rakúsko)
- snahy o tieto programy prejavila mladá generácia, tieto problémy sa snažili riešiť v Bratislave
- v Bratislave na evanjelickom lýceu vzniká spoločnosť:

SPOLOČNOSŤ ČESKO-SLOVANSKÁ - 1829

- zakladatelia Karol Štúr, Samo Chalúpka
- bol to samovzdelávací spolok
- jeho úlohy:
  1. *Vzdelávanie v slovenskom jazyku*
  2. *Čítanie a výklad diel našich a slovanských spisovateľov*
  3. *Štúdium dejín*
  4. *Šírenie osvety*
- v Bratislave vzniká spolok

VZÁJOMNOSŤ

- tajný anarchistický spolok
- tvrdil, že svet treba zmeniť pomocou revolúcie
- predstaviteľ – Janko Kráľ
- v Levoči vzniká spolok **MLÁDEŽ SLOVENSÁ** (Jednota mládeže slovenskej)
- roku 1834 – 1835 predsedom spolku Spoločnosť česko-slovenská sa stáva *Ludovít Štúr* a podpredsedom profesor *Juraj Palkovič*
- po príchode *Ludovíta Štúra* sa mení programová náplň spolku
- vyhlasuje sa program národný a politický, ktorý súvisí s autonómiou Slovenska
- skupina mladých ľudí sa tajne stretáva 24.4.1836 na Devíne. Chceli sa prihlásiť k slovanstvu a každý z prítomných si pripája ku svojmu menu meno slovanské, napr:
  - Ludovít Velislav Štúr*
  - Jozef Miloslav Hurban*
- po tomto stretnutí vláda zakázala všetky stretnutia a spolky
- roku 1837 zaniká Spoločnosť česko-slovenská. Vedúci členovia zrušenej spoločnosti začali pracovať na bratislavskom lýceu v rámci Katedry reči a literatúry česko-slovenskej
- zástupcom profesora *Palkoviča* na tejto katedre sa stal *L. Štúr*, ktorý prednášal v duchu národného vlastenectva a preto ho roku 1843 z katedry odvolávajú a na protest odvolania *L. Štúr* z Bratislavy odchádza 22 študentov, 11 z nich do Levoče
  - medzi nimi je aj *J. Kráľ* a *J. Matuška*, ktorý na ceste do Levoče napísal text básne Nad Tatrou sa blízka, hromy divo bijú, melódiu preberá z ľudovej pesničky Kopala studienku – vzniká hymna

- 4. júl 1843 dochádza k **uzákoneniu spisovnej slovenčiny na fare v Hlbokom**, prítomný: *L. Štúr, Michal Hodža, Jozef Miloslav Hurban*
  - základom sa stáva stredoslovenské nárečie z okolia Martina, fonetický pravopis
- roku 1844 vzniká prvá kniha v štúrovskej slovenčine – **almanach Nitra**
- roku 1844 začínajú sa vydávať prvé slovenské noviny – **Slovenské národné noviny** s literárnou prílohou **Orol tatranský**
- roku 1845 vzniká v Liptovskom Mikuláši celonárodný spolok pre Slovákov – **Tatrín**

Charakteristika slovenskej preromantickej a romantickej literatúry

- štúrovci vychádzajú z ľudovej slovesnosti, z nej vyberajú:
  1. *tematika proti feudálneho odboja*
  2. *využívajú všetky literárne druhy ľudovej slovesnosti – balada*
  3. *využívajú silabičnú prozódii*
  4. *hlavným literárnym druhom sa stáva lyrika*
  5. *z prózy najmä historické povesti, kratšie prózy zo súčasnosti zo satirickým podtextom*
  6. *veľmi malý výskyt drámy*

Karol Kuzmány

1806 – 1866

- odporca klasicizmu (v teoretických prácach), v básnickej tvorbe tvoril v ňom

Běla – idylický epos

- napísaný časomierou
- predstavuje ideálny meštiacky život, opísaný jeden deň študentského majálesu, po ktorom sa zasnúbi Běla, dcéra učiteľa, s Milnovom, synom vzdelaného obchodníka (uvedomelého Slováka)

časopis **Hronka**

- vydával ho 3 roky
- uverejňoval články o princípoch romantickej estetiky
- zdôrazňoval, že umenie musí prebúdať hlbší cit
- romantický žiaľ chápal ako výraz rozporu medzi túžbou po ideálnej spoločnosti a skutočností

Ladislav – román

- jadro tvorí sentimentálna poviedka a cestopis
- Ladislav, zeman pokrokových názorov, sa zaľúbi do Hanky, dcéry farára, ale na otcovu radu sa pred svadbou vyberie do Európy
- denník z cesty tvorí úvahová časť románu
- po Ladislavovom návrate po svadbe Hanka predčasne zomrie aj jeho 2 priatelia
- autor reagoval na súčasnosť, zamýšľal sa nad otázkami slovenského národa
- bol za slovanskú vzájomnosť ale obhajoval slovenčinu

Kto za pravdu horí – hymnická pieseň

- pripravovala cestu štúrovcov → romantizmus

Ľudovít Štúr

- narodil sa v roku 1815 v Zay Uhrovci (dnes Uhrovec, Zlaté Moravce, vtedy bol majiteľom gróf Zay)
- narodil sa v rodine učiteľa, mal 4 súrodencov
- základné vzdelanie získal u svojho otca, neskôr študoval na nemeckom gymnáziu v Rábe
- od roku 1829 na evanjelickom lýceu v Bratislave
- štúdiá na čas prerušuje z finančných dôvodov a pracuje ako pisár
- v roku 1835 sa vracia na evanjelické lýceum, zapája sa do práce Spoločnosti česko-slovanskej, neskôr sa stáva jej vedúcou osobnosťou
- vedie mládež k väčšej skromnosti, jeho heslo: „*Menej troviť, viacej tvorit’.*“
- veľký význam pre Štúra mal pobyt v Halle v rokoch 1840 – 1842
- tu sa zoznamuje s filozofiou Herdera a Hegela (zakladateľ dialektiky, tvrdil, že všetko so všetkým súvisí)
- po návrate z Halle prednáša o slovanskej ľudovej poézii a nabáda mladých básnikov, aby tvorili podľa ľudovej piesne
- 1843 – uzákonenie spisovnej slovenčiny na fare v Hlbokom podľa stredoslovenského nárečia
- 1844 – spolu s Hurbanom a Hodžom zakladá v Liptovskom Mikuláši spolok Tatrín
- 1845 – zakladá **Slovenské národné noviny** s literárnou prílohou **Orol tatranský**
  - v nich žiadal:
    - zrušenie poddanstva
    - zdanenie šľachty
    - zveľadenie obchodu a priemyslu
    - rozšírenie národného školstva
- 1847 – stáva sa poslancom Uhorského snemu za mesto Zvolen
- 15. január 1848 – zaznela jeho slávnostná reč na Uhorskom sneme, kde vystúpil za zrušenie poddanstva a za to, aby sa slovenčina dostala do škôl
- rok 1848 – revolučný rok, Kráľ, Francisci a Hurban chodia po Slovensku a verbujú dobrovoľníkov, aby sa zúčastnili revolúcie
- marec 1848 – pod tlakom revolúcie Uhorský snem vyhlasuje zrušenie poddanstva
- prichádza k rozporu medzi Štúrom a Kráľom, pretože Štúr upustil od sociálnych požiadaviek, Kráľ nesúhlasí a Štúrovi vyčíta prílišnú opatrnosť a sústredenie na národné otázky
- máj 1848 – v Liptovskom Mikuláši sa formulujú **Žiadosti slovenského národa**:
  - 1.) autonómia Slovenska v rámci Uhorska
  - 2.) slovenské školstvo
- nová uhorská vláda neakceptuje tieto požiadavky a vydáva na Štúra, Hurbana a Hodžu zatykač
- z Liptovského Mikuláša odchádza Štúr do Prahy, kde sa má konať **Slovanský zjazd**
- na ňom chce Štúr objasniť myšlienky zo Žiadostí slovenského národa
- z Prahy odchádza do Viedne
- september 1848 – vzniká **Slovenská národná rada** na čele so Štúrom, Hurbanom a Hodžom
- Štúr a Hurban žiadajú prijatie u cisára
- boli prijatí, ale požiadavky Slovákov boli odmietnuté
- revolúcia v roku 1848 bola potlačená
- ministrom vnútra sa stáva Alexander Bach, ktorý zavádza tvrdý režim, rozpúšťa štúrovske spolky
- Štúr, Hurban a Hodža sa dostávajú pod policajný dozor
- Štúr odchádza do Modry (za vdovou po jeho bratovi Karolovi, spolu s ňou sa stará o jeho deti)
- december 1855 – odchádza na poľovačku, pri prekračovaní jarku si nešťastnou náhodou prestrelí nohu, o niekoľko hodín ho našiel horár

- Štúr dostal otravu krvi
- zomiera 12. januára 1856 na následky zranenia
- pochovaný je v Modre

Tvorba:

1. Básnická tvorba

- básnická zbierka **DUNKY VEČERNÍ**
  - napísal ju ako študent je napísaná v češtine
  - dôležitá je báseň **Rozžehnaní** venoval ju českej vlastenke Márii Pospíšilovej, ktorú miloval táto báseň je odpoveďou na otázku, prečo sa nikdy neoženil

*„Zapomeň, drahá, zapomeň jinocha,
nade nímž mraky se bouřlivé sháni.
Zapomeň, drahá, zapomeň na hochu,
jenž ti posílá bolné rozžehnaní.
On na vše světa zapomene slasti,
jen nikdy, jen nikdy o své vlasti!“*
- ďalšia básnická zbierka **SPEVY A PIESNE**
  - napísaná po slovensky
  - v popredí: národná minulosť Slovákov

2. Jazykovedná činnosť

Náuka reči slovenskej

- odôvodnenie použitia stredoslovenského nárečia pre spisovný jazyk
- zhrnul tu morfológiu, pravopis, hláskoslovie a skladbu

Nárečia slovenskô a potreba písania v tomto nárečí

- odpoveď na spis Jána Kollára – Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky
- Štúr tu dokazoval, že osamostatnenie Slovákov ako národa neznamená narušenie slovanskej jednoty, pri tom využíva romantické argumenty, podľa ktorých Tatry sú srdcom slovanstva a slovenčina je najslšovanskejšou rečou

3. Literárno–teoretická tvorba

O národných písniach a pověstech plemen slovanských

- napísané v Modre vydané po česky v Prahe
- touto knihou sa zaradil medzi najvýznamnejších slavistov
- toto dielo bolo základom jeho prednášok na lýceu
- zachytil tu estetické zásady, ktorými sa štúrovci riadili pri písaní poézie
- poéziu Štúr pokladal za najvlastnejší spôsob vyjadrovania Slovákov, veľmi si cenil ľudovú pieseň

4. Filozofická tvorba

Slovanstvo a svet budúcnosti

- vychádza až po jeho smrti v ruštine knihu napísal po nemecky
- Štúr prestáva veriť, že sa národ oslobodí vlastnými silami
- možnosť oslobodenia vidí v cárskom Rusku
- táto kniha sa stala východiskom pre prácu štúrovskej generácie po jeho smrti

Samo Chalupka

Horná Lehota 1812 – 1883 Horná Lehota

- pochádza z rodiny vzdelancov
- najlepší zo štúrovskej básnickej školy
- študoval na bratislavskom lýceu
- spoluzakladateľ Spoločnosti česko-slovanskej
- roku 1830 sa zúčastnil povstania v Poľsku, bol tu zranený (poranené oči) a znovu sa vracia k štúdiu (pre poranenie sa nezúčastnil revolúcie v roku 1848)
- študuje teológiu vo Viedni
- po skončení je kazateľom v Jelšavskej Teplici
- po smrti otca sa stáva farárom v Hornej Lehote, kde pôsobí do smrti

- tvorba sa v prvých počiatkoch približuje hrdinským básniam Jána Hollého
- základná téma jeho básní je boj za národnú slobodu
- napísal 25 básní, ktoré vyšli pod názvom *Svevy Sama Chalúpku*
- najprv písal po česky, neskôr v štúrovej slovenčine
- mnohé jeho básne zľudoveli

- jeho básne delíme podľa tém:
  1. proti feudálne: *Junák, Kráľoholská, Likavský väzeň*
  2. proti turecké: *Turčín Poničan, Boj pri Jelšave, Branko*
    - z básne Branko je epitaf na jeho náhrobku: “*V pravde žil som, krivdu bil som a národ svoj verný ľúbil som.*”
  3. boj za národnú slobodu

- námety čerpal:
  1. staré historické pramene
  2. z povestí alebo piesní, ktoré kolovali medzi ľuďmi (takto vznikol Turčín Poničan – pôvodne uspávanka)

- hrdinovia v chalúpkových básniach pochádzajú z prostého ľudu, sú to skutočný ľudový hrdinovia, nemajú vznešený pôvod, ale ich vznešenosť je odvodená z toho, že bojujú za slobodu a pravdu
- vždy prerozpráva nijaký príbeh, alebo do niektorých básní priamo vstupuje
- básne sú zväčša kratšie, stručnejšie, bez dlhých opisov
- dej každej básne obsahuje jednu myšlienku, ktorú krátko ale presne vysloví pri zakončení básne
- HĽAVNÉ TÉMY: odsúdenie zotročovania a hanobenia malých národov, oslava slobodu, rovnosť medzi ľuďmi a láska k národu

Mor ho!

- najvýznamnejšie dielo
- lyricko-epická skladba
- námet našiel v Šafárikových dejinách slovenskej reči a literatúry
- sarmatský kmeň - Limigantov, roku 358 napadol rímskeho cisára Konštantína a Samo Chalupka tento kmeň považoval za Slovákov
- nešlo mu vôbec o zachytenie historickej skutočnosti, cieľom bolo vyjadriť demokratické zmýšľanie, vlastenecké citenie, národnú hrdosť a boj za národnú slobodu, lásku k vlasti
- má jednoduchú dejovú líniu:
  1. príchod slovenskej družiny k Dunaju
  2. vyjednávanie s cisárom

3. boj a smrť mladých bojovníkov

- dejovú líniu prerušuje opis družiny, lyrický opis slovenskej krajiny, charakteristika Slovákov
- zvláštnosťou je poňatie družiny, lebo družina tu vystupuje ako jeden celok
- všetci členovia tejto družiny oslovujú naraz cára

Obsah:

- Rímsky cár prišiel na územie Slovanov s výbojnými úmyslami (podrobiť si Slovanov). Slovanský snem poslal za rímskym cárom svojich poslov. Slovanskí poslovia prinášajú božie dary cárovi - chlieb a soľ. Cár tieto dary odmieta so slovami:
„Ja som pán Rímu a Rím je pán svetu“
- v týchto slovách cár naznačil rozpínavosť Ríma a jeho úmysel podrobiť Slovanov do otroctva. Hoci slovanská družina je v menšine, postaví sa proti prevahe rímskych vojsk a hoci v boji zvíťazia rímske vojská, cár sa neteší z víťazstva, lebo vie, že nikdy Slovanov (Slovákov) nepodrobí.
- báseň sa skladá z úvodu, jadra, záveru

úvod:

- opisný, statický
- využíva tu protiklady
- postupne zobrazuje: 1) územie Slovenska
2) opis rímskeho vojska
3) opis slovanských poslov
- najprv začína vonkajším opisom, potom prechádza na vnútornú charakteristiku:

„Pobelavé kaderie šije im otáča,

modré ich oči bystro v okolo si páča.

Rastom sú ako jedle, pevní ani skala:

zdalo by sa ti, že ich jedna mater mala.“

- vyjadrenie slovenskej hrdosti:

„Oni čelom nebijú, do nôh nepadajú,

taká otroč neznáma slovenskému kraju“

- vyjadrenie mierumilovnosti:

„Slovan na svojom seje, i žne len na svojom, cudzie nežiada.“

- demokratické myšlienky:

„Pána mať je neprávosť, a väčšia byť pánom.“

jadro:

- rušná epická časť
- dozvedáme sa tu o postavení rímskeho cára:

„Vecte, že som pán Rímu a Rím je pán svetu“

- reakcia slovenskej družiny:

„A ty, mor ho ! - hoj Mor ho! detvo môjho rodu,

kto kradmou rukou siahne na tvoju slobodu,

a čo i tam dušu dáš, v tom boji divokom:

mor ty len, a voľ nebyť, ako byť otrokom. “

záver:

- rímsky cár sa hanbí, neteší sa z víťazstva, morálnymi víťazmi sa stali Slovania:

„Lež večné meno toho nech večná sláva,

kto seba v obeť svätú za svoj národ dáva. “

umelecké a jazykové prostriedky:

- 12 - slabičný verš s prestávkou po 6 - tej slabike
- epitetá, personifikácie, metafory, prirovnania

Andrej Sládkovič

Krupiná 1820 – 1872

- vlastným menom A. Braxatoris
- patrí do III fázy národného obrodovania
- člen štúrovskej básnickej školy
- otec učiteľ, pochádza zo 17 detí
- základné vzdelanie získal doma, štúdium na lýceu v Banskej Štiavnici, Bratislave a Halle
- v Banskej Štiavnici sa orientuje na slovanskú literatúru, zapája sa do literárnych krúžkov, zoznamuje sa tu s Máriou Pišlovou, ktorá ho ovplyvnila, tento vzťah neskončil šťastne, lebo Pišlovci prinútili Máriu vydať za bohatého medovníkára
- na bratislavskom lýceu sa stal členom Spoločnosti česko-slovanskej, navštevuje prednášky Ľudovíta Štúra a ovplyvňujú ho prednášky o ľudovej slovesnosti
- v Halle ho ovplyvnila dialektika, zapôsobili naňho diela nemeckých romantikov – Schillera a Heineho, zoznamuje sa tu z dielom A. S. Puškina, vyštudoval tu za evanjelického kňaza
- od roku 1847 pôsobí ako evanjelický farár v Radvani a v Hrochoti

TVORBA:

- v jeho dielach prevláda láska, dobro, spravodlivosť a krása
- jeho poézia pôsobí dojmom múdrej vyrovnanosti a tvarovej dokonalosti
- verí v sily ľudu a verí, že sa svet môže zmeniť pomocou spravodlivosti, dobra, pravdy a krásy
- je to básnik životného kladu
- jeho tvorba nie je rozsiahla
- revolúciu roku 1848 privítal hymnickou básňou **Zaspievam pieseň o slobodnej vlasti** – revolúcii sa nezúčastnil, ale kvôli tejto piesni sa ocitá vo väzení

Marína

- lyricko–epicko–reflexívna báseň o láske, mladosti a kráse
- epické prvky sa vyskytujú len v úvode
- podnet – z nešťastnej lásky k Márii Pospíšilovej
- skvost slovenskej ľúbostnej poézie
- cítiť tu vplyv Hegela
- básnik rozvíja svoje úvahu po malých celkoch, ktoré vždy tvoria niekoľko slôh
- protiklad
  - cit – rozum
  - ideál – skutočnosť
  - duch – hmota
  - subjekt – objekt

- najumeleckejšia básnická skladba zo štúrovskej školy
- obsahuje 291 desiat' veršových slôh, nie je rozčlenená na časti
- jednotlivé témy rozvíja postupne za sebou:

1. TÚŽBA PO KRÁSE:

- autor povýšil kategóriu krásy na cieľ tvorivej činnosti básnika a krásu nachádza v dievčine

1. *„Je sladké túžby, túžby po kráse
spievam peknotou nadšený
a v tomto duše mojej ohlase
svet môj je celý zavrený;
z výsosti Tatier ona mi svieta,
ona mi z ohňov nebeských letí,
ona mi svety pohýna,
ona mi kýva zo sto životov.
No centrom, živlom, nebom, jednotou
krás mojich moja Marína!“*

- v nasledujúcich veršoch sa básnik teší z krásy, lebo: *“Krása je modla”*
- ďalej básnik tvrdí, že ak ho neobklopuje krása, cíti sa ochudobnený
- krása sa musí spájať s mravnosťou a pravdou: *“Jak je velebeno krásu matkou nazývat”*

2. TÉMA LÁSKY:

- v ďalších veršoch rozvíja lásku a nadväzuje na J. Kollára
- najkrajšie svoje cit k žene vyjadril v 41. slohe a považuje sa za najoriginálnejšie vyznanie lásky v slovenskej literatúre:

41. *Možno mi tvojich úst sa odrieknuť,
možno mi ruky nedostať,
možno mi v diaľky žialne utieknúť,
možno mi nemilým ostať,
možno mi ústam smädcom zomierať,
možno mi žialiť v samote,
možno mi život v púšťach zavierať,
možno mi nežiť v živote,
možno mi seba samého zhubiť! –
nemožno mi ťa nelúbiť!*

- po tomto vyznaní, láska dvoch mladých ľudí nenašla naplnenie a lyrický hrdina cíti, že jej hrozí nebezpečenstvo: *“Svety závistné medzi nás vstali”*

72. *„Slovensko mladé, rodisko moje
aj mohyla mojich kostí!
V tebe mám pekných obrazov dvoje
a dvoje veľkých ľúbostí!
Aká je krásna tá moja deva,
aká k nej ľúbosť vo mne horieva:
tak ty a k tebe, otčina!
ako tys` pekná, krajina moja,
ako mladistvosť milá mi tvoja:
tak pekná, milá Marína!“*

73. *„Vlast' drahú ľubiť v peknej Maríne,
Marínu drahú v peknej otčine
a obe v jednom objímať!“*

2. LYRICKÁ ZLOŽKA - krásne opisy kraja pod Poľanou a reflexie o vlastnostiach Slovenského ľudu a o jeho perspektívach

- postavy :

Martin Hudcovie

- netradičná romantická postava bez konfliktov a protikladov
- je to ideálny predstaviteľ slovenského národa
- narodil sa v prírode, je s ňou zrastený, je čestný, statočný
- trestá násilie a nespravodlivosť
- v citoch je priamy, verný je svojej Elene, aj svojmu kráľovi
- cíti sa slobodný, cení si svoj pôvod a v úcte má tradície slovenského ľudu

Elena

- menej prepracovaná postava
- predstavuje ideál slovenských dievčat a je verná Martinovi

Kráľ Matej

- zidealizovaná historická postava, pretože Sládkovič dal kráľovi Matyášovi (Matej Korvín) názory, ktoré vyznievali v prospech Slovákov a to najmä:
  1. záujem o slovenský ľud
  2. smúti nad stratou slovenského územia,ktoré mu zobrali počas sprisahania

1. spev (Martin)

- začína oslavou slovenskej prírody, najmä Poľany a Detvy
- Martin sa narodí v prírode:

*„Stojí vysoká, divá Poľana
mať stará ohromných stínov,
pod ňou dedina Detvou volaná,
mať bujná vysokých synov:
či tých šarvancov Detvy ozrutných
Poľana na tých prsiach mohutných
nenosí a nenadája?
Alebo aspoň na tie výšiny
nahľadi dcéra tejto rodiny,
keď má porodiť šuhaja?“*

- je tu ukázaný vonkajší aj vnútorný opis Martina
- Martin zbadá sokola, ako útočí na bezbranného zajačika. Boj sa mu zdá nerovný a preto zasiahne valaškou a zabije sokola. Martin týmto preukázal zmysel pre česťnosť, smelosť a spravodlivosť

2. spev (Družina)

- na Poľane pri vatre sedí skupina mládencov s bačom
- opekajú si barana. Valasi sa medzi sebou rozprávajú o ľudovom umení, spievajú, hrajú na fujare, na gajdy, tancujú ľudové tance a vyrezávajú.
- Sládkovič tu vyzýva, aby sme sa nepoklonkovali cudzej kultúre, ale aby sme uprednostňovali svoju národnú (úvahové zložky)
- epická zložka – Martin prizná valachom, že zabil sokola. Zbadajú, že sokol má na nohe krúžok a zistí, že sokol bol kráľovský. Rozhodne sa priznať a na ceste domov natrafi na zbojníkov, ktorí uniesli Elenu. Martin Elenu oslobodí.

3. spev (Slatinský jarmok)

- kráľ sa rozhodne ísť na jarmok
- tu sa pred ním zjaví Martin a smelo sa mu prizná, že zabil jeho sokola. Taktiež sa mu prizná, že oslobodil Elenu a zranil zbojníka, ktorý sužoval celý kraj. Martin za toto dostane od kráľa vraného koňa a kantár (sedlo)

4. spev (Vohľady)

- odohráva sa v sobotu večer, keď celá dedina je vyupratovaná. Elena sedí na priedomí a čaká na Martina. Vtedy k nej prichádza mladý muž, je oblečený v kroji a začne ju zvädzať. Elena mu dá najavo, že o neho nestojí, lebo má rada svojho Martina. Týmto mužom je kráľ Matej Korvín. Na znak vernosti jej kráľ daruje prsteň. V závere spevu vidíme šťastný obraz Martina a Eleny. Elena hrá na drumbli.

5. spev (Lapačka)

- do dediny prichádzajú verbovači
- verbujú chlapcov do vojska
- do rodiny Hudcových prichádzajú kráľovskí poslovia a odkazujú Martinovi, aby prišiel na zámok. Kráľ mu oznamuje, že povoláva do svojho slávneho čierneho pluku. Martin prisahá vernosť svojmu kráľovi, ale žiada, aby si mohol nechať Elenu, vrkoče, kraj, valašku, fujaru (symboly národnej hrdosti)

„ Rod môj, ty ľúb si svojho Detvana,
v ňom duša tvoja je zmaľovaná.“

- KOMPOZÍCIA:
  - jednotlivé spevy postupne rozvíjajú dej
  - reflexívne časti zdôrazňujú zmysel deja
  - využil tu desať - veršové slohy s množstvom básnických figúr
- ĎALŠIE DIELA:
  - kratšie lyrické básne: *Nehante ľud môj, Hojže Bože*
  - historické lyricko-epické básne: *Milica, Gróf Mikuláš Šubič Zrínsky na Sihoti*
  - básne: *Svätomartiniáda, Lipa cyrilo-metodejská, Čo vy za nič nemáte nás*

Janko Kráľ

1822 – 1876

- patrí do štúrovskej básnickej školy
- najrevolučnejší a najsubjektívnejší básnik
- narodil sa v Liptovskom Mikuláši
- otec bol mäsiar
- voláme ho divný Janko, štúrovci ho prezývali čudákom
- štúdia: Kežmarok, Levoča, Bratislava
- v Bratislave sa zoznamuje s Ľudovítom Štúrom
- po zosadení Ľ.Štúra pravdepodobne odchádza do Levoče
- v revolúcie z 1848-49 sa aktívne zúčastnil, chodil so svojím priateľom Jánom Rotaridesom po slovenských dedinách a vyzýval ľud do boja proti pánom
- za toto sa dostal na 10 mesiacov do väzenia
- dostal sa do Zlatých Moraviec – tu žil ako chudobný advokát
- zomrel na Týfus
- nevieme, kde je jeho hrob
- jediný sa prikláňal k západnému romantizmu
- vyskytujú sa uňho prvky titanizmu
- písal lyriku a balady
- lyrikou položil základy modernej politickej a reflexnej lyriku
- balady vychádzajú z ľudovej slovesnosti ale nie sú typickým príkladom ľudovej slovesnosti
- zlo v jeho balade je vždy potrestané ale vložil do balady prvok nesúhlasu so spoločnosťou a pritom ukazuje cestu k náprave

BALADY:

Zverbovaný

- hrdinom je Janko, je zrastený s ľudom
- revoltuje a východisko zo všetkého nachádza v boji:
„Či to má vždy tak byť ako dosiaľ bolo?“

Povešť

- potrestaná neúcta k starobe

Skamenelý

- potrestanie nevery milého

Kríž a čiapka

- potrestanie roztopašnosti a zneuctenie hrobu

Bezbožné dievky

- potrestané dievčatá, lebo si čarami chceli privábiť ženíchov

Pán v trní

- sociálna balada
- hlavný hrdina je pán, ktorý vykoná zlo, a ktorý zošalel z páchania svojho činu
- táto balada vyznieva ako obžaloba pánov, ktorí zdierajú ľud

Kvet

- príbeh dievčaťa, ktoré matka násilu vydala za starého vdovca a od žiaľu umiera

Zakliata panna vo Váhu a divný Janko

- najvýznamnejšia balada
- má tri časti

1. časť - úvodná

- lyrický hrdina sa predstavuje v 1. osobe, autor sa s ním stotožňuje - autoštylizácia
- táto časť je lyricko-reflexívna
- úvahy z pocitov ľudí žijúcich v predrevolučných rokoch: pocity nepokoja, nespokojnosti
- je tu idylický obraz prírody, v protiklade s duševným stavom lyrického hrdinu
- je tu ukázaná rodinná pohoda v protiklade s nepokojom hl. postavy
- je tu vykreslená charakteristika Janka: divný, nikoho si neváži, nemá priateľov, je nespokojný so spoločnosťou, v ktorej žije

2. časť - samotná ľudská balada

- Janko sa dozvedá, že vo Váhu žije dievčina, ktorá je zakliata (napoly ženy, napoly ryba)
- môže ju oslobodiť len smelý junák, ktorý si oblečie šaty naopak a o polnoci skočí do Váhu
- Janko sa rozhodne pannu vyslobodiť, ale zabudne si prevrátiť „múd“ - vrecúško na tabak - Janko sa utopí
- táto časť má prvky titanizmu
- Janko musí vykonať mimoriadny čin za cenu života
- je tu alegória: zakliata panna = Slovensko. Janko = štúrovská generácia

3. časť

- tvorí s úvodom rámeček balady: pastier prináša správu o smrti divného Janka

LYRIKA:

- začal písať počas štúdia
- prvé básne boli zverejnené v **almanachu Nitra II**

Duma bratislavská

- bola napísaná na protest odvolania L. Štúra z katedry

Orol

- vykresľuje tu mládenca, ktorý opúšťa matku a rodný kraj, aby v čírom svete bojoval, kým nezahynie

Orol vták

- vyjadrená nespokojnosť zo spoločnosťou a túžba po slobode

Krajinská pieseň

- privítal s ňou revolúciu r. 1848

Jarná pieseň

- najkrajšia báseň o slobode

Šahy

- napísal ju vo väzení v Šahách
- zobrazil tu celý tragický príbeh revolúcie

Slovo

- položil základ politickej a reflexívnej lyriky
- apeluje tu na spolužitie medzi národmi
- hlavná myšlienka: boj za národnú slobodu

- roku 1953 zozbieral *profesor Kišút* roztrúsenú básnickú tvorbu Janka Kráľa a vydal ju pod názvom **Dráma sveta**
- Janko Kráľ do popredia dáva postavy z histórie, pomocou nich rieši vzťahy medzi národmi, otázky práva, spravodlivosti
- najvýznamnejšia báseň: **Remeselník, sedliak, ovčiar**
- zaujímal sa o postavu Jánošíka
  - napísal **Výlomky z Jánošíka**
  - najrevolučnejšie zobrazený Jánošík
  - umiestnil ho na Východné Slovensko, v čase cholerového povstania

Ján Botto

Vyšný Skalník 1829 – 1881 Banská Bystrica

- patrí do štúrovskej básnickej školy
- štúdium: Levoča – tu sa zapája do Jednoty mládeže slovenskej
  - viedol ju Ján Francisci
  - hrávali divadelné hry
  - tvorili vlastnú poéziu a povesti
- z Levoče odišiel študovať zememeračstvo do Budapešti, tu prežil revolúciu
- nezúčastnil sa revolúcie, ale ako básnik na ňu reagoval
- veľký vplyv mal Sandor Petöfi
- ako zememerač pôsobil v Banskej Štiavnici a Banskej Bystrici, kde zomrel
- písal lyriku, básne a balady

BALADY:

- vychádzajú z ľudovej slovesnosti
- stali sa skvostom slovenskej ľudovej slovesnosti

ŽLTÁ ĽALIA

- hlavná myšlienka: porušenie sľubu manželskej vernosti
- hlavné postavy: Evička, Adam
- balady rozpráva stará matka svojim vnúčatám
- Eva porušila sľub vernosti po smrti Adama, lebo za ňou chodil „*pán vo fráčiku, s kopytkami*“
- Eva je za neveru potrestaná dvojnásobne:
  - 1. svojou vlastnou smrťou
  - 2. premenou na ľaliu, okolo ktorej vyrastá trnie

MARGITA A BESNÁ

- príbeh rozprávajú pltníci, ktorí splavujú Váh
- pod hradom Strečno sa nachádzali dve skaly, ktoré znepríjemňovali pltníkom splav
- skaly sa nazývali Margita a Besná
- je to príbeh macochy a jej pastorkyne
- macoch je mladá krásna, ale jej nevlastná dcéra je ešte krajšia
- macocha vie, že pokiaľ bude Margita v jej dome, nemá šancu sa vydať
- preto sa rozhodne, že sa Margity zbaví: zhodí ju do Váhu a Margita sa premení na skalú
- Besná sa vydá, ale trápia ju výčitky svedomia, sama sa vrhá do Váhu a mení sa na skalú

CTIBOR

- príbeh o hrdom pánovi Beckova, ktorý zhodí zo skaly hradu svojho poddaného, pretože poddaný zabil psa, ktorý roztrhal jeho dieťa
- poddaný pri páde z brala vysloví vetu: „*Do roka a do dňa!*“
- presne o rok hrdého pána Beckova v spánku uštipne zmija a pán sám skočí z hradného brala

LYRIKA:

Orol – báseň

- ľud čaká na smelého junáka, ktorý ho oslobodí

Mladosti

- odsudzuje pasivitu slovenskej mládeže po revolúcii

Tajný šuhaj

- podal tu obraz romantika, ktorý večne túži po nespĺniteľnom

Báj na Dunaji

- Slovensko tu predstavuje ako zakliatu krajinu a slovenský národ predstavuje biela húska, ktorá pláva po Dunaji
- túto húsku môže oslobodiť len smelý junák, má črty Ľ. Štúra

Smrt' Jánošíkova

- lyricko-epická báseň
- odráža :
  1. porážku revolúcie
  2. pocity štúrovskej generácie po revolúcii

kompozícia:

- predspev a 9 spevov, ktoré nie sú pomenované
- epická niť je veľmi slabá, dej je prerušovaný úvahami, prírodnými obrazmi a spevmi
- Jánošík je v prvých dvoch spevoch predstaviteľom protifeudálneho odboja, v štvrtom speve sa mení na romantického hrdinu, v piatom speve vystupuje ako bojovník za práva slovenského národa, v deviatom speve sa stáva alegorickou bytosťou
- celá skladba je založená na kontrastoch a protikladoch
  - vatra horiaca – vatra zhasnutá
  - sloboda v prírode – pobyt vo väzení
  - noc – deň
  - skutočnosť - alegória

Predspev

- obrana hôrných chlapcov a boj za nár. slobodu

1. spev

- oslava a Jánošíka, jeho družiny, a odboja proti poddanstvu
- charakteristika Jánošíka: „*Červený dolomán, zelená košielka*“
„*prísny k bohatým, láskavý k poddaným*“
- v závere sa dozvedáme o lapení Jánošíka

2. spev

- obraz lapenia Jánošíka, ktorého nepremôže presila, ale zrada
- Jánošík zostáva nezlomený a pýta:
„*Zbýjal som ja zbýjal, sedem rôčkov v lete, a vy že od kedy ten biedny ľud drete?*“

3. spev

- začína opisom Čierneho mesta, v ktorom je Jánošík uväznený
- do väzenia za ním prichádza v podobe dievčiny duša slovenského ľudu, ktorá sa s ním lúči krásnou baladou

4. spev

- je najpochmúrnejší
- ukazuje Jánošíka v noci vo väzení, ako sníva svoj sen o mladosti, slobode, diabol mu pripomenie blížiacu sa smrť:
„*Zhotuj dušu k odchodu, bije tvá posledná hodina.*“

5. spev

- patrí k najkrajším básniam o slobode
- Jánošík hovorí, ústami štúrovcov:
„*No príde i prísť musí ten veľký deň súdu a za stôl si zasadne pravda môjho ľudu.*“
„*My skoro spať musíme, bo sme skoro vstali.*“

- vyjadruje tu , že národu môže pomôcť len silný jednotlivec, „bohatier boží“ - (prvok mesianizmu)

6. spev

- Jánošík sa cíti zodpovedný za osud ľudu, dej vrcholí vtedy, keď kňaz káže Jánošíkovi modliť sa pred popravou
- ten sa odmieta modliť za seba, modlí sa za ľud, ktorý je ukázaný v pasivite

7. spev

- Jánošíkova poprava, Jánošík sa lúči so Slovenskom

8. spev

- zobrazuje Slovensko ako zakliatu krajinu, v ktorej si ľud rozpráva o Jánošíkovi povesti
- Jánošík sa stáva symbolom slobody a boja proti krivde

9. spev

- alegorický spev
- Jánošík sa žení s kráľovnou víl
- kráľovná víl predstavuje slobodu a Jánošík sa stáva nesmrteľným

forma básnickej skladby:

- využil tu 12 -slabičný verš s prestávkou po šiestej slabike
- využil tu ľudové slová, zdobneliny, metafory

Štúrovská próza

- je trochu v úzadí
- témy sú z minulosti
- hlavný predstavitelia: **Jozef Miloslav Hurban, Ján Kalinčiak**

Jozef Miloslav Hurban

Beckov 1817 – 1888

- otec bol evanjelický kňaz
- študoval na lýceu v Bratislave
  - tu sa stáva členom Spoločnosti česko-slovanskej
  - stáva sa priateľom Ľudovíta Štúra
- študoval za kňaza
- po skončení teológie sa stáva kaplánom v Brezovej a neskôr farárom v Hlbokom – tu pôsobil až do svojej smrti
- pôsobenie:
  - 4. júla 1843 – uzákonenie spisovnej slovenčiny
  - roku 1844 – vychádza prvá kniha v štúrovej slovenčine – **almanach Nitra**
  - roku 1846 – začína Hurban vydávať časopis **Slovenské pohľady na vedu, literatúru a umenie** (vychádza dodnes)
  - roku 1848 – 49 – veľký organizátor revolúcie, zháňa dobrovoľníkov
  - máj 1848 – zúčastňuje sa na slovanskom zjazde v Prahe
  - september 1848 – vo Viedni zakladá prvú Slovenskú národnú radu
  - po revolúcii je veľmi sklamaný a po smrti Ľ. Štúra vedie celú štúrovskú generáciu
  - roku 1860 vstupuje do politického života ako aktívny účastník Martinského memoranda a spoluzakladateľ Matice slovenskej

Tvorba:

Nedokončený životopis Ľudovíta Štúra

Slovensko a jeho život literárny – pokúsil sa tu o prehľad slovenskej literatúry od najstarších čias až po súčasnosť

LYRIKA:

Osudové Nitry – básnická zbierka

- najvýznamnejšia básne: **Byl zvon slobody, Čujte národy**

Prechádzky po považskom svete - cestopis

Korytnícke poháriky – cestopis – pomocou humoru a satiry kritizuje slovenský život, najmä alkoholizmus

PRÓZA:

- delí sa na 2 časti:
  1. historická
  2. zo súčasnosti

1. historická

Svadba kráľa veľkomoravského

Svätopluk – nešlo mu o históriu ale o vyslovenie aktuálnej myšlienky

Olejkár – historická povesť z obdobia Matúša Čáka

- odohráva sa v Trenčíne
- začína opisom tmavej búrlivej noci 1299
- noc je plná hrôzy a tajuplností
- vtedy prichádza tajomná postava olejkára Hrabovca k trenčianskemu zlatníkovi
- Hrabovec pripravuje pre zlatníka jedy pomocou ktorých má odstrániť Matúša Čáka a jeho prívržencov
- ich sprisahanie odhalí Vít, ktorý sa chce pred Hrabovcovou pomstou utiecť s milovanou Ľudmilou do Čiech
- odhalením Hrabovca sa odhalujú osudy a tajomstvá jednotlivých postáv
- nakoniec sa zistí, že Vít a Ľudmila sú súrodenci
- zlatníka odsúdi Matúš Čák na smrť, Hrabovcovi udelí milosť, Vít vstupuje do služieb Matúša a Ľudmila s matkou vstupujú do kláštora
- Matúš Čák je tu zidealizovaná postava, vykreslený je tu ako uvedomelý Slovák a Slovan
- nepridržiava sa historickej skutočnosti
- v románe sú typické romantické motívy: vášeň, láska, intrigy, pomsta v kontraste, že dobro musí zvíťaziť

Gottšalk

- historický román z 11. storočia
- podáva tu obraz pohanského kniežaťa Gottšalka, ktorý chce šíriť kresťanstvo ale jeho súkmeňovci ho zabijú

2. zo súčasnosti

OD SILVESTRA DO TROCH KRÁĽOV

- satirická novela
- tvorba zo súčasnosti
- odohráva sa počas 6 dní v mestečku Bruchoslavice
- využil tu situačnú komiku
- dej sa krúti okolo ženby bohatého starého mládenca Ďord'a Šuplatu, ktorý si hľadá bohatú nevestu
- nakoniec si zoberie svoju starú slúžku Ilonu, pretože sa dozvie, že vyhrala v lotérii
- po sobáši si pýta od slúžky žreb, ktorý vyhral. Ilona ho však nemá, pretože žreb predala => lakomosť Šuplatu je potrestaná
- okrem Šuplatu tu vystupujú postavy advokáta Blažka, slovenského spisovateľa Milinského a dcéry učiteľa - Ľudmila
- tieto postavy sú zidealizované, predstavujú slovenskú inteligenciu, ktorú autor zámerne vykreslil v kontraste so Šuplatom
- okrem toho, že Šuplata bol bohatý, bol to nevedomelý Slovák => národovci sú kladné postavy, nevzdelanci záporné postavy
- po prvýkrát je tu využitá irónia a satira
- je to jedna z najvýznamnejších osobností zo Slovenska
- má nesmerný význam pre Slovensko

Janko Kalinčiak

Záturečie pri Martine 1822 – 1871 Martin

- otec bol evanjelický farár, matka zemianka
- patrí do štúrovských prozaikov, ale jeho tvorba posunula slovenskú literatúru do realizmu
- štúdium: Gemer, Levoča, lýceum v Bratislave
- osobný priateľ L. Štúra
- roku 1843 odchádza do Halle
- po návrate pôsobí ako vychovávateľ, neskôr ako riaditeľ gymnázia v Modre
- priateľstvo s L. Štúrom nebolo idylické, Štúr mu vyčítal, že sa málo zaujíma o národ a vyčítal mu ľúbostné pletky
- napísal ľúbostnú báseň **Márii**
  - považuje sa za najsubjektívnejšiu ľúbostnú báseň štúrovcov
  - vyjadruje v nej lásku k Márii Schererovej
- z Modry musel odísť, dostáva sa na gymnázium do Tešína, neskôr odchádza do Martina, kde zomiera

Charakter tvorby:

- na všetko má Kalinčiak vlastný názor, nevychádza z ľudovej slovesnosti
- základom jeho tvorby je láska
- zlo musí zvíťaziť nad dobrom
- postavy nedelí podľa národného kľúča
- tvrdí, že človek si zapríčiňuje všetky nešťastia sám a postavy dobré a zlé necháva zomrieť
- priblížil sa k západnému romantizmu

Tvorbu delíme:

1. Predrevolučnú (hlavná téma je láska)
2. Porevolučnú

1. 1 Predrevolučná

Milkov hrob

- historická povesť z čias kráľa Matiaša
- Milko sa zriekne svojej lásky aby zachránil Žilinu pred pomstou svojho soka v láske
- jeho obeť bola márna, pretože jeho sok ho dá zákerne zavraždiť a nad jeho hrobom zomiera aj jeho milá Mária

Bratova ruka

- téma je krvná pomsta
- Mikuláš Badanský sa ožení so ženou, na ktorej musí vykonať podľa prísahy pomstu nad posledným švagrom sa zľutuje a oťme mu len ruku
- žena však na to príde a Mikuláš končí na popraviske

Púť lásky

- jeho najkrajšia romantická povesť
- dej sa odohráva v čase tureckých vpádov
- Janko Černochoch, pán hradu Branč, chce získať najkrajšie dievča Myjavy Žofiu
- jeho protivníkom v láske je aga Osman, ten zajme počas Jankovej svadby Janka a dá ho do tureckého zajatia
- Žofia sa rozhodne, že ho vyslobodí
- keď aga Osman vidí, že nezíska Žofiinu lásku, Janka prepúšťa

- obaja sa vracajú domov, sú oblečení do tureckých šiat
- Janka si sediaci pomýlia s Turkom, tak ho zabijú a Žofia od žiaľu za niekoľko dní zomiera
- v závere povesti autor dodáva, že k ich hrobu po nociach chodí plakať aga Osman

Mládenec slovenský

- dej sa odohráva na Trenčianskom hrade po páde Veľkej Moravy
- hlavná postava Stanislav sa stáva členom slovenského bratstva a prevíni sa tým, že nechá žiť svojho nepriateľa, ktorý pri úteku z väzenia zavraždí jeho priateľov
- podľa rady starších ho čaká smrť
- tento hrdina ostane nažive, pretože pri pohľade na boj vylomí mreže a postaví sa na čelo vojska v zvíťazí
- využil tu alegóriu na štúrovskú družinu a jej problémy
- dokazuje tu, že láska k žene nie je v rozpore s národnými záujmami

Knieža Liptovské

- nevlastný brat Jána Korvína sa zaľúbi do dcéry nepriateľa

Mních

- mních skamenie, keď chce uniesť dcéru pána Liptovského zámku

Svätý duch

- z obdobia Rákozyho vojen, zachytáva v nej život a povahu slovenských zemanov

Reštavrícia

- považuje sa za jeho vrcholné dielo
- vykreslený je tu život zemanov
- humoristická próza so šťastným koncom
- signalizuje prechod od romantizmu realizmu
- skladá sa z 10 kapitol

Postavy:

ADAM BEŠEŇOVSKÝ

- vicišpán
- syn chudobných rodičov
- aby mohol študovať, jeho otec vždy založil nejakú roľu
- oženil sa s vdovou
- žije vo veľkom dome
- ku každému je milý
- počuje len to, čo treba počuť
- s každý sa snaží byť zadobre kvôli volebným hlasom
- nemá dobrý vzťah ku svojmu synovcovi Štefanovi Levickému
- má dcéru Aničku, ktorú chce vydať za grófa Želinského

ANIČKA BEŠEŇOVSKÁ

- málo výrazná postava
- má rada Štefka Levického a nechce sa vydať za grófa Želinského

ŠTEVKO LEVICKÝ

- syn Adamovej sestry
- otec mu zomrel keď mal jeden rok
- je veľmi šikovný a múdry
- vedie Adamovi Bešeňovskému celú agendu
- organizuje všetky rokovania a hostiny v dome

- vďaka strýkovi Ondrejovi sa stane druhým vicišpánom

ONDREJ LEVICKÝ

- Štefanov strýko
- nemá svoju rodinu
- advokát
- bol by rád, keby sa Štefan oženil s Aničkou
- pomocou intríg zariadi všetko tak, aby sa Štefan stal vicišpánom a zobral si Aničku, ktorú má veľmi rád a dal mu svoj majetok

MATIÁŠ BEŠEŇOVSKÝ

- najväčší nadháňač hlasov pred voľbami
- nikdy nemá peniaze
- deti má nezaopatrené
- každému dlží peniaze
- robí šéfa volebného tímu pre Bešeňovskeho
- neváha zobrať peniaze od Jána Potockého, aby mu tiež nadháňal voličov

JÁN POTOCKÝ

- kandidát na vicišpána
- pomocou rodiny Levických sa ním aj stane
- nie je rozdiel medzi ním a Adamom Bešeňovským, pretože tak isto hľadá na svoj cieľ, zruší dané slovo, aby získal hlasy Levických

OBSAH:

- o prvé miesto vicišpána sa uchádza Adam Bešeňovský aj zeman Potocký
- Bešeňovský urazí rodinu Levických, lebo ich synovi Števkovi odmietne dať za ženu svoju dcéru Aničku. Prehlási, že dá Števkovi svoju dcéru iba vtedy, keď sa Števko stane vicišpánom
- túto situáciu využije Potocký, ktorý zväbi rodinu Levických od Bešeňovských na svoju stranu s prísľubom, že ak budú voliť jeho, urobí zo Števka II. vicišpána
- nakoniec podvodmi vyhrá Potocký a Števko sa stane II. vicišpánom, zoberie si Aničku za ženu
- je tu daná kritika zemanov
- zemanovia sú tu vykreslení ako neschopní a všetko robia len pre vlastné uspokojenie

„Odnaučili sa orať a naučili sa poháriky prevracat’”
- ku chybám zemanov pristupuje s láskavým humorom
- využil tu porekadlá, príslovia, frazeológiu: neukradnem - nemám, nezabijem - nebudem mať:

„ipse za nos chyť se”

„čakaj času ako hus klasu”
- prvky realizmu: predvolebná kampaň, intrigy a podvody pri výsledkoch volieb.